

**diasporiana.org.ua**

**OSTAP LUCKYJ  
and  
HIS CONTEMPORARIES**

***Letters to O. Kobylianska, I. Franko  
and other forgotten pages***

Edited by  
George Luckyj

Published by  
**UKRAINIAN ACADEMY OF ARTS AND SCIENCES IN USA**

---

New York

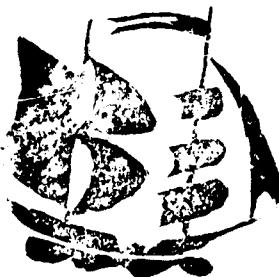
1994

Toronto

# ОСТАП ЛУЦЬКИЙ i СУЧАСНИКИ

*Листи до О. Кобилянської й І. Франка  
та інші забуті сторінки*

під редакцією  
Юрія Луцького



Видання  
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК у США

---

Нью-Йорк

1994

Торонто

Library of Congress Catalog Card Number: 94-60965  
ISBN: 0-916381-09-9

*Printed in USA by Computoprint Corp.*  
*35 Harding Avenue, Clifton, NJ 07011*  
*(201)772-2166 Fax (201)772-1963*

*Наша культура ще не пережила народження приватної особистості в повному розумінні цього слова, розгортання її індивідуального потенціялу, який зовсім не є ознакою суспільного егоїзму, навпаки: адже насамперед суспільство має потребу в мистецтві як школі самозаглиблення, самодослідження, самопізнання та самовдосконалення.*

Оксана Пахльовська (1994)



Оскар Нутскунд

# Зміст

## *ЛИСТИ*

Передмова .....	13
Листи О. Луцького до О. Кобилянської .....	31
Листи О. Луцького до І. Франка .....	83

## *СТОРІНКИ МИНУЛОГО*

Вступ .....	101
<i>O. Луцький</i> — "Ольга Кобилянська" .....	109
<i>C. Смаль-Стоцький</i> — Ювілейна доповідь .....	124
Передмова — "За красою" .....	133
Зміст "За красою" .....	135
<i>O. Луцький</i> — вірш .....	139
<i>L. Страфф</i> — "Веймута" .....	143
<i>Гуго фон Гофмансталь</i> — "Смерть Тіціяна" .....	151
<i>O. Люнатик</i> — "Без маски" .....	165
<i>O. Л.</i> — "Молода Муз" .....	175

## *СПОМИНИ*

<i>Василь Сімович</i> : Ольга Кобилянська і Леся Українка .....	183
<i>Петро Карманський</i> : Українська богема: Люнатик .....	187
У каварні .....	189
Ми й вони .....	193
Український Мойсей .....	199
Покажчик імен і назв .....	203

**ЛИСТИ**

## Передмова

Мій батько рідко говорив про Кобилянську, а ще рідше про Франка. Коли я був учнем гімназії в 1930-их роках я зінав, що батько зінав її в часах своєї молодості в Чернівцях. В 1933 р. батько виголосив промову на відслоненні пам'ятника Франкові на Личаківському цвинтарі. Це все, що я чув дома про Кобилянську і Франка. Листів Кобилянської чи від Франка між батьковими паперами не було, хоч бачив я листи Лесі Українки і Коцюбинського. Мабуть листи Кобилянської батько зберігав в окремій шкатулці. Доля їх до сьогодні невідома. Щойно пізніше, як я став студентом університету, я довідався про ролю батька в "Молодій Музі", про його суперечку з Франком і про близькі стосунки батька з Кобилянською, які Михайло Рудницький називав "романсом". Ще пізніше, коли в 1968 р. я видав книжечку "Остап Луцький — молодомузець" я мав нагоду прослідити ці справи глибше. Все таки, доступу до архівів на Україні я не мав і в часі моєї поїздки до Києва в 1964 р. не міг до них добитися. Дещо пізніше Галина Мухина з Манітобського університету дісталася до тих архівів і описала їх мені листовно. Аж тепер, з вільної України, прийшла до мене мила несподіванка на Різдво 1993 р. — копії листів моого батька до Кобилянської і Франка, які ласкаво надіслав мені Сергій Гальченко з архіву Академії Наук в Києві. За це складаю тут йому і Марті Богачевській-Хом'як ширу подяку. Без них ця публікація була б неможлива.

\* \* \*

Остап Луцький, син поміщика, народжений 1883 р. в селі Лука коло Самбора, по скінченні гімназії поступив в університет в Празі, а опісля в Krakovі. Перші свої поезії він друкував у "Руслані" в

1902 р. і тоді став співробітником "Діла" і "Літературно-Наукового Вістника". Крім поезій і перекладів з чеської і польської літератури він писав критичні статті (м. ін. про Кобилянську в "Меті" — 1908) та огляди до польської і чеської преси. В Krakowі він зійшовся з Богданом Лепким, який близько стояв до літературної групи "Молода Муз" (на думку Михайла Рудницького, Luцький придумав назву "Молода Муз"). Luцький став її членом і почав організувати видавництво. З дещо пізніших листів Лесі Українки і Михайла Коцюбинського до Luцького видно, що саме він займався видавництвом "Молода Муз" (Коцюбинський, який в попередніх листах тепло ставився до O.L., в листі з Капрі 1909 р. дякує йому за видання збірки "З глибини").<sup>1</sup> Під час свого перебування в Празі (1902) Luцький був під сильним впливом віденської сецесії. Це був модерністичний напрямок у мистецтві й літературі заснований малярем Густавом Клімтом. Якраз в 1901-02 рр. у Відні фрески виготовлені Клімтом для університету спричинили велику контрверсію. Відгомін її напевно захопив студіючу молодь у Празі. Під впливом віденських і чеських модерністів Luцький оформив свій власний естетичний світогляд, який, з переїздом на студії до Krakowa (1903), ще скріпився впливами Лепкого і молодомузів.

Першою книжечкою Luцького, всього на 24 сторінки, виданою власним накладом у Коломиї 1903 р. була збірка "Без маски". Підзаголовок її: "Історія новішої літератури. Причинки — проблеми — дезідерати". В ній є 14 пародій на сучасних письменників (м.ін. Франко, Гриневичева, Мандичевський, Пачовський, Єфремов і сам O.L.). Автор збірки, скритий під псевдонімом O. Люнатик, хотів "переїхатися" по традиційних реалістах і висміяти їхню зневагу до модерністів. Пародія "Іван Храмко" починається словами самого Франка "Вниз котиться мій віз", а кінчиться: "Падаючи з трону, не маєш навіть доброго розгону". В пародії на "наших рецензентів" читаємо:

Передовсім ти тямити повинен,  
Що всі модерні світа літерати,  
Всі Метерлінки, Нітші та Ібзени —  
Не люди є — а aberati.

1. M. Коцюбинський, "Твори в семи томах", Київ, 1975, VI, 126.

Пиши як хоч, як сам бажаєш,  
І глупо навіть і банально,  
Та перша річ зі всіх обставин:  
Писати треба нам — реально.

В пародії на Єфремова є мова про Кобилянську:

Яка ідея і який хосен  
З огня, що світить та не гріє?  
”Царівна” варт що? Ні! Та ж в ній  
Не правда є, а бабські мрії.

Одним словом, ”Без маски” — це гостра сатира, яку так рідко зустрічаємо в нашій літературі, на тодішній літературний естаблішмент. Не дивно, що вона викликала нездоволення. Франко, якого пародія Луцького дуже заболіла, зареагував гостро в поезії ”О. Лунатикові” (1903), яка починається словами ”я не геній”, а кінчається словами в яких автор ”Без маски” названий ”малпою”. Згідно з Ярославою Мельник, ”збірка Луцького... з’явилася в час, коли організм Франка підточувала невиліковна (в тодішньому розумінні) недуга, коли передчуттям близької катастрофи (фізичної і душевної) сповнено багато його поезій...”.<sup>2</sup> Справді можна співчувати з Франком, для якого ”Без маски” був ”злим жартом”. Однак певне признання належить людині, що мала відвагу (хоч замасковано) виступити проти такого поважного літературного авторитету, яким був Франко. В своїх спогадах про цей і пізніший епізод суперечки Луцького з Франком Богдан Лепкий пише таке:

На нещастя один із молодомузів виступив без маски і посміявся трохи і з прихильників і з противників ”Молодої Музи” таки здебільшого їх власними словами... Був це такий собі молодечий, літературний жарт, яких ніхто в інших народів поважно не бере, лише приймає як жарт і сміється. Але в нас такого не бувало, в нас були інші настрої та інші літературні засоби. Люди взяли цей жарт поважно і образилися. Франко також. Навіть дуже... Франко мав гостре перо, він був перепрацьований і нервовий.<sup>3</sup>

2. Ярослава Мельник, Стаття Івана Франка ’Маніфест Молодої Музи’ в контексті теми Іван Франко та Остап Луцький, ”Молода Муза і літературний процес кінця 19-го — початку 20-го століття в Україні і Європі”, Львів, 1992, стор. 53.

3. Б. Лепкий, ”Три портрети”, Львів, 1937, стор. 58-59.

Інше пояснення цього "літературного жарту" таке: Луцький був під впливом сецесійних дискусій у Відні і Празі. Віденська преса аж кишіла від контролерсій в мистецьких справах, які навіть дебатувалися в парламенті. В Празі Луцький привик читати напади на "національні святощі" тодішнього естаблішменту. В "Без маски" він спробував зробити це на рідному ґрунті, який для того був неготовий.

У 1904 р. Луцький задумав видати альманах у честь Ольги Кобилянської. Він мав мати називу "За красою" і стати своєрідним художнім маніфестом українського модернізму. В недатованому листі до свого однодумця Гната Хоткевича (1904) Луцький так писав про свою мету: "Бажаю переконати старших наших письменників, що минув вже час тенденційної, соціально-програмової літератури, що письменник є нині той, в якого найвищою санкцією: вільна, свободна штука!".<sup>4</sup> Завдяки наполегливій праці плян цей здійснився в 1905 р. В альманахові взяв участь Франко. Серед інших видатних письменників були Леся Українка, Богдан Лепкий, Михайло Яцків, Осип Маковей, Катря Гриневичева, Петро Карманський, Микола Вороний, Іван Липа, Гнат Хоткевич, Василь Пачовський, Михайло Коцюбинський, Уляна Кравченко і Василь Щурат. Справді, як писав Луцький у передмові, "поважна громада письменників вітає Вас сердечним привітом". Далі О.Л. не вдержалася від певної своєї "програми": "Невтомимо, хоч майже самітно стояли Ви довгі часи на стороні великої і безсмертної ідеї Краси і глибокої Поваги помимо всіх неприхильних відносин часу...".<sup>5</sup> У 1905 р. Луцький випустив в світ свою першу збірку поезій "З моїх днів", а в 1906 — другу і останню — "В такі хвилі". В 1906 р. він також став членом редколегії журналу "Світ" (видавець Вячеслав Будзиновський), в якому молодомузці знайшли свою платформу. Тут Луцький поміщував свої поезії, переклади і критичні статті. В 18 ч. "Світу" за листопад 1906 р. Будзиновський оголосив "зміну напрямку" журналу. Луцький перестав бути членом редколегії і

4. Ф. Погребенник, Передмова, "Ольга Кобилянська в критиці та спогадах", Київ, 1963, стор. 14-15.

5. Остап Луцький (ред.) "За красою — Альманах в честь Ольги Кобилянської", Чернівці, 1905, стор. 4.

журнал покинув модерністів як "незрозумілих" для більшості читачів. Цікаве тут є не те, що читачі не сприймали модернізму (того можна було сподіватися), а те, що журнал встоявся на плятформі модернізму цілих дев'ять місяців. Остання збірка Луцького "В такі хвилі" зазнала жорстокої критики Франка в ЛНВ (1906). Дальшу колізію між ними можна було передбачити.

У своїх поезіях Луцький висловлював модний тоді *Weltschmerz* і тугу за втраченим коханням. Поетичний талант у нього був слабкий і хіба тільки деякими своїми перекладами і переспівами він може мати місце в літературі. Обидві його збірки мають в собі переклади Леопольда Страффа, Тадеуша Міцінського і Яна Махара. Згідно з Володимиром Лучуком "в особі Остапа Луцького ми мали непересічного майстра поетичного перекладу".<sup>6</sup> Ярема Кравець навіть виголосив доповідь на тему "Остап Луцький — перекладач віршів Еміля Верхарна".<sup>7</sup> До більших перекладів Луцького належали: "Смерть Офелії" Станіслава Виспянського, який хвалила в своєму листі Леся Українка,<sup>8</sup> і драматична поема "Смерть Тіціяна" Гуго фон Гофмансталя. Хоч остання з них вийшла друком у Львові аж у 1918 р., мабуть її переклад був зроблений раніше. Поема Гофмансталя, що з'явилася в 1892 р., цікава тим, що помимо культу краси вона має в собі нотки втечі від чистого естетизму.<sup>9</sup> У власних поезіях і перекладах Луцький лишився вірним кредитові модерністів. Він, як кажуть англійці, "робив то, що проповідував". Ніколи його вірші, так як часто вірші багатьох інших модерністів (Вороний), не були на патріотичні чи суспільно-громадські теми.

На початку 1907 р. Луцький приїхав до Чернівців на запрошення Степана Смаль-Стоцького стати редактором "Буковини". О.Л. запевняв Кобилянську, що приїхав тільки ради неї. Під редакцією Луцького "Буковина" присвячувала багато місця літературі. Там з'явилася його рецензія на "Ніобу" Кобилянської, "З журбою радість обнялась" Олеся, "Казка про перстень" Яцкова, переклади О. Уайл-

6. "Молода Муза", Львів, 1992, стор. 55.

7. Там же, стор. 55-58.

8. Леся Українка, "Зібрання творів", Київ, 1979, т. 12, стор. 184.

9. Carl E. Schorske, *Fin-de-siecle Vienna; Politics and Culture*, New York, 1981, p.

да "Червона рожа", Метерлінка та ін. В рецензії на збірку Олеся Луцький писав з огірченням:

"Багато лайки і злоби і немало заілости посипалося вже на голови тих наших молодих поетів, що не йшли шляхом наших старих... з "Вістника" чи "Нової громади", а всетаки тут або там вихиляється до нас з-поза спорохнілих старих парканів — рожева, свіжа, молода мальва...".<sup>10</sup>

В тій самій рецензії він пише про "безталанного 'Літературно-Наукового Вістника'... де проповідують недотепні... наслідники дерев'яного поета Грінченка".<sup>11</sup>

Можна подивляти енергію молодого Луцького, який крім редактора "Буковини" став помічником Смаль-Стоцького в громадських і політичних справах. Побіч того він не кидав творчої літературної роботи і в листопаді 1907 р. помістив у "Ділі" програмову статтю "Молода Муз".<sup>12</sup> В ній Луцький звернув перш за все увагу на найновішу літературу Заходу. В ній "ломляється давні правди і поняття". Називаючи Ніцше, А. Франса, Ібсена і Метерлінка він вказав на "облаки нового містичного неба", яке панує тепер у світових літературах. Першою ластівкою нової течії на Україні Луцький вважає Кобилянську. Дальше він згадує вклад, який в минулому зробили письменники реалісти (Нечуй-Левицький, Мирний, Франко), але "прийшла пора, коли почала не вистачати отся розумна правда". В ній можна було "відчути тісноту і задуху", в ній "суспільницькі та патріотичні тиради звались поезією". Старші письменники і критики "проголосили, що не вільно виходити авторам поза межі, до яких сягає звичайне людське око", і С. Єфремов "болотом сміху обкинув... всіх, що бачили інше ще небо і пекло в душі людини". Дальше автор визначує філософію модернізму: "Артистична творчість не має бути боною, ані нянькою, ані пропагатором, бо одинокою її санкцією є лише внутрішня, душевна, сердечна потреба творця, яка в ніяку розумовану шухляду не дастися замкнути". Ця нова атмосфера "дала нам Кобилянську, Стефаника,

10. "Буковина", 1907, ч. 70, стор. 2.

11. Там же.

12. "Діло" 18 листопада 1907 р. Тут всі цитати з передруку: Ю. Луцький, "Остап Луцький — молодомузець", Нью Йорк, 1968, стор. 55-59.

Коцюбинського, Лесю Українку, Лепкого, Шурата і багато других". В тій атмосфері зродилася "Молода Муза". Луцький вичисляє дальше вісім томиків "Молодої Музи" (Пачовський, Карманський, Яцків, Бірчак, Чарнецький, Твердохліб, Лепкий і збірна "одноднівка") і обіцяє дальші видання письменників "закордонної України". На прикінці він підкреслює, що крім письменників, під прaporом "Молодої Музи" виступають також деякі молоді мистці.

Немає сумніву, що деякий вплив на статтю Луцького мали програми польських модерністів. Проте, коли порівняємо одну з них — "Confiteor" Станіслава Пшибишевського (1899) то побачимо, що програма Луцького куди лагідніша і поміркованіша. Пшибишевський проповідує крайній естетизм: "Sztuka nie ma żadnego celu, jest celem sama w sobie, jest absolutem, bo jest odbiciem absolutu — duszy".<sup>13</sup> Все таки Пшибишевський з його німецькими впливами (Ніцше, Шопенгауер) та інші польські критики "Молодої Польщі"<sup>14</sup> були добре відомі Луцькому.

Недовго прийшлося чекати на відповідь Франка, який слушно назвав статтю Луцького "маніфестом". Франко рішив викпити і висміяти статтю та її автора. При тому він попав у лайливий тон і допустився таких нісенітниць як: "На думку д. Луцького... проявом тої кризи була поява "Заратустри" Ніцше. Ну ся поява не така давна і нам здається, що та поява ніде ніякої кризи не викликала".<sup>15</sup> "В якім 'містичнім новім небі' ви обіцяєте ім (молодим братам і сестрам) тепло і заспокоєння?"<sup>16</sup> питав Франко. Він шанує талант Кобилянської, але "він тепер значно поблід і ослаб".<sup>17</sup> Далі Франко оспорює девізу Луцького про потребу "волі і свободи в змісті і формі". Сама воля, каже Франко, нічого не вдіє. Треба боротьби за правду, а не "санкції потреб творця". Така воля, у словах Франка, може довести до того, що творець повіситься. При кінці Франко

13. St. Przybyszewski, "Confiteor", *Wybór pism*, Wrocław-Warszawa-Kraków, 1966, s. 142.

14. Про польський модернізм див.: Kazimierz Wyka, *Modernizm polski*, Kraków, 1968...

15. Маніфест 'Молодої Музи', І. Франко, "Твори", Київ, 1982, т. 37, стор. 411.

16. Там же, 412.

17. Там же, 414.

висміває видавничу роботу "Молодої Музи". Ось такий прагматичний і утилітарний відгук старшого письменника на молодомузівців. У роках радянської влади на Україні завжди з ентузіазмом цитували статтю Франка і замовчували статтю Луцького. Тепер часи змінилися. "Поети-молодомузівці, кожен в силу свого таланту, підносили українську поезію на новий виток розвитку"<sup>18</sup> — читаємо в 1989 р. Дарма, що таланти "Молодої Музи" невеликі. Це їх не робить незначними. Як сказав раніше Михайло Рудницький, "Насправді молодомузії боронили права письменника розвивати свій талант без огляду на те, як уявляє собі літературу широка маса, навіть та, що її звуть інтелігенцією чи елітою".<sup>19</sup> Богдан Рубчак, автор неперевершеної дотепер студії над "Молодою Музою" пише про суперечку Луцького з Франком: "(Франко) відповів Луцькому 'звисока', як учитель говорить із неслухняним школярем".<sup>20</sup> Маніфест Луцького є його найбільшою заслugoю в українській літературі. Чого він не міг зробити як поет, він виконав не як великий теоретик, а як голос своєї літературної групи. Той факт, що в його зусиллях він не дістав піддержки від нікого і що його зневажливо скартав Франко, причинилися до того, що, як писав Карманський в "Українській богемі", він опісля рішив покинути літературу.

Першого жовтня 1907 р. Луцький почав свою військову службу у Львові, яка тривала один рік. Його "романс" з Кобилянською скінчився, хоч вони лишилися в приятельських відносинах. При кінці 1908 р. покінчивши військову службу він повернувся до Чернівців. Тут його увагу полонила молода Орися Смаль-Стоцька, донька Степана, яка повернулась додому зі школи в Німеччині. Життя набрало змін, і література відійшла на дальший плян. 25 жовтня 1910 р. відбулося в Чернівцях вінчання Остапа і Орисі. Кобилянська дісталася повідомлення про шлюб, але ми не знаємо, чи була на ньому присутня. Пошлюбна подорож молодої пари до

18. Володимир Лучук, Передмова, "Молода Муза: антологія", Київ, 1989, стор. 10.

20. Б. Рубчак, Пробний лет, вступ до: Ю. Луцький (ред.) "Остап Луцький — молодомузець", Нью Йорк, 1968, стор. 37.

Дубровніка тривала один місяць. Після повернення Луцький почав працю як директор банку "Селянська каса". Почався новий, більш прозаїчний, період в його житті.

\* \* \*

Перше враження по прочитанні декількох листів може бути негативне. Солодково-сантиментальний тон, великопанське звертання "Ласкава Пані", та загальне перечулення створюють те, що віддає тодішні звичаї в Західній Україні. Так воно може здаватися нам сьогодні, коли тон листування зовсім змінився. Але щоб відчути "запах епохи" з перед дев'ятдесятіріччя, нам треба перебороти враження фальшу і штучності, якими сьогодні звучать ті листи. Треба перенестися в іншу, далеку від нас, але все таки рідину атмосферу відмінного середовища. В студіях українського модернізму мало уваги звертали на відмінність епохи, в якій він процвітав. Має рацію Григорій Грабович, коли він закликає до студій відповідних *Kulturkreise*<sup>21</sup> на Україні, де на заході літературне життя творилося в орбіті австрійської і польської культури. Цей віденсько-празько-краківський *Kulturkreis* мав глибокий вплив на Луцького і його товаришів. Він зумовлював не лише їх світогляд, але й форми товариської поведінки. Ці форми недалекі від буржуазійної етикети, але з домішкою власного стилю. Вони нам можуть видатися застарілими і заскорузлими, але в них є велика доза широти і одвертості. Стиль цих листів є частиною загальної картини літературного життя.

Так само треба собі усвідомити особистості кореспондентів. Ольга Кобилянська, хоровита стара панна, була на 20 років старша від Луцького. Як вказують її спомини і молодечий щоденник писаний німецькою мовою<sup>22</sup> (характерне, що ця радянська публікація 1982 р. з назвою "Слова зворушеного серця" навіть не згадує Остапа Луцького), Кобилянська завжди симпатизувала з мужчинами. У неї крім Остапа Луцького і Осипа Маковея, були й інші "симпатики". З другого боку, вона поділяла з Луцьким наставлення

21. G. Grabowicz, "Exorcising Ukrainian Modernism", *Harvard Ukrainian Studies*, December 1991, p. 280.

22. О. Кобилянська, "Слова зворушеного серця", Київ, 1982.

до літератури, як до пошуків краси. Спільне для них було поняття "піднесеності", "величності" та "інтимності" духового життя. Про самого Луцького говорили в Krakowі, що він справжній Schoengeist (краснодух-естет).

Філософічної основи поглядів Кобилянської і Луцького треба шукати в ідеях Ніцше, Шопенгауера і Метерлінка. У своїй автобіографії Кобилянська пише: "Щодо Ніцше, то правда, він мене зaimав своєю глибиною й деякими думками на будуче, але щоб я вже так дуже віддавалася впливу цього модного філософа, то ні. Попросту з причини, що не могла його дістати, і деякі місця були мені 'затуманні'".<sup>23</sup> І дальше: "З Морісом Метерлінком я незвичайно симпатизую. Він усе мені з душі говорить. Я йому вдячна за те, що він сказав".<sup>24</sup> Велику роль в листуванні Луцького грава книжка Метерлінка "Скарб убогих", яку в німецькому перекладі подарувала йому Кобилянська. Ось деякі цитати з неї:

Слови не можуть висказати правдивого відношення між двома істотами.

Прийде час, коли наші душі пізнають себе взаємно без посередніх зміслів.

Жінки більше залежать від долі чим ми.

Жінка ніколи не забуває дороги, що веде до її ества.

Жінки є більші до Бога.

Кожна людина мусить знайти свою шансу вищого життя в середині скромної дійсності щоденного життя.

Ніщо так не бажає краси як душа.

Відношення душі до душі є відношенням краси.

На ідеї Метерлінка головний вплив мав грецький філософ Плотін (206-270), основник нео-платонізму, в якому душа є між інтелектом і почуттям. В час коли Шопенгауер і Ніцше проголошували пессімізм і вітаїзм, Метерлінк, відомий автор символістичних п'ес, обороняв чуттєвість і суб'ективізм. Зокрема брутальне відношення Ніцше до жінок було заперечено Метерлінковим ставленням жінки на п'єдестал.

23. Там же, 217.

24. Там же, 219.

У Празі, а особливо в Krakovі, Luцький був рівночасно учасником того життя, яке Карманський охрестив "українською богемою". Студентське життя тоді дуже часто було богемою, тим більше в Krakові, де деякі студенти академії мистецтв (Бойчук, Парашук, Сосенко) стояли в близьких товариських стосунках з молодомузцями. Щоправда, під час свого побуту в Чернівцях Luцький вів традиційніший спосіб життя. Дуже цікавим є факт, що завдяки Stepanovі Smаль-Стоцькому, який спровадив його до Чернівців, Luцький, побіч редакторської праці в "Буковині", став займатися громадським і політичним життям. Тут він виказав не менший талант як і в організації літературного життя. Не знati як реагувала на це Kобилянська, але не виключене, що їй це не подобалося, бо відбирало його увагу до неї. Можна припускати, що в Luцького існувало в Чернівцях певне душевне роздвоєння, яке остаточно довело до того, що він відійшов від літератури. В 1920-30-их роках він став відомим кооператором і політиком (послом і сенатором до польського сейму) і заплатив за це своїм життям. Арештований у 1939 р. органами НКВД він помер у концтаборі в Котласі в 1941 р.

\* \* \*

Чому Luцький, як молодий студент у Празі, рішив звернутися листовно якраз до Kобилянської? Відповідь на це питання маємо подекуди в його першому листі. В ньому він каже Kобилянській, що він захоплений її нарисом "Покора" і оповіданням "Valse melancolique", які він прочитав знайомій словінській письменниці. В листі також згадана Наталія Kобринська. Взагалі в ньому домінують "жіноче питання". До часу написання листа (квітень 1902) Kобилянська була авторкою двох романів ("Людина" 1894; "Царівна" 1896), присвячених жіночому питанню. Вона також опублікувала серію нарисів і поезій в прозі. Luцький був частим доповідачем в "жіночих кружках". З дещо пізнішої статті Luцького про Kобилянську знаємо, що він передусім цінив в неї те "що першим, найбільш загальним знаменем... є те, що всюди в творах її найбільшу увагу кладе авторка на психологію своїх людей. Її і називають загально письменницею тонких, субтельних почувань

жіночого серця".<sup>25</sup> Цю влучну характеристику Кобилянської Луцький поєднував з його респектом до високого "артизму" авторки. Він був свідомий, що побіч сuto естетичних сторінок її творів у них була ясна тенденція проповідувати емансипацію жінок. Далі в тій же статті він пише:

"Як освітлює Кобилянська в своїх творах квестію жіночої емансипації?... При нових формах жіночого життя треба інакшого жіноцтва... Артистична культура Кобилянської не позволила їй вдоволитися показанням якогось одного механічного взору нової жінки... Треба, щоб всі [жінки] розвивалися, виживалися, доходили 'до свого полуудня', щоб всі доходили до цілі *своїми стежками*".<sup>26</sup>

На думку Луцького, Кобилянська показує "гордість" своїх героїнь і в цьому вона йде за Ніцше. Всі ці спостереження незаперечні, хоч вони вказують також на зацікавлення самого Луцького "жіночим питанням", на що є інші докази в листах. Всі його думки є також відзеркаленням його знайомства з ідеями Шопенгауера про те, що артист зображує підсвідому дійсність. Одного лише не помітив Луцький, може знов під впливом віденської культури, в якій була певна доза "дъогтю". Це те, що побіч психологічних зацікавлень, твори Кобилянської показували вплив дешевої німецької сантиментальної літератури (Євгенії Марліт). Ця домішка сантиментальності і мелодрами (напр. у "*Valse melancolique*") обезцінюють подекуди багато творів Кобилянської.

В першому листі Луцький згадує також про німецьке видання Кобилянської "*Kleinrussische Novellen*", в якому були переклади "Природи", "Некультурної" і "Битви". В гарно виданій книжці, з кольоровим малюнком молодої гуцулки в авреолі на обкладинці, були дещо інші, більш реалістичні оповідання.

В другім листі Луцький продовжує розмову про жінок і "жіночі кружки". В четвертім листі увага автора зосереджена на новоопублікованому романі Кобилянської "Земля". Луцький дивиться на нього не як на реалістичний твір і хвалить його "артизм".

25. О.Л., Ольга Кобилянська, "Мета", 1908, ч. 5, стор. 9.

26. Там же, ч. 9, стор. 8.

Подруге, "у Вас на першім місці стоїть сама земля". Коментуючи вбиття Михайла, він запитує авторку: "Боялися Ви реалізму?" Одним словом, коментар небуденний, зроблений переконаним модерністом.

В сьому листі бачимо зближення автора до його ідеалізованої "жриці краси": "Ви є художникою скінченою і кінець".<sup>27</sup> Луцький чекає фотографії Кобилянської, яка опісля завжди прикрашує його стіл. З Krakova Луцький описує свій душевний стан, пише про "людей, з якими жити можна в тім другім, кращім світі вимріянім і незнанім хоч певнім, у світі, в якім володіє не матерія, не люди, навіть не Розум, але Психе, душа, краса і доброта правдива". Це вершок його обожування далекої, знайомої лише з листів, царівни. Пригадується тут середньовічний захват лицаря своєю далекою вибраною "дамою серця". В десятому листі, згадуючи Метерлінка, Луцький певний, що "багато гарних людей не пропало б для світу, наколи б кожна людина стрінула на шляху своєму таку людину як Ви". Вкінці "Ласкава і Добра Пані" приїжджає до Krakova на перше побачення з О.Л. В листі ч. 11 Луцький жалує, що побут Кобилянської в Krakovі був так короткий. Він не забуває в листі згадати Шопенгауера, Ніцше і знову таки Метерлінка, книжку якого подарувала йому Кобилянська. Також він затривожений станом здоров'я Кобилянської, яка в цьому році лікувалася після частинного паралічу. Дальші її подорожі до Бад Наугайму в Німеччині були на лікування. В листі ч. 13 форма звертання стає нагло замість "Ласкава Пані" — "Товаришко дорога". Так адресував Луцький Кобилянську в передмові до альманаху "За красою", який він тоді готовував до друку. В наступному листі він проводить "певну аналогію" між Кобилянською і Якобзеном, що стала темою пізніших дослідників і критиків. У пізніших листах до Наугайму Луцький радить самітній Кобилянській запізнатися з Марією Конопницькою і дає їй інші практичні поради. Майже в кожному листі Луцький хвалить якийсь опублікований нарис Кобилянської. Довше задержується на повісті "Ніоба", яка друкувалася в "Світі" (1906). Цікаво, що він звертає увагу на мовні помилки роману.

На початку 1907 р. Луцький приїжджає до Чернівців і (з причини браку телефону) пише дальші листи до Кобилянської. Вони тепер себе часто бачать і їхня чисто платонічна любов (бо таки треба

вжити того слова) кріпне. В той час молоді люди, не так як тепер, були зацікавлені в романсі, не в сексі. Це підтвердження знаходимо щодо трохи пізнішої ери в біографії відомої кінозірки Марлєни Дітріх (пера її доньки), яка завжди воліла романс ніж секс. Зрештою, сексуальні потреби, по українській традиції 19-го сторіччя, можна було задоволити зведенням сільських дівчат. Так робили не тільки деякі поміщики, але і деякі інтелігенти. Платонічна любов була резервована для "пань" і мала свої строгі регули. Здається, що в ній було більше чару і краси. А гаслом Луцького було — "за красою"! В листах писаних в Чернівцях відчувається, однак, певна сублімація — за фразами "срібна дорога", "гаряче сонце полудня", "тихі місячні ночі" криються інші істини. Луцький згадує аж 100 листів від Кобилянської — його "найкращий скарб", який мабуть переховується сьогодні в архівах колишнього КДБ. Якщо справді було 100 листів, то це свідчить про те, що Кобилянська писала до О.Л. частіше, ніж він до неї. В листі ч. 21 Луцький порівнює себе до постаті "чужинця" з повісті Кобилянської "Ніоба". Ідентифікація життя і літератури тут завершена. "Ви кажете, що я замучуюся в Чернівцях", пише він. Це натяк на його громадську і політичну діяльність. Мабуть, це не подобалося Кобилянській — "жриці краси". Проте Луцький інформує її докладно про громадські справи. Листи також дають добру уяву про домашнє життя Кобилянської. В половині 1907 р. він повідомляє її, що іде до війська і залишить улюблені Чернівці. Кобилянська була дуже стурбована.

Опісля, в січні 1908 р. написаний лист Луцького — відповідь на "студене слово" Кобилянської. Не знаємо, чому вона рішила "зірвати" з ним. В листі до Христі Алчевської в липні 1908 р. Кобилянська пише, що "мені здається, що між мною і Луцьким урвалася струна".<sup>27</sup> Причина не подана. Два тижні раніше, також до Христі Алчевської, Кобилянська писала: "Досі мала я при собі дуже доброго товариша в особі Остапа Луцького... якраз вчора від'їхав і чую погану порожнечу".<sup>28</sup> Чи самий від'їзд міг бути

27. Фраза Луцького "Ви є артисткою скінченою і кінець" є калькою з німецької мови: Sie sind eine vollendete Künstlerin und Schluss. Тут "скінчена" означає "завершена".

28. О. Кобилянська, "Твори", Київ, 1963, т. 5, стор. 601.

причиною "порваної струни"? Трохи більше інформації знаходимо в листі Кобилянської до Лесі Українки в грудні 1908 р.:

"Займався [хтосічок чорненський — себто О.К.] якийсь час душею одним молодим чоловіком по імені Остапом Луцьким, але тепер... вже перестав і йому вірити. Осип Маковей вбив в чорненськім віру до мужчин і тепер він [чорненський] і Луцькому не вірить. Сам Маковей нещасливий. Оженився з дуже грубим елементом. Хтів би всіми силами зблизитися знов до когось, але хтось вже не хоче".<sup>29</sup>

Очевидно, що другим "симпатиком" Кобилянської в той час був Маковей і що його рішення одружитися спричинило розрив також між нею і Луцьким. Майже два роки пізніше, коли Луцький вже сватав Орисю Смаль-Стоцьку, Кобилянська писала до Христі Алчевської, що "Луцький мені опротивів тепер через те, що дуже обминається з правдою... як говорить і хвалиться і понижаеться, щоб здобути ласку других і підхліблєє взагалі, одним словом кажучи, він для мене не існує".<sup>30</sup> Це можна зрозуміти, бо в 1910 р. Луцький одружився. На холодний лист Кобилянської з 1908 р. Луцький (лист 34) відповів здержано. Він був заскочений і писав, що далі буде її згадувати "як молодість свою" і що "нічого не змінилося". Лист Луцького писаний в касарні. Листування продовжувалося з перервами аж до липня 1908 р. В дальших роках не було жадної ворожнечі між О.Л. і О.К. Їхні стежки "розійшлися", ось і все.

Листи до Івана Франка мають, зрозуміло, зовсім інший тон. Це листи молодого амбітного літератора, початкуючого співробітника "Діла" і ЛНВ. Головним редактором ЛНВ був Володимир Гнатюк, якого Луцький дуже не любив. В листі до Кобилянської він назвав його "несимпатичним" і "гучною бочкою з кепського дерева". Тому Луцький листувався з іншим членом редколегії — Іваном Франком. В перших своїх листах він хотів знати від Франка, що сталося з перекладами, які Луцький надіслав до ЛНВ. Помимо того, що публікація "Без маски" призвела до глибокого непоро-

29. Там же, 592.

30. Там же, 603.

31. Там же, 612.

зуміння між ними, Луцький запрошує Франка до участі в альманахові "За красою". Франко дає свою згоду. Однак, коли Франко надіслав для альманаху довгу незакінчену поему "Страшний суд" Луцький жалував, що не мав місця її помістити. Дуже цікаво, що в час такої незгоди між ними, Луцький і Франко листувалися один з одним. "Хотя і погризомося", писав Луцький (лист 46) "то все ж таки найскорше мені дійти до ладу і взаїмної вирозумілості". Деколи (лист ч. 47) Луцький скаржиться на неувагу до нього в ЛНВ і декларує, що він не хоче їхньої "ласки".

Найцікавіший лист ч. 49. Він довжелезний — на 8 сторінок письма. Діставши мабуть дуже гострого листа від Франка, Луцький рішив у своїй відповіді йому "висповідатися". Він дякує Франкові за його "щирість і одвертість", помимо того, що лист Франка був для нього "найтяжчим ударом". У своїй "сповіді" Луцький признається, що "серед таких обставин (деякі його вороги напали на нього) я, не здаючи собі справи з факту (якого?) став людиною, якій годиться публична і строга догана". Тяжко вгадати, якою саме була ця провина. Одно певне, що нею не була публікація "Без маски", до якої Луцький приходить даліше в листі. Луцький признається, що він в молодості провинився і що ця "пляма" зіпсуvalа йому здоров'я. Опісля щойно він почав писати і знайшов таких добрих друзів як Лепкий і Кобилянська. Таємницю тієї молодечої провини Луцький забрав до свого гробу. Однак згадати про неї треба було в листі, щоб здобути собі більше співчуття у Франка. Висказ Луцького про те, що в зневірі він почав "студіювати стислу філософію" і "потонув в містицизмі" треба вважати перевбільшенням. Формально він був студентом права, хоч мав нагоду ходити на виклади філософії. Про цю "провину" він згадує словами самого Франка як "про скандали прив'язані до моого імені". Треба сумніватися чи то справді були скандали.

Опісля в листі Луцький боронить свою публікацію "Без маски" як "збірку своїх спостережень і понять". "Бути може", він продовжує, "що я помилився, але злої волі я не мав". Причиною непорозуміння з Франком він вважав те, що він "не зносить тенденційності в краснім письменстві". Отже Луцький не відрікся своїх ідей і вимагав вирозумілості Франка. Дальше Луцький повторяє свою опозицію до створеного "Товариства прихильників штуки і науки" і картає

ЛНВ за гострі рецензії творів Лепкого та інших. Назагал цілий лист витриманий в тверезому і поважному тоні. Франко, мабуть, відчув це, бо не перервав листування. В листі ч. 50 Луцький висловлює радість з одержаної кореспонденції Франка і пише, що бажає з ним зустрітися (по раз перший?) у Львові. На жаль, як бачимо з листа ч. 51, ця зустріч не відбулася. Останні два листи до Франка написані після дуже неприхильної рецензії Франка на збірку "В такі хвилі" (1906). Луцький почувався ображеним і залучив до листа спростування, яке так і не з'явилося у "Вістнику". Мабуть це справді останній лист Луцького до Франка. З листів до Кобилянської знаємо, що він рішив не реагувати на Франкову атаку на нього в 1907 р. з приводу статті "Молодий Муз".

Друковані тут листи кидають нове світло на відому суперечку. Листів Франка ми не маємо (одинокий лист Франка до О.Л. опублікований недавно, не дуже цікавий<sup>32)</sup>) і тому не можемо судити хто вийшов "кращим" в тій суперечці. Довгі роки вчені радянської України віддавали перевагу Франкові. Хоч дехто в часи "перебудови" сумнівався чи Франко поступив справедливо (див. Роман Іваничук, "Шрами на скалі" Львів, 1987). Тепер маємо документи-листи Луцького. Отже наближається час для об'єктивної правди, якщо взагалі така річ в історії існує.

Як далеко поведінка Луцького була виявом його вдачі, а як далеко вона відзеркалила Zeitgeist його середовища? Відповідь на перше питання можна злагодити з записок, які він залишив по собі. Серед них, писаних в кишеневому нотатнику в 1938 р., є така сентенція: "Найбільша частина ідей у молоді родиться з опору". Це справді було його мотто — як поета і як пізнішого політика. Він завжди був і в опорі, в опозиції. Але Zeitgeist модернізму мав так само свій вплив на його генерацію. Навіть реаліст Франко зложив йому данину в "Зів'ялому листю" (1896). Пародії і "маніфест" Луцького стали промовистими документами доби і літератури західної України, куди яскравішими, як мляви заклики Вороного на сході. Тепер листи Луцького доповнюють картину. Щойно тоді, коли та загальна картина стане ясною і повною, Григорій Грабович

32. І. Франко, "Зібрання творів в 50-ти томах", Київ, 1986, т. 50, стор. 243-244.

і Тамара Гундорова<sup>33</sup> зможуть продовжувати і перевірити свої теоретичні міркування про український модернізм. *Grau, teurer Freund, ist alle Theorie, und grün des Lebens goldner Baum.*<sup>34</sup>

\* \* \*

Не легко було синові писати про батька, зберігаючи науковий підхід до подій і документів. Проте, ця праця давала мені велике задоволення. При цій нагоді хотів би я подякувати тим, що допомогли мені: Богданові Будуровичеві та Іванові Манастирському. Всі помилки і недотягнення належать не їм, а мені. В нашому тексті усучаснено правопис (за Голоскевичем), залишаючи деякі риси лексики автора. Додані примітки скупі і ціле видання не має претенсії на академічність.

33. Г. Грабович, цитована стаття; Тамара Гундорова, Ранній український модернізм: до проблеми естетичної свідомості, "Радянське літературознавство", 1989, ч. 12. Гундорова, зокрема, свідома того, що в "альманасі ["За красою"] розгортається цілий спектр різних естетичних виражень неоромантичної концепції світовідчуття" (стор. 6).

34. "Всі теорії сірі, дорогий друже, а зелене — золоте дерево життя" (Гете).

# Листи до Ольги Кобилянської

## 1

Високоповажана Пані!

Даруйте, Високоповажана Пані, що отсе звертається до Вас чоловік, якого Ви цілковито не знаєте і який Вас, Пані, яко особу не знає.

Се пише до Вас один з українських сецесіоністів,<sup>1</sup> якого щаслива доля загнала в далеку, але дійсно чудову, золоту Прагу.

Нас в Празі небагато — але ми молоді, сильні великою вірою, надією кращих грядучих днів. Побут наш ми хотіли б використати між іншим і в сей спосіб, щоб Чехів та інших тутешніх слов'ян познакомити з життям, стремлінням та домаганнями нашого народу. І в сім напрямі ми дещо дійсно зробили. Та у цілому нашему життю народньому — дуже важну ролю грає безперечно наше письменство, яке у більшій часті є для Чехів і інших слов'ян, на жаль, *terra incognita*.

Тому то й ми стараємося познакомити дальший світ з кращими перлами нашої літератури. За старанням нашим з'явилися чеські толковання деяких картин Стефаника, в найближчім числі час. Slovansky Prehled появляється толковані стихи Лепкого, один писатель чех конферує вже в справі будучих толковань з Цеглинським,<sup>2</sup> один з нас виготовив вже обширну статтю про Шевченка,

1. Сецесія (Sezession-Bідокремлення) мистецький напрямок в Австрії, оснований 1897 р. малярем Густавом Клімтом (1862-1918). Ця школа віденського модернізму, якою орієнтація була на "молоднечий стиль" (Jugendstil), мала широкий вплив.

2. Микола Цеглинський (1883-1956), журналіст і літературний критик.

яка появиться в якімсь поважнім чеськім revue, дальнє нав'язали ми зносини з п. Кобринською в справі публіцистичної статті для чеського жіночого місячника *Zensky Obzor*.

На днях познакомився я з одною визначною словінською писателькою, яка наразі через довший час перебувати буде в Празі. З нею читали ми Вашу "Покору".<sup>3</sup> Хотяй мова наша є досить трудна до зрозуміння для неї, однак при божій і моїй помочі ішло се не зле. Враження (правдиве — се міг я пізнати) — яке зробили на неї Ваші начерки-новелі було велике, дуже велике — до того степені, що я мусів вскорі перечитати їй "*Valse melancolique*", який маю в російськім перекладі ("Жизнь").<sup>4</sup> Вона постановила рішучо перевести деякі Ваші новелі на словінське.

У виду сего звертаюся до Вас, Високоповажана Пані, з великим, сердечним бажанням-мольбою, щоб ласкаві Ви були переслати мені Ваші чудові (вірте, Пані, не люблю фраз!) — *Kleinrussische Novellen*.<sup>5</sup> Де їх дістати б можна я не знаю — проте звертаюся до Вас. Німецькі Ваші письма — се також Ваші рідні діти, а для неї буде легший перевід з німецької чим з української мови. А впрочому і вступ який у виданню сьому находитися (по моїй гадці досить слабий) все ж таки дасть їй також певне поняття о нашім кращім письменстві.

Я певний, Високоповажана Пані, що Ви не відмовите моїй просьбі, але противно Ви так широко на неї відповісте, як широко звертаєшся днесь до Вас

Остап Луцький  
студент прав  
Praha-Vinohrady

Прага, 4/4 902<sup>6</sup>

3. "Покора" напис Кобилянської, вперше друкований в "Буковині", 1898, ч. 74.

4. Правильно: *Valse melancolique*, оповідання Кобилянської, поміщене в "Літературно-Науковому Вістнику" (далі ЛНВ), 1898, I. Російський переклад з'явився в журналі "Жизнь".

5. *Kleinrussische Novellen* вийшли німецькою мовою в 1901 р.

6. Дата цього первого листа до Кобилянської сумнівна. Другий лист датований помилково раніше.



*Ольга Кобилянська.*

Прага, 17.III.1902

Високоповажана Пані!

Сердечно дякую Вам, Високоповажана Пані, за картку, яку я сими днями від Вас одержав.

Щодо Ваших Kleintrussische Novellen я написав вже по вказаній адресі до накладника і з нетерпливістю очікую лиш хвилі, коли они опиняться у моїх руках. Дякую за адресу.

Друга важна справа — се п. Петко Тодоров.<sup>7</sup> Знаний мені він з бібліотеки чеського музея, де разом щоденно пересиджуємо. По отриманні Вашої картки я сейчас взяв п. Тодорова "на іспит" — сказав йому як справа представляється, що Ви вислали лист під його адресою ще з кінцем лютого до Берліна і досі ніякої не одержали відповіді, що наконець ніякої не маєте відомості де він живе, яка його "найновіша" адреса.

— "Я, видите, — відповідає зафрасований писатель, — я, бачите, страшенно не маю часу, але я гнеть відпишу. Щодо моєї адреси — то знайте, она дуже часто зміняється, щораз інша".

— Будьте так добрі, подайте найновішу — завважив я.

Тут виписав у моїй нотатці п. Тодоров власноручно слідуючі слова:

P. Thodoroff, Prag, Sokolska tr. 50 III

Се ѿ передаю Вам, Високоповажана Пані, наколи не звітне Вам з властивого вже джерела.

Чи ще що мав я написати? Здається — ніщо. Додам хіба, що я відважився на перевід поеми чеського писателя Махара: "На Голготі". Наразі скінчив я коротенький, інформаційний очерк для чеського журнала: Zensky Obzog: Жіночі сили в сучасній руській літературі.

А тепер, даруйте ВПоважана Пані, я маю до Вас нову просьбу.

Редакція часописі Zensky Obzog висилає безплатно всі числа до всіх українських жіночих кружків. Проте: 1. прошу о подання

7. Петко Тодоров (1879-1916) болгарський вчений, з яким листувалася Кобилянська.

мені ласкаво адреси кружка чернівецького. 2. Прошу о ласкаве надіслання мені (в своїм часі) коротенького справоздання з діяльності кружка — наколи вважаєте се за відповідне, а я уміщу його в згаданім журналі. Се вже однак менше важне.

Ще раз сердечно дякуючи за кілька ласкавих слів — кінчу мій лист, остаючи для Вас, ВПоважана Пані, з глубоким поважанням

Остап Луцький

### 3

Високоповажана Пані!

Сердечно дякую Вам, Високоповажана Пані, за послідну Вашу картку. Жаль мені Вас, що наразі родинними обов'язками зв'язані не маєте вільного часу — однак, думаю, що скора та близька будучість освободить Вас. Дякую Вам за подану мені адресу Тодорова — а вже несказано сердечно вдячний я Вам за Вашу готовість посвячення мені одного примірника "Землі".<sup>9</sup>

При тій спосібності позволяю собі звернутися до Вас з просьбою о єще один примірник за який я сейчас вишлю Вам належність. Купити його один з пражської громади. Відповідне число Slovanského Prehledu вишлю Вам сейчас як появиться (коло 5-го липня). Буде в нім, як знаєте, кілька слів про Kleinrussische Novellen.

Ми маємо наразі страшенно багато заняття — бо переводимо на чеське брошуро Романчука<sup>10</sup> Die Ruthenen und ihre Gegner in Galizien. Видамо її в перших днях липня.

Як знаєте дня 29 с.м. відбудеться в однім з провінціональних місточок чеських тзв. slavnost F. Rehora.<sup>11</sup> Вибираємося.

Товариство наше пражське розвивається дуже красно — працюють молоді борці завзято. Наразі нема більше нічого інте-

8. Йосиф Ян Махар (1864-1942) чеський поет, автор "Голготи" (1901). Ця поема, написана під впливом Ніцше, спрямована проти християнства.

9. "Земля" Кобилянської з'явилася в ЛНВ за 1902 р.

10. Юліян Романчук (1842-1932) визначний політичний діяч, посол до австрійсько-го парламенту.

11. Франтішек Ржегорж (1857-99), чеський етнограф і фолклорист.

ресного. Тому і кінчу сим нинішній лист. А коли лише буду мати щось важнішого донести Вам, Пані, то користаючи з Вашого позволення вчиню се певно.

Днесь бажав я подякувати Вам за "Землю". Сподіюсь, що прийде час, коли буду се міг вчинити особисто, лично. Наразі остаю з правдивим поважанням та вдячністю

Остап Луцький

Прага, 23.VI. 902

4

Високоповажана Пані!

Днесь одержав я Вашу картку — і передсвідчився, що дійшов до Вас мій лист, який я доцитувавсь. Пишете в нім Пані, щоб я одверто та широко висказав те, що думаю о "Землі" — яке вражіння вона на мене зробила. Щодо самої щирості то я позволю собі застерегтися, що на ній мені ніколи не збуває. Проте, о скільки рамці короткого листу та моя інтуїція на те позволять — я з великою охотою сповню Ваше бажання.

Передовсім вражає мене в "Землі" як і у всіх Ваших творах рідкий у наших письменників: артизм. (У Франка напр. не бачу я більшого артизму в численних його творах — абстрагуючи "Смерть Каїна" "Вишенського" "Зів'ялого листя" в половині — і т.п.) Більше бачу вже його у В. Щурата (переважно але виключно у формі) — а найбільше у Стефаника. Отже передовсім: артизм в перепровадженні цілої повісті. Тема сама в собі стара можна би навіть сказати, поодинокі епізоди — також знані, — але у Вашій перерібці виходить і зима і орання і туга за землею і любов сільська і біль і розпуха — цілком інакше, я бачу в них артизм і душу — те *тепло і любов*, які спливають мимоволі до писаних рядків Вашої кожної дрібнички, кожного нарису, отже і "Землі".

А друге, що вражає мене в "Землі" то знамените злучення тої ж *землі* з тими, які дають їй працю і піт, які без неї вижити не можуть, які для неї не жахаються взяти і до найкрайніших средств. Сей темат порушували рівнож інші — але у тамтих героями були люди, що жили *на і для землі* — у Вас на першім місці стоїть сама *земля*. В тім новість — *і значно глубший підклад*.

Ся "добра і гарна" земля є тут тим чинником (вправді посередним подекуди), що спроваджує драму — духову і матеріальну для родини Михайла — а драму духа-серця для бідної (знаменито змальованої) Анни.

Після мене і Paxipa для землі зводить Саву, — для землі Сава вбиває брата, лиш Анна не любить Михайла "для землі" — але і її горя причиною та ж сама "земля". Як кажу: бачу в тім новість, щасливу новість і глубший підклад. До найщасливіших епізодів зачислю стару як сказав я вище але нову в Вашій перерібці сцену першого пізнання близьчого між Анною а Михайлом (візія в лісі — доказ глубокої інтуїції сільської жіночої душі), і цілий кінець повісті від похорону Михайла до поспільніх строф "Землі".

Особи друго і третьо-рядні добре нашкіцовані (Докія, Петро). Новою і консеквентно виведено є Paxipa.

А ще один малий додаток? Чи те все, що Анна переходить — (вбиттє Михайла, її розпуха і т.д.) не могло зле вплинути на неї зі взгляду на її стан? Як думаете? Боялися Ви реалізму? Чи не хотіли й так велику драму прибільшувати? Та се незначне. Впрочім, кінчучи, я не знаю, чи се лише під першим вражінням, — але "Землю" вважаю я дуже цінним добутком Вашим і нашим. Бажав би я дещо ще додати — але в листі, а здається взагалі письменно, се неможливе. Я передав лише кілька моїх думок. Але ще одно? Син Анни має покинути землю... чи сим Ви хотіли висказати Вашу мисль — в тій справі загальну, чи лише спеціально щодо нього?

Здоровлю Вас широко  
Остап Луцький  
Лука, п. Устє Зелене

Прага, 8/VII 902

## 5

Високоповажана Пані!

Днесь одержав я Вашу "Землю" призначену для мене — за яку сердечно Вам дякую. Вчера вислав я Вам лист. Як будете мали час, відпишіть — але вже на галицьку адресу, бо завтра виїзжаю з Праги.

Ще одно завважив я в "Землі" — се добре відносини двора до

селян. Наперед я мушу застерегтися, що я хотяй припадково син властителя села — однак на справу задивляюсь безсторонно. Не дастесь заперечити, що дуже часто в нелюдський спосіб обходяться з людом т.зв. "обшарники" — однак я знаю приміри добрих зносин, які й корисні суть вдечім для селян. Узнаючи потребу і рацію сильного марковання соціальної різниці двора і села у наших письменників, — констатую однак, що у нас війшло се вже в шабльон. Ще раз дякуючи за "Землю" остаю з великим поважанням.

О. Луцький

Прага, 9/7 902

6

[поштова картка]

До глибини душі пронятий послідною так невідрядною вісткою "Руслана" про Вашу тяжку недугу — пересилаю Вам, Дорога Пані, слова моого губокого співчуття — не хотячи тратити останньої надії.

Остап Луцький

Краків, 17.X. 902

7

Лука, 14.I. 03

Високоповажана Пані!

Тільки часу минуло — а ми мовчимо. Властиво я... Я знаю, що наколи б Ви мали час то Ви б відписали чи властиво написали кілька слів. Вірю все, отже вина по моїй стороні. А однак зложилось так, що я не мав як відписувати, я не міг найти кілька вільних хвиль, щоб посвятити їх тій приятності, яку становить для мене кожний лист до Вас а яка сталає прямо духовою моєю потребою. Хотяй би і днес — я властиво не маю о чім писати до Вас, однак я відчуваю, що мушу писати, що відтак верне мій спокій. Через весь час моєї мовчанки був я в Кракові, де записаний єсмъ на університет і де виїзжу на стацій побут вже 2-го лютого. Наколи б проте час і добра Ваша воля, ласкова Пані, зложились так, що Ви згодились

б написати мені кілька слів, то прошу адресувати (найліпше по-німецьки) впрост на університет (О.Л. Collegium novum, juridische Fakultaet).

Коло мене дальша монотонність. Пишу по трохи, справляю давніші дрібнички, не друкую нічого. Для Вістника<sup>12</sup> виготовлюю критику "Артистки" Крушельницького<sup>13</sup> а до Slovanskoho Prehledu статтю про наймолодші наші літературні сили і відай короткий нарис про Б. Лепкого. Вельми подобався мені Ваш короткий нарис поміщений у "Вістнику". Ви є артисткою скінченою і кінець. Тішуся, що в Krakові познакомлюся з Лепким. Се мусить бути вельми симпатична личність.

*Фотографії Вашої я не одержав ще з Праги. Пишу днесь по неї вдруге.* Ласкава Пані! Наколи лише зможете, то будьте так добре вислати кілька слів на адресу того, котрий для Вас, як для незнаної "доброї знакомої" має все якнайбільше поважання та щирість. Здоровлю Вас, Пані, дружно-сердечно

Остап Луцький

8

Величка, 11/4 903

Ласкава Пані!

Минає день за днем — а ми мовчимо. Щонайменше я. Вже здавалось весна завитала, а тут знов від кількох днів зимний, холодний вітер віє, і в діл клоняться свіжі вже засумовані весняні цвіти. І сумно всюди. Сиджу в хаті, дивлюся на сіре небо і туга душу огортає. Тоді стаюсь неможливим. Не пишу нічого, ні думаю, ні читаю. Наразі виїхав я на два дні до знакомих до Велички, і знов те ж саме. Але вкінці я поборов ту страшну нудьгу, і отсє пишу до Вас лист. Наколи б Ви знали, Пані, чим суть для мене ті листи у

12. "Літературно-Науковий Вістник" — журнал, який під редакцією В. Гнатюка, І. Франка і М. Грушевського виходив у Львові від 1898 до 1907 р. Видання ЛНВ продовжувалося в Києві (1907-14; 1917-19) і у Львові (1922-32).

13. Антін Крушельницький (1878-1935), письменник, автор "Артистки".

Література № 13.  
Лічкала Тарі!

Ми чар заск за дніл, — а ти  
заспинай. Це наїшовши я.  
Всіх я гадаюся від сльози,  
— а ю заск від днілкох дніл,  
заспинай, ходиши віреп вір,  
і вінів вінів ся схід, —  
таке я супроводі, всенані  
заспинай. Дуже до вісок.  
Снідень в саді, — гудинок.

Денса по асса маху (Білариньного).  
Ей же буває, — то шинеїт я  
мого афесу, а я ємо букашкуто,  
я єо сніг. —

Лічкале цей кохомський месець,  
зізбориць Вас, «Лічкала, я ти»,  
як калінкинче, та ажно Вам  
спогоні сідати: Весеніх сніг!  
Лонтина мое Вам привіт!  
Вонто з працювати побіда ти  
та з білого борчкового,

я ти Вас.

Останній убікун,



подібні хвилі! Я відживаю на хвилю. Забуваю про світ, про людей, про сіру монотонну буденщину, в мені родиться віра в ширість людську, доброту, віра в людей. Бо крім Лепких і Вас, ласкова, дорога Пані, я не стрічав "людей"! Я не годен висказати того всього і я не знаю як зможу віддячитися Вам в першій мірі за ту Вашу велику доброту. Може — може колись... як стрінемось.

Кrytyka<sup>14</sup> краківська дуже хвалить Ваш нарис в "Кіївській Старині". Каже, що "Za granicę" — jest najlepszym zdaje się utworem jaki napisała Kobylańska. Talent jej dąży ku wyżynom! Я на жаль не читав і не можу про нього нічого сказати. Вірю лише в правду сих слів, бо "Krytyka" ніколи і нічого даром не хвалить. Може б Ви прислали дещо до альманаху Старицького. Як не вислали, то пришліть на мою адресу, а я вже виекспедію де слід.

Кінчачи сей короткий лист, здоровлю Вас, Ласкова Пані, як найщиріше, та шлю Вам сердечні бажання Веселих Свят! Лепкий шле Вам привіт! Остаю з правдивим поважанням та з великою вдячністю для Вас

Остап Луцький

9

Краків, 27/III 904

Ласкова Пані і Товаришко моя дорога!

Користаю з вільного часу і пишу до Вас. Пишу і жалую, що в часі мовчанки мосі не було Вас близько мене; тоді щойно знайшлася не одна хвилина у якій порозумілися ми широко, безпосередньо — з душі випливаючим словом, або і без слова. Без Вас губляться сі хвилі, остає листовий папір, писане слово, мертві букви, які не всілі переповісти Вам всього. Ось і весна прийшла... Так бажав би я гарячо вийти з Вами у поле широке, привітати з Вами перше сонце весняне, так бажав би сказати Вам одно-однісське слово: гарно, дивіться як тут гарно! Є в душі людській така субтельна,

14. "Krytyka" — польський журнал, який присвячував багато місця українським справам.

гармонійна струна, що не зносить брутального дотику плюгавих рук. Тихне і губиться за їх приближенням, замикає свій тон перед ними як мімоза. Ви, і такі як Ви, на струнах тих таємних — чарівні симфонії виграти можуть. Суть люди, з якими живеться добре, але все на землі; суть люди, з якими жити можна поза землею, поза матеріальним світом (де тільки те вартість має, що дається зважити, змірити і т.д.) — з якими жити можна в тім другім, кращім світі, вимріянім і незнанім хоч певнім, у світі в якім володіє не матерія, не люди, навіть не Розум, але Психе, душа, краса і доброта правдива. Вірю і відчуваю, що світ сей є; вірю, що певні люди можуть створити його для себе.

Та бачу розписався я надто над собою. На разі я занятий складанням альманаху.<sup>15</sup> Чудові речі дістав я від Лепкого, три дуже гарні стихи від Карманського, один гарний від Чарнецького, гарну новелю від М. Яцкова і інших. Розходиться вже лише о технічну сторону і спосіб накладу і видання.

Радію, що в короткім часі побачимося в Кракові. Будьте так добрі подати мені адресу Лесі Українки. І то якнайскоріше.

Щирим сердечним привітом здоровлю Вас, Пані Ласкава!

Остап

## 10

Останній лист Ваш, Ласкава Пані, справив мені більше вдоволення як Ви се може самі думати могли. Довша мовчанка Ваша напроваджувала мене і Лепкого на сумну гадку, що причиною її (себто мовчанки) є не що інше як невідрядний стан здоров'я Вашого. Дійшло до того, що я і Лепкий постановили в разі неодержання скорій відповіді на послідну картку нашу — віднестися вже не до Вас але до п. Щепановської і просити її о повідомлення нас як Ви держитеся, чи здорові, чи вдоволені і т.п.

15. Альманах "За красою" під редакцією О. Луцького, присвячений Кобилянській, з'явився 1905 р. в Чернівцях.

На щастя надійшла до мене так довго вичікувана вістка від Вас, вістка добра, успокоююча, і тому благословенна хай буде година в якій Ви її до мене вислали. За неї я Вам справді дуже-дуже вдячний. Може і є на світі які други, товарищи добрі мої і ласкаві та все ж таки Ви, Пані, на все вже останете найближчою мені. Колись писані твори Ваші були найбільшою відрадою моєю, а нині личне знайомство з Вами у не одній важкій хвилі піддержує духа моего на висоті краси, щирості, найвищої гармонії і поваги, а думками моими і мріями кермус все там, де чим раз до неба ближче. В кождім чоловіці, каже Метерлінк,<sup>16</sup> є певне щось, перед чим голову схилити належить, — в кождім чоловіці є гарний, не приглушений життям красний тон. Ви розколисали в мені туту добру строну і не дали прорватися їй тоді, коли се було так легкою річкою, так легкою. Гей, кілько ж то гарних людей не пропало би для світа наколи б кожда пропадаюча людина стрінула на шляху своєму таку людину як Ви, Ласкова Добра Пані!

Коли так відрадною так щиро вижданою була остання вістка Ваша, то розумієте чим є для нас Ваш недалекий приїзд до Krakowa. Нема дня, щоб я або щира, добра душа Лепкий і його родина не думали о тій хвилі. Коли зійде розмова на се то ми нагло стаемо дітьми, радіємо як діти так, що не багато остає, щоби з утіхи не кинутися в взаїмні обняття і не сказати собі просто, щиро: як нам добре в тій хвилі! Про всі злидні чоловік забуває, готов всі всьо простити, навіть глупоту Гнатюків,<sup>17</sup> візантійство Грушевського,<sup>18</sup> нікчемність товариства любителів нашої штуки,<sup>19</sup> де президує

16. Mopsie Metterlіnck (1863-1949) видатний бельгійський драматург і письменник. Кобилянська подарувала Луцькому Метерлінкову працю *Le trésor des humbles* (1896) нім. переклад: *Der Schatz der Armen* (1898).

17. Володимир Гнатюк (1871-1926) визначний етнограф, головний редактор ЛНВ.

18. Михайло Грушевський (1866-1934), великий український історик, співредактор ЛНВ.

19. "Штука" (поль.) означає завжди "мистецтво". "Товариство прихильників української науки і штуки" засноване 1904 р. у Львові. I. Франко був заступником голови, I. Труш — секретарем.

"фамілія", крутяться всякі сноби (між іншими) — а де нема ні Вас (здається), ні Лепкого, ні Щурата, ні (відай) Маковея і т.д. і т.д. (А впрочім може і у них є що доброго, нема лише кому їм очі отворити...).

Тому то в справі приїзду Вашого подаю Вам бажані інформації. Передовсім адреса докладна до Лепкого є слідуюча: Богдан Лепкий Krakau, Sobieskigasse 5.

Лепкий позістає в Krakovі до 10-го липня. Наколи б Ви, Дорога Пані, виїхали з Nauheim-у 3-го то у Відні задержітесь до 6-го найдальше а на 7-го липня приїзджайте вже до Krakova. Розуміється, що приїхати можете і скорше, наколи се не виходить поза межі можливості. Наколи б однак Ви так скоро до нас приїхати не могли, то будьте так добрі написати коли приїзджаєте напевно, а ми зробимо все, щоб лише бачитися з Вами.

А тепер — здорові оставайте, Ласкова Пані! Вільності вживайте як найбільше і найкраще! Може і не так скоро доведеться Вам вдруге користати з неї. Набирайте сил і здоров'я а з ними і з вдоволенням приїзджайте до нас, до Krakova. Тут нетерпеливо очікують Вас щирі други Ваші!

До побачення!

Остап

П.С. Від Лепкого прийміть сердечний привіт!  
Krakів, 25/VI, 1904

## 11

Радувався я, Ласкова, Дорога Пані, приїздом Вашим до Krakova, тішився Вашим побутом в кружку добрих, правдиво щирих для Вас людей краківських, — сумно мені, що всюто перейшло так скоро. Стратилися Ви, Пані, з очей моїх, та не зійшли з пам'яті. Я рад би Вас знов бачити близь мене та глядіти на Вас, як на образ надземської, небесної доброти. Мимохіть пригадуються мені Маковеїві слова: "...І лишила пісню тиху, як сама... придивляюсь мому лиху — вже нема...". Суть люди, яких ідеалом Руссівський дикий, первісний чоловік; мені імпонує

Нітшейський,<sup>20</sup> гордий, сильний потомок ренесансу, Übermensch, а найбільш до душі моєї промовляє Шопенгауерівсько-Метерлінковий<sup>21</sup> святий. У Вас бачу відблиск гордості і самоповажання ренесансової, удільної княгині і незвичайну черту покори і доброти і ніжності, містичного лотосу, що раз лише на сотку літ виростає на хвилях Гангесу, щоб дати людям прайораз якось далекої, таємної, небесної країни! Дивлюся на Вас і здається мені, що долітає до мене якась ангельська мелодія, що сповняється якась давна дитинна мрія про папоротин цвіт, що освідомлюється в мені щось незвичайно гарне, погідне, добре.

Зрозуміте, Товарищко Ласкова, яким великим сумом переняла мене колишня вістка про Вашу велику і тяжку недугу. В моїх очах була вона виразом брутальної сили чи то насильства, якого допускається фатум над неземним, екзотичним та безмірно гарним цвітом чудесного духа. Найприкріша хвиля минула. Вертаєте до дому сильніші на здоров'ю, — є вже не надія але певність навіть, що при сприяючих відносинах повернете вже в короткім часі до Вашої великої, артистичної праці. Щоби сю хвилю спровадити як найскорше — будьте, Дорога Пані, так добрі і *уважайте на себе як найбільше*. Всі більші труди і заняття, всі більші вражіння полишіть на кращі дні, — наразі заховуйте спокій, відпочинок. Курацію перепроваджуйте як найстаранніше, а одиноким обов'язком Вашим хай буде хора Мама Ваша. Вірю, що самі понимаєте як найкраще своє завдання так, що при найближчій стрічі побачу Вас, Пані, здоровою, веселою, вдоволеною цілковито. Якою б прiemністю для мене і не був Ваш кождий лист, то все ж зрозумію дуже добре, коли Ви покищо відписувати не все будете. Ваше здоров'я — то моя теперішня ідея і велика надія. Прийміть від мене як найсердечніший привіт!

Ваш  
Остап Луцький

Тарнів, 13/VII, 1904

20. Фрідріх Ніцше (1844-1900) мав великий вплив на модерністів. Його "Заратустра" вийшов у 1883-85 рр.

21. Постать "святого" — у Шопенгауера великого страдника, — у Метерлінка убогоого смертника, полонила уяву Луцького.

Пані Ласкава!

Встидно мені дуже, що так багато моїх листів до Вас починається від оправдання їх проволоки. Для мене — прикра се річ дуже, однак, бачиться, се вже не може інакше бути. Я є людина, яка себе і всю часом надто аналізує, всю мене денервує і робить нездатним до всього на довгі часи. Спеціально останніми часами назбиралося у мене багато речей прикрих — так, що до написання листа до Вас, Пані Ласкава, годі було мені забратися. Та я не думаю розводитися над цілком нецікавими моїми справами, а противно бажав би я відбитися від круга особистих моїх думок, утекти від самого себе — а тоді й завітати до Вас, Товаришко моя Ласкава, хоть писаним словом, наколи особисто не судилося. Останні вісті про Вас вразили мене дуже прикро. Тим прикріше, що з кождим днем зростає в мені віра в фаталізм, віра в кару без провини, віра в якийсь довгий ланьцуг з гори уложених причин і наслідків, проти яким боротися тяжко і неможливо. Нераз здається мені, що певні люди, в моїм розумінні найкращі люди, на те тільки укладають собі будучину гарну й погідну, на те тільки складають свої найщиріші мрії, щоби найближчий подув судьби знищив їх як будинок із карт паперових. Та про те широко розводитися б треба. Я думаю, що всю лихо вже перейшло, що Ви вдоволені і щасливі, що недуга Ваша минула з хвилею першого спокою, який вдома певно маєте. Думаю, що нині Вам так добре в Чернівцях, як у мене дома. На моїм столі стоїть серед цвітів Ваша фотографія, яку вдалося мені остаточно видобути з Праги, серед книжок і свіжих цвітів видніє Ваше добре лице і щире, спокій довкола, тишина, — добре Вам у мене. Кілько разів життя бере верх наді мною тільки разів я втікаю від людей до моєї кімнати, гляджу на Вас — і справді легше стас на душі. Невисказаний спокій і доброта і щирість і нова віра до людей родиться в мені, і я стаю молодим, ліпшим, здається, і на душі гарнішим. Забираюся до Метерлінка, переглядаю Ваші листи і стас мені цілком добре, всю відновлюється і живе наново.

Тим спокоєм, щирістю і добротою здоровлю Вас нині, Пані Дорога і Ласкава, — я певний, що Ви вдоволені вже, здорові і щасливі з усміхом радости, погоди і веселості приймете сі слова,

як від Вашого ніколи не забуваючого про Вас — друга.

Остап Луцький

Лука, 31/VII, 1904

### 13

Товаришко дорога! Нема одної днини, щоб не подумав я про Вас, о Вашім здоров'ю та о цілій долі Вашій. Нераз стас мені перед очима наша перша стріча, Ви, Ваш брат наймолодший і Ваша хата, ціла тодішня дніна, ціла атмосфера. Наколи, як пищете, і Ви і брат Ваш згадуєте се також часами, — то я думаю, що зі взгляду на чуття і думку не ділять нас вже ні гори ні ріки. Правда, є відчування, що ніколи не видобуваються на верх але гинуть небачені ніким, навіть мовчанням другої душі не прожиті — гинуть чи тонуть десь там глибоко на самім серця дні, — та все ж таки, те щоб ми могли чи мали висказати словом, все се живе між нами в наших спільніх думках помимо тих гір і рік, що розділили нас собою.

Невимовним спокоєм наповняється душа моя, коли довідуєшся і переконую, що Ви забралися до нової праці і що вона йде Вам так добре і гладко, якби Вашої недуги не було на світі. Най Вам всі надземні сили відрадою і порадою будуть в сьому труді, — благословеною хай буде хвиля в котрій покінчите свою нову працю. Я вичікую її дуже нетерпеливо.

Бажав би я розвідатися чи тов. Бойчук<sup>22</sup> робить Ваш портрет чи ні? Видаючи Ваш альманах хотів би я там помістити Ваш портрет або фотографію. Чи не можливо би се могло вихіснувати евентуально портрет роботи Бойчука? З гори знаю, що була би се цінна річ.

Niels Lyhne — Якобзена<sup>23</sup> лежить вже у мене на столі, але жду на відповідний час до читання; наразі і так не годен я відігнатися від всякого рода книжок. Читаю останніми часами дуже багато.

22. Михайло Бойчук (1882-1937), відомий маляр, закінчив в 1905 р. студії в академії мистецтв у Кракові.

23. Енс Петер Якобзен (1847-85) данський письменник, автор роману "Нільс Лігнє" (1880).

Наколи лише покінчу остаточні формальності з альманахом обіцюю собі написати дещо про "Землю" для Ruthenische Revue — та сейчас возьмуся до переводу Вашого чудесного "Valse melancholique" на польське.

Композитор Січинський<sup>24</sup> доробив, як зачуваю, музику до певної моєї поезійки, та я її поки що ані чув ані бачив.

Впрочім ніяких новостей. Минає літо, що коштувало мене, не знати чому, більше нервів як звичайно, — надходить осінь, мої найбільш улюблені часи, — вертає спокій і рівновага, — бути може, що почну себе самого віднаходити. Часом, — бачите, і осе трудно. Коли Ви дуже заняті то висилайте до мене два-три слова на карточці. Відпишіть при нагоді як мається річ з Вашим портретом. Евентуально вихісную Вашу фотографію. Здоровлю що найщиріше.

Ваш О.Л.

Л. 2/IX, 1904

## 14

Сердечно дякую Вам, Товаришко Ласкава, за Вашу відповідь так скору, за Ваші добрі, ласкаві слова. Кажете, що дивує Вас, як можу я при всіх моїх клопотах пам'ятати про альманах і т.п. Скажу Вам на те, що як раз у сім знаходжу я забуття, перестаю думати про те, що давить, а що й думати о собі не позволяє. Книжку Вашу полюбив я так сильно, що нераз в житті була она для мене і порадою і розрадою і другом моїм останнім.

Так воно і є — тепер. Власне нині відіслав я до печатні Вашу дорогу мені фотографію з підписом Вашим, відіслав решту рукописей альманахових і остався сам з цвітками лише, що стояли близь Вашого доброго лица на фотографії. Дрібниця, здається, але для мене досить прикра. Часом забагато чоловік має тої самоти — а за мало доброти і краси і щирости за мало...

Остають ще Ваші листи — і тих не дам собі забрати.

24. Денис Січинський (1865-1909) відомий композитор.

Вибираючися з дому трачу всякий нагляд над печатанням альманаха. Заздалегідь однак упросив я т. Гринюка з Коломії (в Коломії печатається альманах) і Лепкого і вони, думаю, попровадять діло дальше як слід. Розходиться лише головно о т.зв. коректу.

Радує мене незмірно, що закінчили Ви свою новельку; я дуже цікавлюся нею; може би Ви в кількох реченнях хотія би описали мені, що се за річ, бо читати її Бог-вість коли буду.

Як там з недугою Ярошинської?<sup>25</sup> Не знав я її лично, але я поважаю і ціню всіх добрих другів Ваших. Бідна жінка!

Повість Якобзена прочитав я вже давно, писав навіть про те обширно, — так що ж коли не дійшов до Вас сей лист. Дуже гарна річ. Се правда, що можна попровадити певну аналогію між Якобзеном а Вами і то не лише по подібності мотивів (субтельність психологічна), — але і формальної сторони писання (те саме акцентовання епізодів взглядом будови цілості). На всякий спосіб "Valse melancholique" в нічім не уступає Якобозонівській Frau Fönss!

Бажаючи Вам всякого добра, здоровлю Вас, Дорога Пані, що найщиріше та сердечно Вас прошу: Не забувайте на мене. Покищо адресуйте Лука, п. Устє зелене. На днях подам Вам ближчу адресу.

Ваш  
Остап Луцький

Лука, 7/X, 1904

## 15

Краків, дня 6 червня 1905

Ласкова, Добра та Дорога Пані Товаришко! Від кількох днів збирався я вислати Вам обіцяну книжку, себто новий примірник альманаха "За красою" — а як бачите, що щойно тепер зміг сповнити мое горяче бажання. Посилаю Вам отсюю книжочку до ласкового прочитання деяких гарних її сторінок і думаю, що вона все нагадувати Вам буде Ваших широких другів; що нераз у самітну

25. Євгенія Ярошинська (1868-1904) письменниця і педагог на Буковині.

хвилину, на далекій чужині, буде ся книжочка пожаданою кладкою між Вами а тими, що тепер для Вас такі далекі — а предсі такі близькі.

Є там у Наугаймі, як казали Ви мені раз, Товаришко Ласкава, дві, здається, сосни. В погідну, гарну днину возьміть отсю книжочку, підіт' з нею до сосен самітних і читайте там "Над рікою", "У грішний світ", "Похилу вежу", стихи Маковея. Най шум соснового гілля нагадує Вам верхи карпатські, — а прочитані речі най будуть для Вас джерелом погідних, добрих споминів, думок. В такі добрі, ясні хвилі — я, здається мені чомусь, буду з Вами.

Нині вітаю Вас, Товаришко, сердечним привітом і посилаю Вам з отсю книжочкою щире, горяче бажання: щоб добре Вам у Наугаймі жилося, щоб якнайбільш спокою і вдоволення приніс Вам сей час, щоб здоровою вернули Ви в наші сторони і найшли в собі якнайбільше сили до дальшої, важкої праці, важкого життя. Знаю, що нераз Вам в житті і гірко і прикро — най жеж хоті сей короткий побут в далекій стороні не скупить Вам сонця і цвітів, погоди і відради! Бажав би я очевидно знати о скільки се моє бажання сповниться в дійсності і тому дуже, дуже прошу Вас, Товаришко Добра, щоб були такі добрі та в вільний час написали мені о всім тім кілька слів.

Впрочім у нас в Krakovі новин інтересних небагато. Прийшли горячі часи, всі сидять в своїх хатах, всі якісь помучені, всі думають о тім тільки якби то вирватися на село. Лепкий запрацьовується до краю. Виготовляє збірку оповідань для "Спілки"<sup>26</sup> і вибір своїх поезій, які вийдуть накладом М. Петрицького зі Львова. Цікавою для мене справою є замітка "Л.Н. Вістника" про наш альманах.<sup>27</sup> Пишуть, що книжка видана розкішно, що багато в ній справді поетичних творів так, що треба її вважати цінним вкладом в літературу. Чи не інтересно? Не розумію, що сталося?

Надіюся, що повертаючи домів вступите до Krakova хотій би на кілька годин. Ходити коло Вас будемо так обережно, що се Вам

26. Українська Видавничча Спілка, заснована 1898 р. під керівництвом редакторів ЛНВ.

27. Цієї замітки не вдалося відшукати.

в здоровю ніщо не зашкодить. Заведемо Вас в спокійний, тихий кут і станемо говорити. А коли Вас і се мучити буде, то — ну — то будемо дивитися на Вас, Добра Пані! Як Ви на се задивляєтесь?

Ага, ще одна дрібниця! Не знаю чи є там у Наугаймі які люди, що з ними жити можна. Тому звертаю Вашу увагу на таку справу: правдоподібно є там тепер визначна письменниця, поетка М. Кононіцка. Може б так добре було для Вас познакомитися з нею?

Тим кінчу і ще раз здоровлю Вас, Ласкова, Добра Пані що найсердечніше! Я про Вас ніколи не забиваю — навіть тоді, коли нічого не пишу. Дуже часто не годен я Вам висказати словами всього того, чим наповняється душа моя на саму згадку про Вас. Ви представляєтесь мені як музика і до Вас треба говорити тонами. Стискаю Вашу руку.

#### Остап

Поклін від Лепких і від всього нашого молодого гуртка краківського.

## 16

Ласкова, Добра Пані! Сердечно дякую Вам за пам'ять. Обі Ваші карточки одержав я на жаль щойно вчера. Вилежалися на університеті надто довго.

Жаль мені Вас дуже, що так рідко гостить у Вас спокій. Та годі. Так вже видно мусить бути.

Сейчас по одержанні Ваших вісток стрінувся я припадково з Франком, а відтак з Гнатюком. Франко в квестії видання "Ніоби"<sup>28</sup> висказав гадку, що краще було би випечатати се оповідання в "Спілці" — бо по його думці багато і читачів "Старини" передплачують "Вістник" — отже ті людці мали би ту саму річ у двох виданнях. При тій нагоді висказав здогад, що "Спілка" напевно випечатає "Ніобу". Гнатюк знов круить на всі способи так, що я відчув певну його нехіть в тій справі. Знаєте — той Гнатюк се страшно несимпатична людина. Так мені видається. Розуміється не зі взгляду

28. Повість Кобилянської "Ніоба" друкувалася в "Київській старині" (1905) і в "Світі" (1906).

на те, чи він є за тим, щоби "Ніобу" в "Спілці" печатати чи ні — але загалом. Груба, пуста, дурна, зарозуміла а гучна бочка з кепського дерева. Та се багато би о тім треба говорити. В справі "Ніоби" буду говорити ще з всякими людьми і тоді напишу Вам щось позитивного.

Належні Вам примірники "До світа" обіцяю Гнатюк якнайскоро рішеш вислати Вам до Черновець.

"Ніоби" не читав я ще і знаю, що "К. Старини" так скоро не роздобуду. А дуже, дуже бажав би прочитати. Тим більше, що так Гнатюк як Франко розказують про неї як про річ слабшу — отже виходило би, що се якраз цінна, незвичайна праця. Догадуюся однак, що Ви давно вже дали свої числа "Старини" кому іншому до читання. Як будете ними знов розпоряджати, то будьте такі добрі і *вишиліть їх на мою адресу*. Буду Вам за се, Добра Товаришко, дуже вдячний.

Казав мені Франко, що недавно одержав лист від проф. віденського університету Ягіча<sup>29</sup> з проσьбою о подання Вашої літературної сильветки та о оцінку Ваших творів. Треба йому (Ягічові) сего бо має передати се референтові (міністеріяльному) Вашого подання о стипендію. Франко впевнював мене, що відповідь вислав як найприхильнішу.

Отсе ті справи, що про них постановив я конечно написати Вам незважаючи на шалений біль голови.

Радує мене Ваше признання для моїх дрібничок і я Вам за се дуже вдячний. Яке прикре в більшій часті враження зробив на мене Львів — напишу Вам іншим разом.

Покищо — передаючи Вам отсі вістки, бажаю Вам всього найкращого передовсім спокою. Печатанням "Ніоби" не гризіться, як загалом нічим. Можливо, що вдасться мені сю справу довести до кращого кінця. От коби так мати Ваша прийшла до здоров'я!

29. Ватрослав Ягіч (1838-1923) видатний хорватський славіст, професор віденського університету (1886-1908). З допомогою Франка він роздобув стипендію для Кобилянської в 1906 р.

Ще раз сердечно здоровлю Вас, моя Добра і Ласкава Товаришко!

Ваш,  
Остап

Львів, 22.X.1905  
Театральна 8

17

Ласкава, Добра, Дорога Пані Товаришко!

Остаточно находити свободну хвилю і пишу лист до Вас. Свідомість так довгого, хоч в теперішніх обставинах моїх кінечного, мовчання не давала мені спокою. Я хотів Вам вже давно — давно багато написати, та як бачите, не довелося. Минувшої неділі мусів я їхати до Перемишля і говорити там на бажання тамошньої "Жіночої Громади" на тему: кілька слів про поезії Богдана Лепкого, — а відтак зобов'язався я зладити для одної польської літературної часописи короткий огляд молодшого українського письменства та подати їм кілька перекладів із наших літературних новинок. Якраз нині покінчив я всю туту роботу і тому нині доперва забрався до Вашого листа.

Дуже врадувала мене Ваша карточка, у якій висказуєте вдоволення своє по причині моїх кількох слів в "Буковині" про збірку Вашу "До світа".<sup>30</sup> Хотяй би мені все здавалося (від якогось часу), що я Вас, чи там писання Ваші, як слід розумію, то все ж таки цікаво і мило було мені се від Вас почути. Маю таке почуття, що я Вас, Вашу душу, дуже ясно бачу. І то не в однім якімсь творі, але у всім Вашім писанім добре. Мені здається, що читаючи Ваші речі, Ваші листи і картки, глядячи на образ Ваш на моїм столі, — я бачу і відчуваю і те, що Ви кажете і те, чого не домовляєте. Може бути, що я в дечім помиляюся, але головні контури образу певні, ясні.

"Думи старика"<sup>31</sup> справді гарна річ. Гарний концепт, красно і

30. Збірка Кобилянської "До світа" вийшла в 1905 р.

31. "Думи старого" були поміщені в альманахові "Багаття" (1905).

цікаво написаний, видержаний в тоні, робить враження, викликує відповідний настрій. Мені особисто найбільш до душі припала частина друга і третя (Доню моя, — Голубе мій білій).

"Ніоба" прекрасна! Я не міг прямо відірватися від читання. Наші мами і наші дівчата повинні Вам в серцях своїх збудувати вічний пам'ятник подяки, перші за просту, але таку дуже добре попадю Ніобу, а другі за Ліду і Зоню. Я не хочу видавати ніякого осуду про сю Вашу річ, бо вона надто промовила мені до душі. Всім серцем люблю Вашу "Ніобу". Се така проста річ, така буденна навіть, а така велика своїм тихим, глубоким трагізмом! Найбільше припала мені до вподоби остання части: справа Зоні а відтак Ліди. Поодинокі епізоди, як розмова вихрещеної сестри Рути з Осипом, приїзд п'яного сина з міста і сцена з матір'ю — майстерні! Може б тільки трохи більше підчеркнути відносини Олени до сподіваного мужа Ліди, щоб конечний зворот того ж від одної до другої був більше яркий, видний. Впрочім — може і не конче, як гадаєте... Похібок друкарських як звізд на небі і не всі вони ще справлені Вами. На мою думку, дуже добре було би якби так прочитав хто ще раз "Ніобу" та справив в дечім мову. По моїй думці, не вадило б це вчинити.

Про "Ніобу" напишіть до В. Спілки. Що маєте жадати від аркуша, Бігме не знаю. Може стільки, що платили Вам за попередні речі. Франко признався, що "Ніоби" не читав, а осуд давній переказав мені за Гнатюком. Гнатюк впевняв мене, що примірники "До світа" висилав Вам. Буду говорити з ним о тім ще раз!

"Ніобу" прочитало вже від мене кілька цікавіших людей і всі дуже хвалили її. Позвольте, що задержу її ще кілька днів у себе, бо хочу говорити про неї в тутешнім кружку укр. дівчат.

Труш<sup>32</sup> сидить постійно у Львові (Чарнецького 26).

Сердечно здоровлю Вас, Добра, Ласкова Пані. Бажаю Вам всього добра. Хай доля дозволить Вам як найскоріше покінчти нові, початі праці. Вже минули часи (коли такі були), як Ви могли

32. Іван Труш (1869-1941) видатний маляр і мистецький критик. Студіював у Krakovi.

сказати о собі за Заратустрою "sie verstehen mich nicht, ich bin nicht der Mund für diese Ohren".<sup>33</sup>

Ваш Остап

Львів, 11.XI.1905

## 18

Моя Дорога а так дуже бідна Пані! Сумну відомість про похорон Вашої Доброї Мами одержав я в хвилі, як був у мене лікар. Важка недуга не позволяє мені скочити до Черновець, хоч так дуже рад би живим словом вспокоїти Вас і розрадити, Ласкава Пані! Знаю як дуже важким горем є для Вас се останнє нещастя. Знаю, що нема нині такого слова, яке могло би Вам спокій привернути — а предсі не можу здергатися, щоб не звернутися до Вас з одним-однією прошенням: *уважайте на себе, Дорога Пані!* По довгих і тяжких терпіннях відійшла Мама Ваша в той другий, кращий світ, який і належався їй по так довгій стежині туземного життя і оставила по собі найкращу частину свого існування: свої діти, передовсім Вас, Дорога Пані, може найближчу по душі товаришку і надію свою. Перед Вами життя! Догадуюся, що умучені безнастанним догляданням Мами, самі впрочім і без того не конче здорові, тепер певно підували Ви значно на силах. Се Вам дуже зашкодити може і тому ще раз прошу Вас, Дорога Пані: *уважайте на себе!* Будьте певні, що всі други Ваші, всі що шанують Вас і добра Вам бажають, піддержувати Вас будуть в тих незвичайно сумних днях. Відвідувати Вас будемо, Дорога Пані, навідуватися будемо до Вас добрим, щирим словом і нераз як ластівка прилітати до Вас будемо з вістками, що весна іде!

А Ви тільки старайтесь перебути той найближчий час самоти. Повні глибокого і зрозумілого жалю не схиляйтесь під вагою горя, тільки сил набирайте і шукайте спокою, щоби з ним йти в дальшу дорогу, яка стелиться перед Вами, Добра Пані!

33. "Ви не розумієте мене; мої уста не для таких ух".

Здорові будьте тим блищі чим більше нещасливі!

Ваш

Остап

Лука, 19.IX.1906

19

Ласкава Пані! Богдан [Лепкий] вернув нині з Черновець. Був у Вас, але там сказали йому, що Ви хорі. Пані, що є Вам? Як почуваєте себе? Сердечно здоровлю Вас

Остап

До сьогодні не бачив я "Ніоби". Знаєте адресу Лесі Українки?  
Краків, 16.I.1907

20

Чернівці д. 21, II, 1907

Дорогенька Пані!

Пишу лист до Вас, бо вже два дні не бачив Вас. Найкраще заходити мені до Вас в неділю, та, як бачите, від якогось часу нема в мене свободінних неділь. І найближча мабуть теж не застане мене в Чернівцях, бо вже Василько<sup>34</sup> переказував, що дуже бажав би поїхати зі мною в той день на село. Каже, що йому так подобався мій голос, що хоче його чути в неділю біля себе. Чи чули Ви коли таке, Дорога Пані? Біда мені з тим голосом! А я так хотів би побачити Вас ще в тім тижні та поговорити з Вами, Добра і Ласкава Пані!

Так дуже секретно кажучи Вам, я приїхав до Черновець майже лише тому, що Ви тут живете.<sup>35</sup> В маю їдете на два місяці — відтак я виїду — не багато нам отже часу остає ще.

34. Микола Василько (1868-1924) визначний громадський і політичний діяч Буковини, посол до віденського сейму. В той час приятель Степана Смаль-Стоцького.

35. В дійсності О.Л. приїхав до Чернівців на працю в редакції "Буковини".

Я властиво нічого Вам не скажу, коли побачу Вас, але я Вас власне бачити хочу. Потім вже можу вернути до своєї роботи і вона, хоч як важка, всміхатися буде до мене. Ви є дуже-дуже потрібні для мене, Дорогенька Пані. Я, бачите, ніколи не мав в собі струни, яка грала би голосні мелодії, але розумію зате пісні тихі, сердечні, ширістю глибокі. Так із людьми живу. Йде до них від мене далека, срібна дорога, яка менше разів бачить може гаряче сонце полуудня, зате дуже любить спокійні, тихі місячні ночі, toti, що йдуть по теплих літніх днях. Тоді і тихо і тепло і зорі тоді світять найвидніше. Впрочому люблю сонцем освічені цвіти, але боюся всякої бурі.

Тоді, коли я ще був дуже великим дітваком, Ви, Дорогенькі, перші на всім світі вивели мою мало свідому душу на життєві шляхи. І я бачу нині, що ніхто її так добре не пробудив би був, як Ви. Ви порозумієте, що мені Ви тому дуже-дуже дорогі і якби рідні і що я ніколи до Вас жалю мати не можу, хоть би не знати що зайдло. Сего ніколи не подумайте собі, Мої Люబі, коли гадаєте о мені. Навіть тоді, коли би о тім якінебудь сумніви мала наша, справді дуже добра п. Могильницька, якій не знані ті золоті нитки, які все в'яжуть мене з Вами. Всьо, що я гарного прожив в останніх роках, всьо се можна би звести до Вашої особи і до тих лиш наслідків, які осталися в мені завдяки Вашим листам до мене. Є їх тепер, Дорогенька Пані, разом з тими п'ятьма, що писали їх про Вас, коли Ви були дуже хорі, — рівно сто<sup>36</sup> і се найкращий скарб молодості моєї і, певно, всього мого життя. Я всіх людей, сяк-так близьких мені, Вашою доброю міряю і Ви на всю будучність будете моїм найкращим спомином, вічним джерелом розради і спокою. Ви мосе тихе, срібне, коли хочете, то і "меланхолійне" щастя.

Ніколи вже не спитаєте вже мене, Пані, чи я не маю жалю якого до Вас? Не питайте! От, коби лиш хоч трохи студінь відійшла, та болото загинуло, тоді знов підемо на наш недалекий прохід коло Вашого дому, а як вже Ви вийдете колись дальше, тоді

36. Доля 100 листів О.К. до О.Л. невідома. Мабуть вони є в архіві колишнього КДБ.

конечно покличте мене до себе, бо я тоді коло Вас бути хочу. Хоч Вам тоді сказати: А видите, Кобилянська, які Ви дужі і як до Вас сонце сміється!

Добре, Дорогенька Пані?

Клониться Вам і здоровить Вас Ваш О.Л.

П.С. Хотів я зайти до Вашого брата і все таку думку маю, але не все можу діяти о чим думаю. До побачення! *Може* в четвер зайду до Вас.

## 21

Чернівці, д. 8.IV.1907

Дорога і вельми добра Пані!

Нині прийшов до мене лист від Вас і я Вам сейчас висилаю кілька слів від себе.

Шлю Вам їх, щоб впевнити Вас, Дорога Пані, ще раз о тім, що кожде Ваше слово є для мене новою золотою ниткою між мною і вірою моєю в доброту і красу в людськім житті.

До того не треба нам нічого незвичайного, бо на се вистарчать прості, щирі, безпосередні слова. Кождий чоловік має свої найінтимніші почування і ті не треба конче відслонювати зараз словом; і в сірім житті є досить місця для життєвої сердечної краси.

Воно справді так є, що я Вас дуже добре відчуваю. Навіть в подробицях. Навіть в неділю знову я, як був у Вас, що Ви зле робите, коли не кладетеся свободно на свою софу. Признаюся, що я дивувався, що присутність п. Стоцької<sup>37</sup> здержує Вас від того. По моїй думці, Ви, коли б і не були навіть реконвалесценткою, можете собі хіба на таку свободу позволити. Впрочому се дрібничка, та засадничо я є за тим, щоб і в таких дрібничках рішало все почуття правди. Пошо впрочому мучити себе для формального конвенансу? Так, я розумію всякий добрий тон, але я знаю, що Ви сяк чи так не можете предсі нічим вразити когось, бо Ви є Ви!

37. Емілія Смаль-Стоцька, дружина Степана, який опікувався О.Л.

Та се вже Ваша річ. Добре, що я Вас не здержу в таких обставинах.

Тому я зайду до Вас при найближчій нагоді і тоді може поговоримо зі собою о всім, о чим лиш самі говорити схочете.

Знаєте, Добра Пані? Я Вам се нині скажу, хоч се могло б остатися і не висказаним. Я для Вас маю ті почування, які віддав Вашій прекрасній Зоні — чужинець.<sup>38</sup> Я взагалі хотів би лише так, як він, приходити до людей і я чую, що я ніколи на тій струні не викликав не то фальшивого, але непотрібного звуку.

Тому, Дорога Пані, з свідомістю, що Ваш "Чужинець" ніколи не затмить Вам Вашого довіря, ніколи не вразить Вашого доброго — знаю що і досить наболілого і покривденного може серця, — свободно і щиро кажіть йому про всякі почування свої, які треба Вам перед кимсь із світа сказати.

Для чужинця Вашого все святою остане гордість Ваша, а Ваша щирість ніколи при нім не наблизиться навіть до "покори".

Отсе треба і можна нам сказати собі. Решту полишім життю.

В сказанім вище найдете відповідь на поставлені в останнім листі Вашім питання і про розмови наші о Вашій добрій Мамі, якої я на жаль не бачив, але яку і без того виджу, найдете відповідь і на висилку листів нефранкованих — і на все.

Добрі, такі дуже добрі листи, як Ваші пр., розсвітлюють людям життя. А коли, так як тепер, в цвітні ще сніги і морози на світі, то такі листи як Ваші є для людей (для тих "чужинців" хотяй би) і сонцем весняним і весняними цвітами. Вони кличуть їх до життя, до того кращого життя, в яке все вірити треба.

І коли Ви, Дорога Пані, останній лист Ваш до мене кінчите словом: *вірите?* — то я, маючи на увазі все, що колинебудь лиш думав читаючи листи Ваші і Ваші твори, що думав згадуючи про Вас все і в хвилях, як писав *сей* нинішній лист до Вас, — відповім Вам із найщирішим переконанням: *вірю!*

Ваш  
О.Л.

38. "Чужинець" — посада в повісті Кобилянської "Ніоба", що відвідує Зоню, для якої "він дійсно гарний і добрий чоловік".

Чернівці, 20.IV. 07

Дорога Пані!

Ви певно знаєте, що діється в душі як зима і вітер і студінь минуться а чоловік нагло найдеться на оболоню, де вже стежкою вигідно пройти можна, а довкола цвіти і трави, а над усім тим тепло та погідне якесь веселе навіть сонце.

Ось так втішився я Вашим нарисом. Пані моя добра, сердечно дякую Вам за нього. Як Ви переписували його то Ви знали, що се в мої руки прийде Ваше слово і тому за отсю доброту Вашу і ласкавість як найширіше дякую Вам нині.

*Am Tage, wo du erscheinen wirst, werden meine Lippen verstummen. Lege dann dein Ohr an mein Herz und du wirst Musik hören.*

Я так дуже радуюсь Вашим вдоволенням і усміхом, який все був у Вас вчера в Вашій хаті в часі моїх відвідин, що отсей Ваш усміх ще й тепер так весело звенить біля мене.

Бачите, сей Ваш погідний, веселий усміх і те, що Ви передали вже мені свій нарис — довели мене до чужого мені і найменше бажаного мною діссонансу. Ви знаєте о нім добре і я Вам не потребую його по імені називати. Я відходив від Вас і на момент залишив Вашу рукопись на Вашім столі. Знаєте, Пані, се наслідок моєї дитинної веселості, мого вдоволення, моєї більшої ніж звичайно втіхи! Ви се розумієте!

Пані Дорога — *tak* лише розумійте мою необачність, бо в такім лише розумінні будете при правді. Бачите, се та сама історія, що з Вашою рожею. Не та сама, але предсі подібна. Можемо собі однак віддати тільки щирого довір'я, що такі "діссонанси" не стануть для нас квестією. Правда? Правда, моя Дорога Пані? Смійтесь тепер так весело як вчера в своїй хаті, а се буде найкращою відповідею для мене.

На спомин сего дня і на вічну пам'ятку нашої доброї приязни шлю Вам, Дорога Пані, свою нову фотографію. Я маю таку

39. "В день коли ти з'явишся мої вуста затихнуть. Тоді положи твоє вухо на моє серце і почуєш музику". Цитата, мабуть, з Метерлінка (О.Л. переклав "Мовчанку" Метерлінка в ч. 67 "Буковини" за 1907 р.).

привичку, що навіть далеко від постійного побуту люблю мати образ або лист від доброї для мене людини. Коли Ви теж так гадаєте, то можете сміло взяти сей мій образок з собою до Наугайму.

А тепер по всім тім, Любі Пані, скажіть мені: sind Sie schon wiederum gut?<sup>40</sup>

Сердечно здоровлю Вас, Дорога Пані. Я вже ніколи нічого у Вас не забуду ні на хвилину! А як літо — себто сонце краще засвітить то я прийду до Вас і заспіваю Вам пісень на розраду. Як в понеділок не буде сонця то я теж прийду до Вас. Хочу знати чи Ви gut?

Всього найкращого бажає Вам

Ваш Остап

## 23

Чернівці, 25.IV.1907

Дуже, дуже, дуже добра Пані!

Я так запух і тільки маю роботи, що нині годі мені було зайти до Вас, хоч так дуже, як звичайно впрочім, хотів бачити Вас. Та годі. Завтра рано виїзжу знаю на села, а перед кождим виїздом маю дуже много праці. Передовсім тепер, коли старатись мушу о готовий матеріал до великоменного числа "Буковини" і "Руської Ради".<sup>41</sup> При тім всім маю на голові множество посольських жадань і просьб (оповістки, висилки афішів, всяка кореспонденція і т.д.), які теж конечно треба було мені перед виїздом полагодити. Та що впрочім о тім говорити? Я хочу передовсім щиро подякувати Вам за хустки, які приніс мені від Вас Василь. З ними поїду вже завтра безпечно і відважно. Видите, які Ви добрі, що прислали мені таку спасену охорону від вітрів і від студені! Цілу дорогу згадувати Вас буду, моя Добра Пані.

40. "Вам вже знову добре".

41. "Руська рада" — політичне товариство на Буковині (1870-1923) засноване членами чернівецької "Руської Бесіди". Часопис "Руська рада" виходив в Чернівцях від 1898 до 1908 р.

Крім Василя та ще двох-трьох нікому тут не прийшло навіть на думку, що годі мені іхати в такі дощі на село, коли я (ординарно назвім ординарну справу) — запух. А від Вас прийшли хустки. Се мене дуже врадувало. Я нині дістав лист від сестри, яку дуже люблю, а коли побачив отсю "охорону" Вашу, яку приніс мені від Вас Василь, то сейчас згадав і лист від сестри і Вас, Дорога Пані, і якось цілком забув, що і голова болить мене і зуби болять і роботи надто многої і що дощ паде, — гет на всю буденне лиxo я цілком забув.

Ви кажете, що я замучуюсь в Чернівцях. Воно може й правда. Та я люблю дещо солідно і широко зробити, так що се гет-гет виходить поза обов'язкові межі. А впрочім скажу Вам, Дорога Пані, широко і одверто: тут, в Чернівцях, попри всю "муку" бачу над собою погідне небо в тих хвилях, коли відходжу вже від всюої надмірної може покищо роботи. Я маю тут такі дрібні хвилі, які широкою красою і добротою якоюсь закривають передімною всюо, що приkre, що мучить а навіть денервus. Тут в Чернівцях принесе мені часом Василь хустки від Вас, або я сам поговорю з Вами. Тепер вже знаєте, Добра Пані? Та Ви тим не гризіться. Най Вас се не трівожить! Най Вас се не спинює, Добра Пані, в нічім. Ваш "чужинець" хоче Вас бачити все в свободі. О всім тім забудьте і най Вам по всім сказанім вище лишиться один лише гарний спомин.

Ваш  
О.Л.

## 24

Дорога Пані! Перед хвилиною був я у Вашій хаті і нікого в ній не нашов. Тато з сестрою поїхали на дворець (тато лиш відпрападжує сестру) а Владко пішов на якусь візиту. Ще нині однак зайду до них вдруге. Як заїхали? Як почуваєте себе? Без Вас — так якось глупо і нудно. За те ще більше радісним буде день Вашого повороту до нас. Як довго останете у Наугаймі? Всього найкращого, всього найліпшого бажає Вам, Добра і Дорога Пані, Ваш

О.Л.

Чернівці, 22.V.1907

Чернівці, дня 25.V.1907

Дорога Панно Олю!

Нині дістали ми відомість про Вас, що заїхали щасливо до Відня і всім якось весело стало на душі. Сей мій лист застане Вас вже напевно в Наугаймі, най свідчить о тім, що о Вас, Дорогі, Чернівці ніколи не забувають!

З Вами так якось дуже добре жити. Я такий радий, що хоч той короткий час був коло Вас! Те, за чим тужать і о чім мріють молоді "поранкові" душі у найкращі хвилі свого життя, те таке близьке стає до дійсності при Вас, Мої Дорогенькі!

Якнебудь воно і є, то я нині дуже добре розумію і чую, що на "страшнім суді" святі (а може і сама Мати Божа) почислять мені певно в розумні і добрі діла мій приїзд до Чернівців. Одного лиш боюся: мені було так дуже добре з Вами, що не знаю, як жити прийдеться колись без Вас. Сподіюся, що виратує мене сам спомин. Спомин Вашої тихої, святої доброти.

В Вашій хаті стало тепер дуже тихо. Вчера і нині був я там. З Татом обговорилисьмо всю політику. Наша Мадонна дивиться сумними очима і ніде Вас не находить. В саді даремно ждуть на нас стежки.

По першім вибирається Тато на село, в Димку.<sup>42</sup>

Я починаю вже заглядати за місто. Вчера був я на Гарбузовій горі а нині в фольксгартені. В неділю вибираємося на Цецину драбинястими возами. Буде там Василь і Влодко і п. Густа і п. Пепця, якій соціалісти (вибрали послом Грігоровича) дарували життя, і всю товариство Вашої братової.

Панна Маринця дуже чесна. Коли лиш зайду до Вас все присилає мені знамените квасне молоко. Так як колись за Ваших добрих часів живеться мені під тим взглядом у Вашій хаті.

Впрочім всю старе. Боз синяво-рожевий і білий туліпан і останні конвалії в городі і Мадонна з Вашої комнati кажуть поздоровити Вас сердечно.

42. Родинне село Кобилянської.

Новою новиною є для Вас студія Хоткевича<sup>43</sup> про Вашу "Землю", якої початок з'явився в нинішнім числі "Діла". Розумно і гарно пише Хоткевич. Всі фейлетони з тою студією (а буде їх кілька) я витну і пішлю Вам їх в свій час до Наугайму. Се було б вже всьо.

Найважніше на всякий спосіб у нас те, що Вас нема між нами. Та о тім Ви самі знаєте.

Знайте і те, що найбільшою радістю буде Ваш приїзд. Вертайте, Дорогі, в своїм часі до хати а поки що най доля скрізь буде для Вас ласкава. Сердечно здоровлю Вас і поза гори далекі та високі шлю Вам, Кохані, мій щирій привіт.

Ваш  
О.Л.

## 26

Чернівці, 8 червня 1907

Дорога Пані!

Вамучилось те саме, що й мені. Я перед годиною теж написав до Вас довгий лист, а тепер одержав Ваш лист із 5-го с.м. і карточку із 6-го. Очевидно вже написаний лист остався у мене і тепер я готовлю отсе нове письмо до Вас. Дорогі Мої! Я дуже добре розумію, що то значить пробувати самій людині так далеко від всіх своїх і не діставати від них навіть відповіди. Та я, Дорогі мої, Бігме не провинився. Я не знаю чому, але Ваш лист з 30 мая дістав я аж 4 с.м. так, що в моїм листі з 3-го я не міг Вам ще нічого відповісти на се, що писали Ви мені в отсім листі. Я тепер дуже занятий. Стоцького<sup>44</sup> в Чернівцях нема, місцева Русь розділилась на два воюючі табори, небавом має бути тут комерс<sup>45</sup> в честь послів

43. Гнат Хоткевич (1877-1938) видатний письменник, жив деякий час в Галичині. Прихильник модернізму.

44. Степан Смаль-Стоцький (1859-1938), мовознавець і відомий політично-громадський діяч Буковини. Справодив О.Л. до Чернівців і від 1910 р. став його тестем. В листі до Степана Смаль-Стоцького Кобилянська надіслала свою довшу автобіографію, яку він опублікував в 1928 р.

45. Товариська зустріч.

(треба дечим занятися тут і мені), вівторок мушу їхати до Вашківців на концерт і говорити там якесь вступне слово, а при тім всім остасе всетаки "Буковина" і "Руська Рада" і всякі бажання всяких місцевих і провінціональних патріотів, які у різних справах звертаються до редакції. От пр. і деяким послам мушу тепер виготовлювати відозви до народу з подякою, що вибрали їх. В такій метушні я дістав, Дорога Пані, Ваш лист і був би Вам вже сто разів відповів, як би міг. Як дірвусь навіть якої свободної хвилини то вірте мені, се не тата хвиля, що у ній можна мені писати листи до *Vas*, Дорога Пані. Як дістав я Ваш лист (чи треба Вам казати який він дорогий мені, Панно Олю?) то в першій мірі старався я сповнити всі бажання Ваші. І так сейчас написав я до д. Шабленка в тім сенсі, як Ви се мені поручили і пішов до п. Маринці, а не найшовши її в хаті, до п. Ізабелі, щоб поладнати справу Вашої сукні. Ви її певно маєте вже у себе, тому о сім і не буду Вам говорити багато. На всякий спосіб в дорозі сукня не загинула.

Дорога Панно Олю! Не гнівайтесь, що за тим всім не відписав я Вам відворотною поштою. Та Вам може бути "грустно", я се дуже добре розумію, і коли б Ви були й вислали мені той лист, що задержали у себе, то я і тоді уже добре порозумів би Вас. Будьте однак певні, Дорогі мої, що не було і не буде такої хвилини, у якій би я не бажав хоч листом навідатись до Вас. Маєте сю певність, моя добра Пані?

Тепер щойно прийміть від мене дуже, дуже щирку подяку за той лист Ваш із 30-го, за всео, що пишете в нім і за той браток, що вложила його у лист до мене Ваша добра рука. І знайте, Дорогі мої, що якби денебудь вгнуло життя Вашого Остапа, то він ніколи не дійде до того, щоб щонебудь заслонило йому паню Кобилянську і щоб він "усміхався з чужинця і його меланхолійного щастя". Він від світа нічого не бажає, лише тихої доброти і трохи широго серця, такого, яке люди можуть мати для своїх приятелів і другів. Та впрочім тут не треба ні запевнювань ні загалом ніяких слів. Оставлю се самому життю. Догадуюсь, що оно ще більше поведе мене "на право"... Ви, Дорогі, добре кажете: "нехай воно собі спочиває десь там на дні душі... воно буде так тихо і спокійно заховуватись, що ні кому не зашкодить...". І Ви, Добра моя Пані, там у далекім Наугаймі виходіть спокійно у погідні дні до городу

— між дерева і цвіти і любуючись сонцем лагідним і погідним будьте певні, що не лиш той чужинець на Вашім столику глядить на Вас, як вертаєте в свою кімнату, але і той в редакції черновецькій, якби лиш міг то сам зайшов би до Вас вечером, — але він думками все таки при Вас. Бо Ви його добра товаришка і Ви одні може найсильніше піддержуєте в нім віру в доброту і красу між людьми. Навіть і тоді коли б Ви доброту свою відібрали від нього (навіть неслушно) то і тоді він на всіх життєвих стежках все бачив би Вас очима ліпшої душі своєї бо і тоді ніщо не заслонило б йому його ж таки доброї і дорогої пані Кобилянської. При тім всім всю душу Вашу він лишає Вам. Він не олень, що зближається до джерела, щоб конче води з нього напитись (при чім так легко скаламутити воду); він, Дорога Пані, досить слабонька береза якій лучилось рости не в гущавині але над водою і вона рада як гиллями може заглянути у джерело — спокійне, тихе, добрє, чисте...

Ви кажете, Пані, що я втомлений або без настрою. І одно і друге по часті. І воно у мене частіше так буває. Та минеться. Прийдуть ще такі часи, що і я веселитись буду. З рівноваги виводить мене патріотичне непорозуміння чернівецьке в громаді. Зі мною всі є *gut*, але зглядом інших справді моглобися без дечого обійти. Та і се либонь минеться.

Тато Ваш вже сидить в Димці, п. Маринця запустила [олією] підлогу. У Владка буваю досить часто і витягаю його на проходи. Нині ще розкажу йому про Ваші бажання зглядом нього і в найближчім листі подам Вам його *Halsweite*.<sup>46</sup>

Від Маєра не дістав я дального скрипту, хоч ургував в сій справі п-ю Маєрову. Та не гризіться тим. Вже я сего допильную. Загалом, *нічим* не гризіться, Дорога Пані. Здорові Ви будете і всі ми ще нераз навіть сміяється будемо як колись. Коли вже так мусить бути, що нога Ваша ще з рік не даст Вам спокою то хай вже буде так. Найбільше горе і так вже поза Вами (отже і поза нами)! Спокою треба Вам, Пані. У всім його шукайте і *нічим* не гризіться. Дивіться на свою гарну гору із свого вікна, балакайте із жінкою вшехпольського редактора, як добра се людина і у всім

46. Об'єм ший.

шукайте вдоволення. Правда, як се гарно вмів собі уладити наш Василь? І Ви так робіть, Добра Пані. А я все вже буду Вам відписувати сейчас. Хай гори валяться, я писатиму до Вас. Тільки і мого добра що листи мої до Вас. І се письмо пишу в редакції; тому воно і недоладне. Може знов відчуєте брак настрою, але при зецерах<sup>47</sup> годі інакше.

Якже ж, Дорогі мої? Не гнівайтесь вже за те, що ждали так довго на вісті? Не гнівайтесь, Пані! Сердечно здоровлю Вас і всього найкращого бажаю Вам і ще раз дуже щиро дякую Вам і за лист давніший і за великий, гарний браток.

Ваш  
О.Л.

П.С. Панна М-ця заслонює Ваші образки перед надмірною спекою; небагато її тепер — майже все самі дощі. Коцюбинського вишлю. Спокійні будьте і веселі!

Ваш О.

## 27

Дорогі мої! У мене тепер більше роботи, як в часі виборчої завірюхи. Часом не знаю чи живу. Завтра вишлю Вам Коцюбинського. Брат шле Вам свою посилку вже нині. Не гнівайтесь, як не пишу. Годі! І не гризіться нічим, Пані моя Дорога! Спокою шукайте і погоди! Вам її так дуже треба. Впрочім у нас всю старе. Сердечно здоровлю Вас. Я Вас кожного дня нераз виджу навіть.

Ваш  
О.Л.

10, VI, 1907

## 28

Чернівці, 11, VI, 1907

Дорога Пані!

За годину виїзжаю до Вашківців — на концерт Шевченка, — а тепер шлю Вам Коцюбинського, щоб мали що читати та не

47. Складачі в друкарні.

нудились тоді як дощ паде і нікого не маєте у себе. Прегарні нариси Коцюбинського, у яких тільки теплого сонця, тільки свіжого воздуху і запаху цвітів, — дадуть Вам, Дорогі мої, неодну розраду. До того шлю Вам ще цілий ряд фейлетонів "Діла", у яких Хоткевич розглядається по Вашій гарній "Землі" і справді находити там те, що треба було давно вже показати нераз таки сліпому нашому загалові. Оцінку Хоткевича прочитав я з великою радістю, прикро сказати се собі, але у нас так трудно знайти людину, яка б відчула в оттаких оцінках хоч сотню частин того сердечного тепла, в якім дозрівають такі твори як "Земля". Тому слова Хоткевича треба радо вітати. Се знак, що родяться інші люди на руській землі.

Дорогі мої! Мені так прикро, що не можу Вам написати довшого листа. Але годі. Вчера був я у Влодка. Свою Halsweite вишиле Вам він на днях. Нині має надіяти вже Ваш Тато з Димки.

Впрочім у нас всю старе. В четвер маємо прогульку "Січи" і бенкет посольський в музичній салі. На Маєрів напираю, щоб дали мені кінець скрипту. Обіцяли, що сповнить се моє бажання вже небавом. Донесли однак часописи чеські, що "Politik" перестає жити з кінцем сего місяця.

Сиро у нас, Дорога Пані, дуже сиро. Кожного дня дощ — і кожного дня вічно те саме. А у Вас? Як держитеся? Втомила Вас вже курація?<sup>48</sup> Що радує Вас в тім Наугаймі, Дорога Пані? Пригадалась Вам колинебудь "дівчина з руської країни"? Хай пригадуєсь Вам она, а з нею хай йде до Вашої гарної кімнати всю, що колинебудь видалось Вам гарним і добрим. Хай той далекий від нас Наугайм даст Вам багато втіхи і вдоволення, бо в тім вся його рация. І як затрівожив мене дуже Ваш останній лист, з якого аж надто виразно виглядало певне навіть зденервовання моєї Дорогої Панни Олі, — так втішить мене кожда дальша відомість від Вас, в котрій напишете мені, що Вам добре і що Ви цілком вже спокійні. Бажаємо Вам сего, Дорогі, щоб такий лист могли Ви нам, черновецьким, написати.

Сердечно здоровлю Вас!

Ваш Остап

48. Лікування.

Чернівці, 14.VI.1907

Дорогі мої!

Лист отсей пишу до Вас у Влодковім покою, на його вигідній софі, і його ж таки неможливим пером. Передовсім хочу витолкуватись перед Вами чому Коцюбинський прийшов до Вас так пізно. Отже се було так: я полишив пакет зарядові друкарні, щоб його вислано Вам сейчас у вівторок. Сам не міг вже сего зробити, бо прямо від редакційного стола мусів бігти на дворець, вибираючись в дорогу на вашківський концерт. В середу приїхав я назад до Чернівців і тут переконався, що пакета Вашого ще не вислали, бо пошта зажадала, щоб на фрахті подати ще вартість посилки. З сего ніхто бачите не умів вив'язатися дотепно і через таку дурну глупоту моїх панів з друкарні — Ви знов може іритуючись цілком справедливо — даром вижидали книжки своєї цілих два дні. Так воно було, Дорога Пані!

Впрочім ще ніколи може не мав я такого тяжкого тижня як тепер. Вічно свята, отже поодинокі числа треба ладити в однім дні, а в ті свята всякі збори, всякі виїзди на провінцію і т.д. Вчера пр. була прогулька "Січи" і комерс посолський. На прогульці було багато людей, але я винудився дуже-дуже справедливо, а на посолськім комерсі мав я багато праці, бо треба було нотувати для часописи всякі промови. Злетілась на комерс велика хмара люду, багато селян і пань. Грав Алеко, люди співали і говорили. Був на комерсі Влодко, Сясько і д. Урицький.

Нині був я запрошений до Василька, а вечером мушу бути на двірці при від'їзді послів. В неділю виїзжаю до Снятиня. Побіч звичайної роботи при газеті хочу ще додати один "літературний аркуш" на Зелені свята. Може бути однак, що вже небавом ся заверуха надзвичайна скінчиться.

Тато повернув вже з Димки і від часу до часу переговорюється про політику з Влодком. Тепер власне спить. Від завтра д. Макс буде вже на урльопі<sup>49</sup> — отже може він частіше до Тата заглянє.

49. Відпустка.

Сестра Ваша держиться (кажуть) добре, — швагер теж. Влодко здоровенький і повідомляє Вас, що обвід його ший виносить 37 цм. Панна Маринця і нині принесла мені солодощі зі свіжою водою. Маєр приніс мені дальший скрипіт "Ніоби" до кінця першої часті. Се ще не кінець. Мусимо ждати. Василь держиться все добре. Впрочім спека у нас тепер, хоч і дощів маємо досить.

Так у нас. А Ви як живете, Пані? Догадуєтесь хоч, які порядки заведено у всіх Ваших покоях і шафах в Чернівцях? Як довго останете в Наугаймі? Відчуваєте яку полекшу по своїх купелях? А душевно — як почуваєте себе, Дорогенькі? Добре, чи все таки "грустно"? Напишіть нам о собі багато, бо ми, Дорога Пані, дуже раді знати, як Вам ведеться. Чи "Буковина" доходить до Вас? Ось такий порозриваний лист висилаю Вам, Дорога Царівно, щоб знали, що все о Вас пам'ятаю і в кождій вільній хвилі навідуєсь до Вас. Даруйте, що письмо таке страшне. Се винен не я, але Влодкове перо. Клонюся Вам і здоровлю сердечно.

Ваш О.Л.

П.С. Посилаю Вам цвітку з місця дуже для Вас дорогоого. Ваші помідори виростили вже дуже гарно.

30

Чернівці, 22.VI.1907

Дорога Пані!

Остаточно — прийшла до мене перша свобідніша хвиля (перед годиною покінчив я читання останньої коректи). Пишу отже лист до Вас.

Всю велику доброту Вашу (оправдану чи неоправдану зглядом мене), — всю Ваше добре серце, з яким все звертались Ви до мене і яким промовив і Ваш останній лист від Вас — я приняв, Дорога Пані, як великий дарунок, яким (на жаль) не так часто люди обдаровують себе. І одно тільки, Добра моя Пані, можу Вам сказати: ніяке Ваше тепле слово не впало на камінну ріллю. Я Вас дуже добре розумію і все старатись буду, щоб за доброту Вашу — добром віддячитися Вам. Ви на все останете добрим моїм ангелом і я все звертатись буду до Вас, як до дорогої сестри. Із святим спокоєм в душі говоріть (як сего душа Ваша вимагає) до своєго

чужинця про всю, як до брата. Добре, Пані моя Дорога?

Завтра — зелені свята. Я рад би якимсь чудом бути завтра у Вас, в Наугаймі. Я би нарвав там зеленого гілля і цвітами замаїв би Вашу хату.

А коли се неможливе, то я рад би хоч словом внести в кімнату Вашу запах весняного жасміну і зелень молодечу. В листі моїм нічого такого не найдете; та Ви умієте читати в душі — і навіть там у себе — так далеко від мене — Ви певно і тепер здогадаєтесь, що цвітами найкращими привітом найсердечнішим рад би Вас все — отже і нині — обдарувати, Дорогенька Пані, — Ваш "чужинець". Бо Ви його товаришкa добра, а він нічого спільногo не має з тими, що до жайворонків весни підходять з батогами.

Добре, що повертаєте вже небавом до нас. Я останусь в Чернівцях до 15 липня, отже ще побачимось і поговоримо з собою. Всім паням (чи пишете о се, чи ні) кажу, що приїдете аж 17-го. Василь картки Вашої не одержав. В сих днях одержите лист від нього. П-ні Ізабеля карточку Вашу дістала.

Нині у нас прегарна погода. Сейчас іду до Влодка і з ним (як скоче) підемо на цвінтар.

Впрочім всю старе. Сподіваюся, що тепер буду мати більше вільного часу і возмусь до читання всього занедбаного в науці і літературі. В середу приїжджає до Чернівців Гнат Хоткевич з відчitом про бандуру. От Вам і всі наші новини.

Передаючи їх Вам, ще раз клонюся Вам, Дорогі мої і здоровлю Вас сердечно

Ваш О.Л.

П.С. Що кажете про літературний додаток "Буковини"?

31

Чернівці, 24.VI.1907

Дорога Пані!

Пишу до Вас лист, бо якось нині в Чернівцях дуже гарний день і себе дуже добре почиваю. Вчера і нині — сидить при мені спокій і я вдоволений, що можу вийти денебудь за місто. Все і все має чоловік перед собою папір та камінь і стіни, — не диво, що радується як побачить свіжу землю, зелені дерева і чисте погідне

небо. Вчера — десь коло 9-ої вечером вийшли ми (я, Василь та проф. А. Клім) далеко за місто. Дуже — дуже гарно було там. Йшли ми стежками вузенькими, — по одній і по другій стороні стежки тихо філювало жито, а ми все співали наші дивовижні народні пісні про те, як руйнували Запороже, як чумаки із степів далеких домів повертали, про Бондарівну і про бідну вдову і про садки, що не всі весною розвиваються і про все сумногарне та сердечне на руській землі. Місяць на небі, — шумить жито, — а ми поклалися на пахучі трави, балакаєм та співаєм і співаючи згадуємо все гарне, що минуло і вгадуємо, що ще прийде до нас — добре і гарне. Казав мені Василь, що вислав Вам лист. Думаю, що Ви раді з сего, бо він вміє дуже добре писати. Мені імпонує його велика ніжність і його погідний, соняшний усміх.

Вчера дістав я лист від п. Турнерової. Бажає довідатись від мене всю про наше жіноцтво, як воно живе, чим займається, що і як пише, о скільки воно вчене і щасливе? Моцний Боже! Що з тим всім зробити? Так якось треба буде радити собі.

Якраз вчера прорвалася моя нитка з "Буковиною". Я заповів Стоцькому що від 15 липня мушу передати мойому наслідникові. Треба віддати ціареві, що ціарське і багнетом підпирати шляхотське панування в Галичині. Коли б я був пр. сином жидка-пропінатора<sup>53</sup> який удавав, що буде агітувати за Пігуляком<sup>51</sup> або Лукашевичем<sup>52</sup> при виборах, що — слава Богу — щасливо минули, тоді певно наші патріоти викрутіли б мене від всієї військової благодаті, як много — много інших. На жаль, я з пропінацією нічого спільногого не маю, — отже гайда до касарні. Починаю службу від 1-го жовтня, але, що годі без віддиху йти з редакції до війська тому відіду з Чернівців вже 15-го липня. Патріоти трохи збентежились цею моєю заявкою, бо не мають ніякого чоловіка, якому б можна передати спокійно редакцію, але остаточно спокійно

50. Пропінація — монополь дідичів продавати горілку, скасована в Галичині 1898 р., в дійсності продовжувалася.

51. Єротей Пігуляк (1851-1924), політичний діяч Буковини, провідник народовців.

52. Антін Лукашевич (1870-1936), громадський і політичний діяч Буковини, посол до австрійського парламенту.

із всім погодилися *hat seine Schuldigkeit gethan — kann gehen.*<sup>53</sup> Дай їм, Боже, здоров'я на тім і на сім світі та довге і деликатне панування!

Політика буковинська тимчасом вже добре кипить. Твориться нова (радикальна) українська партія, вічно йдуть наради і збори, сходяться мужики із своїх громад і говорять так мудро, так гарно. Нове життя!

Я, знаєте, гляджу на те все з тої точки, що бачу, а радше хочу бачити у всім багацтво нашого життя — багацтво нашої культури. Може бути, що ся нова партія видвигне нові погляди на Буковині, нові думки, та скосить в нашім городі неодну таки досить плюгаву погань.

Настали свободніші часи для мене, менше троха роботи в редакції — отже починаю читати дешо. Один молодий польський поет: Feliks Gwiżdż<sup>54</sup> (той, що в "Буковині" з неділі заступлений є коротеньким написом: Зелені свята) прислав мені збірку своїх віршів ("Fale"); дуже гарні та цікаві речі. Відтак переглянув я збірку поезій молодого нашого поета Олеся (з України) під заголовком: "З журбою радість обнялась".<sup>55</sup> Дуже молоді, гарні, щирі вірші. Се справді поет. Тепер читаю Винниченка. Його оповідання ("Краса і сила") і його драму ("Дісгармонія").<sup>56</sup> Цікавий і небуденний, не шабльоновий письменник. Передвчера приїхав до Чернівців комісар із Заставни і привіз мені Strindberga.

З Чернівців виїду правдоподібно до Луки. Може бути, що відси вже виберусь десь в гори. Василь тягне мене в румунські Кандрени, а Лепкий в наши верхи.

Та — остаточно — ще час о тім думати. Так тепер у мене і в Чернівцях. А Ви ходите собі між своїми величезними деревами в Наугаймі і радуєтесь певно цвітами і сонцем. Добре маєте!

53. "Сповнив свій обов'язок — може відійти" (цитата з Шіллера).

54. Фелікс Гвіждж (1885-1952), польський поет, автор збірки "Фале" (1907), працював як журналіст в газеті "Кур'єр львовський". В роках 1928-35, 1935-38 був, як і О.Л. послом і опієля сенатором до польського сейму.

55. Збірка Олеся "З журбою радість обнялась" вийшла в 1907 р.

56. "Дісгармонія" з'явилася в 1906 р.

Найкращі ще на світі: добрі люди, гарні цвіти і сонце. Тому і великого вдоволення бажаю Вам, Дорогі, яке приносять нам добрі люди, гарні цвіти і сонце.

Ваш Остап

П.С. Тато виїхав до Микуличина.

32

Чернівці, 29.VI.1907

Дорога Пані!

Карточку Вашу я одержав і щиро дякую Вам за пам'ять. У нас все старе. Хоткевич мав тут гарний відчit про бандуру та про бандуристів — на жаль слухачів зiйшлося вже надто мало. Про Вас і вiд Вас переказав я йому все. Василь Вашу карточку одержав. В хатi Вашій всi вже радi бi Вас побачити, так як i я. В Чернiвцях будu ще 15-го, отже приїдьте вже, Дорогi, 14-го, а ще побалакаємо дещо. Нинi вечером йдемо знов з Василем на прохiд. Завтра (в недiлю) пращається з дiвоцьким свiтом п-а Левинська, бо небавом вже вiдбудеться її вiнчання з Цегельським. На сей дiвич-вечiр йдемо обa з Василем. Тато вельми вдоволений вернув з Микуличина. Владко вiчно сидить над актами.

Ваш О.Л.

33

Чернівці, 4.VII.1907

Дорога Пані!

Я думаю, що не треба Вам казати, чому аж тепер Ви дiстаєте лист вiд мене. Ви певно знаєте, що якби я лише був мiг Вам написати, то написав би перед двома-трьома днями. Годi було.

Крiм звичайних занять, вiчнi тепер у нас засiдання i збори, бо полiтична ситуацiя досить захмарена, — в тих днях мусiв я вислати офiцiяльнi письма до Василька, наших послiв i до Филиповича — велике письмо на 4 картках вислав я тепер п. Турнеровiй, — вчера виголосив знов вiдchit в тутешнiм "Жiночiм кружку" i т.д., i т.д.

Панi моя дорога! Ви бiльше взяли собi до серця моє вiйсько як

sam Ваш чужинець. Я справді був трохи зіритований як писав до Вас лист із натяком про мою касарню, — але я в тій справі можу думати також цілком спокійно. Для мене є річкою певною, що для всяких впливових пропінаторів робиться у нас дуже багато — але се ще не трагедія. На всякий спосіб я не упокорююсь і гордості моєї на трагічну струну не настрою. Якось то вже буде! До приємності служба військова не належить, але мабуть є ще більші трагедії на світі — і то навіть в буденнім житті нижчепідписаного Вашого друга. Якось то, Дорога Пані, дамо собі раду! Ви напишете мені від часу до часу лист — і рік перелетить, минеться.

От коби Ви здорові були та не надто змучені повернути до нас. Очікую Вас нетерпиво, бо хотів би ще побачити Вас і поговорити з Вами хоч кілька хвиль. Розуміється, що так само очікує Вас і Мати Божа.<sup>57</sup> Вона у Вас і все у Вас останеться і все буде нашою.

Поминувши всі дрібнички і недрібнички дня — почуваю себе покищо дуже добре. Якось гарно тепер в Чернівцях і весело і якось добре.

Ага! То, Дорогенька Пані, не було весілля Мелянці та Цегельського, а лише пращальний вечір "молодих" з молодими. Зійшлося до 30 молодих душ і забава була напричуд гарна. Якось було свободіно і всі бавилися без програми, але дуже добре. Перший раз Ваш Остап був тоді (від довшого вже часу) знов веселий. Я п. Мелянці не знаю дуже добре, але мені здається, що між гусочками вона не є найгірша. А Ромко... Ромко дуже добрій чоловік, але більш нішо. Се дуже дібрані люди. Так мені здається.

Вашого брата а мого доброго товарища я, так як Ви, дуже шаную і вірте, Пані, в тих його актах бачу те, чого мені дуже нестає, себто силу волі і її справдішню красу. Поза тим се така добра людина, що якби була де вистава добрих людей, то я голо-сував би за тим, щоб його там вислати. На нашім світі таких людей цілком не багато і я се дуже добре цінлю.

Катастрофою дня був тут мій відчит про т.зв. еманципацію жіночу. "Старина" була, здається, дуже невдоволена, бо в більшій часті цілком мене не розуміла, а тутешня молодіж жіноча — се

57. Ікона в кімнаті О.К.

(загально беручи) таке ніщо, що і шкода о тім говорити. Я знав однак, що є в Чернівцях *тroe* людей, які радо будуть сі слова мої слухати і навчаться щось може і будуть думати в тім згляді і лише для них я говорив.

Що ж ще у нас нового? Властиво вже нічого. Вчера була страшенно буря, але нині дуже гарно. Тато Ваш вийшли на тиждень до Димки, а Василь поїхав у румунські гори. Я і Влодко остали вже самі саміські. Щодня хтось іде, все треба з кимсь пращатися, — глупі часи. Незабаром поїду і я. Та буде лиш тоді відміна, що коли тепер всі ті, що ідуть, радуються, то я цілком радуватися не буду.

Пані моя люба та дорога! Будьте такі добрі і як можете вишліть мені під опаскою поезії Христі.<sup>58</sup> Дуже Вам буду за се вдячний.

Маєр ще не дав мені кінця "Ніоби", але заповів, що вже завтра зробить се. Зараз пішлю всю п. Турнеровій.

Додаток на зелені свята не є дуже добрий, але і не дуже злий. Для наших людей трохи не відповідний (бо не популярний), але читачів треба також прочити. Переклад "Мовчання" вважаю слабим. Я зготував його дуже скоро, як впрочому всю проче. "Похорон" Махара — не знаю, що скажете о нім, але печатати його можна. Є гірші вірші на світі. Мені подобається "Червона рожа". — Та всю пусте, Дорога Пані! Найважніша справа тепер се отсі чотири слова: приїзджайте, Дорогі, як найскорше! О гіпнотизуванні ніхто тут крім мене не знає. Сердечно здоровлю Вас

Ваш О.Л.

### 34

Львів, 20.I.1908

Добра Пані!

Нині одержав я лист від Вас, але перший раз не знаю, що Вам на нього відповісти і як догадатися того всього, що приневолило Вас такий лист післати до мене. Перший раз прийшло від Вас до

58. Христя Алчевська (1882-1932), письменниця і педагог. Перша її збірка поезій "Туга за сонцем" вийшла в 1907 р.

мене студене слово. Довго вижидав я вістки від Вас, Пані — і остаточно діждався.

Бачу і чую дуже добре, що пишучи сей лист до мене, Ви сказали собі, що се діється вже останній раз. Що сталося — не можу знати. Що в моїм листі (о котрім згадуєте) могло вразити Вас — сего ніяк не можу догадатися. Але обов'язком моїм вважаю впевнити Вас, що ніколи не мав я наміру відхилятися від Вас в чим небудь. І сей нещасливий лист, який я висилаю Вам з касарні, а о котрім згадуєте як о причині своїх останніх постанов зглядом мене — і сей лист посилаю я Вам з тою самою щирою сердечністю, з якою звертався до Вас все, від кількох вже літ. Коли через весь той час могли Ви вірити мені, то повірте мені, Пані, ще й той раз. Одно ще лише мушу Вам сказати: Все зверталися Ви до мене з тою щирістю і добротою, яку дається тільки добрым людям. В неоднім разі слово Ваше родило в мені віру і любов до всього, що гарне і шляхотне, від Вас я теж вчився вірити в людей і любити гарний світ. Ви перші навчили мене розуміти, кільки краси в житті може дати щира, тонка приязнь. Ви дали мені в руки "Скарб убогих"<sup>59</sup> і свої гарні та щирі листи. Се всюо нераз само одно держало мене в житті. І за се я Вам, Пані, дуже-дуже вдячний. Того добра (хоч би оно лиши споминами мало жити) вже ніщо не відбере від мене. І хоч (як чую) розходяться наші шляхи, то все-таки певні будьте, Пані, що сього я Вам не забуду і Вас все згадувати буде душа моя так, як згадується гарну молодість свою. Ви все останете для мене тим, чим були і я ніколи (так як досі) не лиши не заступлю Вам стежки тінею докору, але все радіти буду, коли найдете коло себе якусь гарну людину, що Вас розуміти і шанувати і щирою дружбою витати Вас буде.

Як небудь дуже болючо вразили мене слова Вашого останнього листа, у мене ніщо не змінилося. Скінчився якийсь новий *Valse melancholique*, але його не забувається. Життя навчило мене годитися, а спомин для мене є джерелом нового життя. Вмію споминами жити.

59. Див. прим. 16.

Не шукаймо причин, чому воно так сталося з нами. Сумно, що сталося. Хай на се дивиться тепер Час і хай Вам колись скаже всю правду.

Лиш листи Ваші оставте мені, Добра Пані. Я іх на торговицю не понесу, а вони мені нагадувати будуть так живо, якби я ще і тепер дивився на Вас в Вашій кімнаті, або в Вашім городі.

Всєо душою дякую Вам, що написали до Лесі.

Карманський (чи "М. Муз") писав до Вас, хоч я казав йому, що сего годі від Вас домагатись. В фейлетоні про "М. Муз" написав я лиш кілька уваг, а як дивитись на відповідь Франка,<sup>63</sup> се не моя річ судити, а властиво се мене дуже мало обходить. Я в тій відповіді бачу лиш злобу і напасть. Та се пусте. Головна річ мати серце і писати широко і мати талант і культуру. А ще краще: гарно жити.

Позвольте, що і нині сердечно побажаю Вам, щоб здорові і чимраз здоровші були і щоб Вам життя все давало тільки сонця, щоб в нім широко і ясно, все вище і вище здійматись могли мрії і туги Вашої гарної і доброї душі.

О.Л.

П.С. Братові Вол. щирий і глибокий поклін посилаю.

### 35

Львів, 3.VI.1908

Дорога Пані!

Сердечно дякую Вам за пам'ять, — за те, що і змучені такою далекою дорогою сейчас написали мені хоч кілька слів. Аж нині висилаю "Розвагу". Тут ( себто в моїй касарні) так далеко від міста і так мало часу вільного і так мало нагоди, щоб в відповіднім часі вислати когось на пошту, що кореспонденція моя взагалі, а тим більше полагоджування посилок дуже пиняво йде. Ось і тепер. Пишу таким пером, що Бог його знає, як ним лист писати, щоб все прочитати можна.

60. Відповідь Франка на статтю О.Л. про "Молоду Музу" з'явилася "Ділі" від 13 грудня 1907 р.

На днях одержав я з Києва "Терновий вінок",<sup>61</sup> — гарну книжку. Сейчас однак взяли її від мене люди і вже її не бачу. Як лише дістану її знов в свої руки, то сейчас вишилю її Вам до Наугайму. Позатим у мене всю старе. В компанії зійшовся я з нашими сільськими людьми і се справді гарна справа. Кілько тут життя, кілько гіркого і кривавого дотепу, сего, Пані, я Вам в однім листі не написав би.

Від часу до часу впаде мені в руки яка книжка, але се дуже рідкий гість. Писати очевидно тут не годен і остаточно вибився я вже з тої потреби. На руські зелені свята виїду до Луки (як лиш зможу). Дуже люблю той час. Такий він все був для мене веселій, ясний, погідний. Торік, в Чернівцях, видав я на пам'ятку сего мого сентименту спеціальний літературний додаток до "Буковини", а тепер хочу виїхати на село, бо догадуюсь і прочуваю, що найду в тім також поезію. Так у мене.

А Вам десь певно весело і гарно в Наугаймі! Так воно і має бути. Хай хоч там свободно і широко йде Вам життя і думки.

Здоров'я ловіть там для себе обома долонями, бавтесь і веселіться і так скріплені знов до нас вертайте. Сердечно здоровлю Вас, Дорога Пані

Ваш О.Л.

## 36

Львів, 7.VI.1908

Дорога Пані!

Отсей лист пишу Вам в кімнаті касарняної варти. Страх погана служба. Від дванадцятої години в полуздне сидіти тут мушу з кількома людьми через цілу ніч аж до завтрішнього полуздня. Маю стерегти всяких арештантів і відповідаю за весь лад в касарні. Сорок вісім годин вічно на ногах, при вічній крутанині.

Такі приємності має військо. Мені часом смішно, що я беру в тім всім активну участь. Перед тижнем вислав я Вам, Дорога Пані, "Розвагу" до Наугайму. Чи Ви її вже дістали?

61. "Терновий вінок" — альманах під ред. О. Коваленка, вийшов в 1908 р.

Вічно те саме і те саме при війську вбиває мене. Не знаю, чи є ще де на світі таке монотонно глупе життя, як при війську. Глупе і сіре. Люди крутяться без цілі і сповняють свої гіркі нікому непотрібні обов'язки, — офіцери забивають час в кавярнях і при любовних аферах, а нижча старша бранжа б'є молодшого брата скрізь із нудів і для бажання, щоб якось зворушити отсю пусту монотонність. В такій атмосфері страшно жити. Як спасення виживаю хвилі, в котрій скине чоловік з себе вояцькі мундури, плюне позад себе і піде у світ шукати роботи, смутків і вдоволення.

А як Вам живеться, Дорога Пані? Упорядкували вже спосіб свого життя? Найшли яке товариство? Виходите де на проходи?

Хай Вам той час як найскорше зайде. Всього найліпшого бажаю Вам, Пані

Ваш Остап

### 37

Дорога Пані!

Вчера вислав я Вам збірку "До світа".<sup>62</sup> На жаль — аж вчера. Скорше годі було. Найближчі два дні по одержанні Вашого останнього листа були святочні — отже книжку годі було купити; відтак мав я службу, не міг вийти на місто, а потім прийшли нещасні дні розправи Січинського.<sup>63</sup> Я певний був, що засудять його на смерть. Сталось се однак серед таких обставин, що вийшло воно страшно прикро. Я літав улицями, бо ніде місця не міг собі найти, я прямо розхорувався. Вчинок Січинського вийшов монументально при розправі і треба голову перед ним хилити. Се був мій добрий знайомий, дуже культурний хлопчина, дуже гарний. Тепер він став для мене великим. Нарід заворувився по селях як море. Мовчить як воно, алечується, що він живе і що великий в нього хвилі. Є річкою нині певною вже, що те старе море нічим не

62. Див. прим. 30.

63. Мирослав Січинський (1887-1979), студент, виконавець атентату на гр. А. Потоцького, намісника Галичини. Засуджений на кару смерті, яку опісля замінили на 20 років ув'язнення.

дається подолати, воно шуміти буде чимраз дужче! Який настрій у нас тепер, певно знаєте з "Діла".

Вчера вислав я докінчення статті своєї до "Мети" і просив д. Старосольську, щоб вислала Вам се число у Наугайм.

Чи д. Христя<sup>64</sup> є вже з Вами? У мене всьо старе. Довший час було тут зимно, від вчера однак вже якось потепліло. Напишіть мені, Дорогі, коли вибираєтесь до Черновець?

Сердечно здоровлю Вас, Добра Пані, і клонюся і всього доброго бажаю.

Ваш О.Л

Львів, 4.VII.1908

64. Христя Алчевська (див. прим. 58).



*Др. Іван Франко.*

## Листи до Івана Франка

38

Прага, 7.VII.1902

Високоповажаний Пане!

До пересланих Вам недавно власних стихів, додаю отсе ще один. Може й не вибереться з них нічого, але будьте так добрі — скажіть, що в них є, — а чого бракує? Очікую Вашого листа в тій справі. Чи буде в "Вістнику" поміщений перевід: "На Голготі"?<sup>65</sup> Днесь вийшов у нас з друку перевід чеського Романчука: Die Ruthenen und ihre Gegner, — виданий накладом Укр. Громади в Празі. Будьте так добрі і вишиліть мені "Вістник" книжку 71 і сю де будуть дальші мої речі — а я охотно сейчас належність зверну. Статтю о слов. літературі та звістки до хроніки тими днями висилаю. У мене тепер багато праці. Остаю з правдивим поважанням.

Остап Луцький

Лука, п. Устє зелене.

39

Лука, 25, 9, 1902

Високоповажаний Пане!

Удаюсь отсе до Вас, ВПов. Добродію, з просьбою як і

65. Переклад О.Л. "Голготи" Я. Махара знаходиться в архіві І. Франка (В. Лучук, Остап Луцький — перекладач чеської поезії, "Молода Муз", Львів, 1992, стор. 55).

запитанням, що там чувати з моїми стихами висланими до Редакції "ЛНВістника"? Я признаємся, не прив'язую до них більшого значення, — і я доволі приготований на евентуальні хиби їх, — однак все ж таки бажав би я знати яка їм доля судилася. Друга справа — се перевід Махара: "На Голготі". Здається мені, що Вам, ласкавий Пане, при всій Вашій добрій волі не скочеться справляти перевід — будьте так добрі — поінформуйте мене як ся справа представляється — а можливо що я сам (по звороті рукописи) ще присяду до роботи і дещо спровадлю.

Сердечно дякую Вам, Високоповажаний Пане, за спрощення "Наполеона"<sup>66</sup> і впевняю Вас, Пане, що всяка увага Ваша в тім напрямі буде лише дальшою причиною великої вдячності і поважання, яке для Вас маю.

Жду на ласкаву відповідь,

З поважанням  
Остап Луцький  
Лука, п. Устє зелене

## 40

Лука, 20, I, 1903

Високоповажаний Добродію!

Перед місяцем дістав я лист від д. В. Гнатюка, що він передав до Ваших рук мої два переклади із Махара, і що від гадки редакційного комітету "Вістника" буде залежати, чи один з них буде поміщений у сьому журналі. Не знаючи яка остаточно гадка запала звертаюсь остим до Вас, Високоповажаний Добродію, з просьбою о ласкаву відповідь, що з перекладом сталося. Наколи б він не мав бути поміщеним, то прошу ласкаво звернути мені його, як і давний перевід Махара: "На Голготі". Рівно ж упрашаю о ласкавий зворот (наколи се можливе) книжки Махара Confiteor, яку вислав я до Редакції в цілі порівняння переводу з оригіналом.

Дуже перепрошую, що такими дрібницями займаю Вас,

66. "Наполеон" Я. Махара, в перекладі О.Л. увійшов до збірки "В такі хвилі" (1906).

Високоповажаний Добродію, однак хотів би я знати остаточно, що з тим всім сталося.

Наколи б редакція могла мені те все звернути ще перед 1/II с.р. то прошу вислати на адресу: О.Л. Лука, п. Устє зелене, а наколи ні (вже по 2/II) то на адресу О.Л. Krakів (Collegium novum).

Щераз перепрошую за труд Ваш в моїй справі, та просячи о ласкаву відповідь, остаю з правдивим поважанням.

Остап Луцький

## 41

Краків, 5.II.1903

Високоповажаний Пане!

Задумали ми, себто я і Лепкий, видати альманах в честь Ольги Кобилянської (під заг. "За красою") — та запросити до ласкавої співучасти у сьому виданню всіх визначніших письменників українських так галицьких як і з України. В глубокім переконанню, що і Ви, Високоповажаний Пане, не будете противні такій гадці, — осміляюся просити Вас о ласкаву пам'ять та надіслання що найменше кількох стишків Ваших для сеї проєктованої книжки.

Маю глубоку надію, що всякого рода хвилеві личні непорозуміння не заслонять Вас від доброго діла, опертого на горячій, добрій волі.

Видання приготовляється без всяких публічних оголошень. Поодиноких письменників запрошується особисто або письменно. Ще раз прошу Вас горячо, щиро о ласкаве приняття слів моїх, — та поміч із Вашої сторони. На всякий спосіб — будьте так добрі, Високоповажаний Пане, повідомити мене про Ваше остаточне рішення в сій справі.

Остаю з правдивим поважанням,

Остап Луцький

Kraków

Nad Rudawą 17

Краків, 8.2.1904

Високоповажаний Пане!

Ласкаву відповідь Вашу в справі знаного Вам альманаха я одержав — і отсє пересилаю Вам сердечну подяку за Вашу добру волю.<sup>67</sup>

Остаю з правдивим поважанням

Остап Луцький

Краків, 24.3.1904

Високоповажаний Пане!

Відсилаю отсє на Ваші руки із моїх дрібничок для "Вістника". Будьте так добрі помістити їх на сторінках Вашого органу, наколи будете вважали се за річ відповідну. В разі неприняття прошу о ласкаве повідомлення мене та одіслання рукописи. Для лекшого провірення переводу подаю джерела. I так: Konopnicka, Z teki podróżej; Orkan (Krytyka, 1904, 3); Miciński, W mroku gwiazd; Staff, Dzień duszy.

Остаю все з правдивим поважанням для Вас,

Остап Луцький

П.С. Очікую нетерпеливо Вашої вірші.

Краків, 10.V.1904

Високоповажаний Добродію!

Даруйте, Високоповажаний Добродію, що так часто пригадуюся Вам в справі альманаха в честь Кобилянської. Матеріяли вже майже цілковито зібрані і я жду передовсім на Вашу ласкаву присилку обіцяної поеми. Розумію дуже добре, що при такій

67. Франко погодився взяти участь в альманахові "За красою". Він обіцяв поему "Страшний суд", але вона була за довгага.

величезній роботі як Ваша годі Вам про всю пам'ятати, — та якраз із-за того відважуся пригадати Вам ласкаву Вашу обіцянку, на яку вельми тішуся і за яку з гори сердечно Вам, Високоповажаний Пане, дякую!

Перед кількома тижнями вислав я був на Вашу адресу цикль моїх переводів із польського для "Вістника". Наколи вони для Вас непридатні чи то для їхньої ідеї чи змісту чи знов по причині моого невмілого перекладу, — то я дуже широко прошу Вас о ласкавий зворот рукописи, так як відпису манускрипту я сам не посідаю. Дуже вдячний був би я Вам, ВПоважаний Пане, за кілька слів Ваших написаних до мене в тій справі. Покищо здоровлю Вас що найширіше і остаю з правдивим великим поважанням.

Остап Луцький

## 45

Краків, 26.V.1904

Високоповажаний Добродію!

Бодай Вам, Добродію, Пан Біг здоров'я дав за журбу мою з Вами. Від кількох днів я ходжу як дурний. Поему Вашу таку гарну і цікаву і так правдиво хорошо написану я б печатав дуже охотно. А однак — не можу. Передовсім вона для моєї книжки за довга. Вона — себто книжка — буде мати 100-120 сторін. А друга річ, боюся конфіскати. Вірте мені, Пане, я б зі щирої душі рад її взяти — але не можу. Проте закликаю Вас на всі святощі, будьте так добре і позовільте на перепечатання Ваших чудових терцин з сьогорічного "Вістника", коли у Вас нема нічого готового. Наколи я у Вас є несимпатичною личністю,<sup>68</sup> то зробіть се для Кобилянської, для поезії, для штуки, для чогонебудь, але — зробіть! Прошу Вас дуже — не толкуйте собі сього листа в лихий спосіб, а слова його прийміть так щиро, як щиро я їх Вам пересилаю.

З моїх дрібниць выбрал я дещо і посилаю до "Вістника".  
Прошу Вас дуже однак, щоби вони, наколи надаються, були конечно

68. Натяк на збірку пародій О.Л. "Без маски" (1903), в якій він атакував Франка.

печатані в книжці за червень. Зробіть се для мене, а буду Вам дуже вдячний. Прошу Вас дуже о ласкаву відповідь так в справі Ваших терцин як і моїх стихів.

Щераз звертаюся до Вас з запевненням, що сей мій лист є для мене особисто більш як прикрим, однак думаю, що Ви зрозумієте мене і не витягнете з нього далеких від мене консеквенцій. Прийміть так від мене як і від д. Лепкого слова правдивого поважання.

Жду на відповідь нетерпеливо!

Ваш Остап Луцький

## 46

Високоповажаний Пане!

Довелося мені знов удаватися до Вашої Ласкавої особи з широю просьбою о певній інформації. У Львові не маю я загалом ніяких знайомих людей, а з Вами, хотій і погризemoся незвичайно, назовемся сердечно не геніями і малпами,<sup>69</sup> — все ж таки найскорше мені дійти до ладу і взаїмної вирозумілості. Я рад би розвідатися від Вас (як у редактора "Л. Н. Вістника") хто є д. Пеня та яка до неї адреса. Хочу помістити її гарну річ (тихше читайте...) печатану вже у "Вістнику" — на сторінках мого альманаха. Чи можливе се, — а коли так, то в який спосіб?

То одна річ, а друга вже моя особиста справа. Хотів би я дізнатися чи і коли будуть печатані мої стихи в Вашому органі? Коли ні — то будьте так добрі відіслати мені рукопись, бо між моїми паперами не можу їх відшукати. З гори дякую Вам, Ласкавий Пане, за забрання Вам Вашого дорогочесного часу та остаю для Вас все з повним і правдивим поважанням

Остап Луцький

Лука, дня 9, VIII, 1904

п. Устє зелене

69. В своїй поезії "О. Лунатикові" (1903), яка починалася словами "я не геній" Франко називає О.Л. "малпою".

Лука, 17, VIII, 1904

Високоповажаний Пане!

На Ваші руки, Добродію Ласкавий, вислав я перед двома місяцями деякі мої стихи і Ви в своїм часі повідомили мене, що вони будуть поміщені у "Вістнику". В останнім листі моїм до Вас запитував я, що діється з ними, та яка жде їх доля. Сподівався, що будуть вони випечатані вже в зошиті серпневім. Тимчасом вичитав я в "Ділі" зміст послідньої книжки "Вістника" і стихів моїх не найшов. Догадуюся, що дрібнички мої або непридатні для Вас або годі для них знайти місце. Осміляюся проте звернутися до Вас, Високоповажаний Пане, з великою просьбою о ласкавий зворот всіх мої рукописей, які позістають у Ваших руках або в редакційній тетці "Вістника", — наколи б Ви не могли їх вихіснувати в найближчій книжці Вашого видавництва отже в книжці за вересень. Рішаюся на те для того, що 1. будуть вони мені потрібні для інших видавництв, — 2. призnamся Вам широко, Високоповажаний Пане, вложив я забагато душі і серця в toti марні може в Ваших очах дрібнички, щоби супокійно позволити на запихання ними редакційних дір, — тоді коли вже редакція не буде мала нічого іншого до печатання. Остаточне поміщення їх в надто далекій будучності на картках Вашого органу представляється мені нині як ласка; я однак ласки не терплю, бриджуся ласкою в штуці і — даруйте — чую се, що ласки не потребую! Наколи твір штуки має яку вартість, то і неласка його не вб'є, — а коли він без вартості то і чужа ласкавість на ніщо не здасться.

Бажаючи Вам всякого добра — остаю для Вас (не як до редактора "Вістника" або члена "прихильників української штуки" — але як до письменника і чоловіка) — все з правдивим і щирим (не шахрованим солодкими, фарисейськими або лизунськими словами) поважанням,

Остап Луцький

П.С. Даруйте за нестаранність письма, але я всетаки досить хорій.

Високоповажаний Пане!

Приготовивши весь матеріал надісланий мені ласкаво нашими так галицькими як і українськими письменниками для моєго альманаха "За красою" — бачу, що годі мені буде ізза малого досить об'єму будучої книжки та по причині певного відмінного тону деяких речей всі toti матеріали використати для згаданого видання. З другої сторони бачу, що шкодою було би кинути сі твори до т.зв. редакційного коша тим більше, що деякі з них напевно могли б бути поміщені на сторінках "Вістника". Прийшло мені проте на гадку відіслати їх (є се речі Н. Кибальчич, Катренка, Хоткевича і др.) — редакції "Вістника", а радше Вам, позаяк я для певних відомих Вам впрочім причин, не можу входити в заносини безпосередні з редакцією, але сальвуючи гідність (не мою, але штуки як такої) — охотно роблю се за посередництвом Вашим, маючи на увазі не певних людей і прив'язані до них скандали, але само наше, дороге мені, письменство.

Вперід бажав би я однак почути Вашу гадку що до цього, бо волю знов, щоб матеріали згадані лежали в мене, як невихіснувані мали б спочивати в редакції "Вістника".

Наколи б Ви казали прислати їх, то з моєї сторони просив би Вас о зазначення при печатанню, що речі сі призначені були для альманаха і для сих а сих причин не могли бути випечатані в ньому.

Віддаючи Вам сю справу до ласкавого порішення — остаю для Вас все з правдивим поважанням,

Остап Луцький

Лука, 29.VIII.1904

П.С. Прошу о ласкаву відповідь так на сей як і на попередній мій лист.

Високоповажаний Пане!

Перед хвилею повернув я здалекої подорожі і застав Ваш лист. Прочитав — і не зважаючи на змучення ані на спізнену, нічну

пору, постановив Вам, Високоповажаний Пане, зі всяких взглядів — сейчас відповісти. Роблю се тим радше, що останній лист Ваш, Пане, був для мене певного рода несподіванкою — а згори заявляю — несподіванкою незвичайно милою, відрадною. Щоби не видалося Вам се дивним (Ви ж напевно пригадуєте собі, що писали мені) — то позволю собі висказати на сьому місці кілька загальних уваг. Передовсім — в словах Ваших я добачив, чи відчув — таку щирість та одвертість, з якою не стрічався вже дуже давно. Щирість і одвертість се в моїму розумінні перші услів'я якихнебудь зносин одної людини з другою. Скажім собі одверто і широко і ясно і без облуди всьо, що лежить нам на душі! Тоді щойно можливим стає наколи не порозуміння то що найменше зрозуміння. Здається мені, що з такою якраз одвертістю стрінувся я в Вашому листі — і за неї я Вам по всі часи буду незмірно вдячний. Хвиля, в котрій Ви найтяжчий удар вимірили в мою сторону, та сама хвиля, зі взгляду на згадану щирість і одвертість, була також певно хвилею, в якій я, по душі і серцю як говорять, найближче станув до Вас. Хотяй Вам на моїм поважанню може як найменше залежати, то поминувши всьо, одверто скажу, що від нині вважати Вас мушу за людину, що хотяй на одну хвилину віднеслася до мене так щиро, як мало хто з моїх формальних другів за всі часи.

А тепер приступити хочу до справи, що найтяжче давить мене, а іменно до скандалів, прив'язаних до моого імені. І тут знов одна увага. Скажу Вам всьо так щиро, як се щирі діти звіряються з своїм горем перед своїми добрими батьками і матерями, як щиро сповідаються віруючі люди зі своїх гріхів. Мені не розходитьсья вже навіть о Вашу гадку, а о те, щоб змінити Ваш погляд, Ваш осуд. Над всьо ставлю щирість. І тут скажу Вам передовсім, що я є більш нещасливий, як злий. Без найменшого досвіду життєвого — пішов я в світ сімнадцятилітнім дітваком, у всім руководився чуттям, — а притім не мав жадної сили волі. Через ціле життя не нашов я людини, перед котрою міг би висказати всі думки і бажання; весь сей час я все і всюди йшов пробоєм, сердечно всіх і всьо любив, — а коли станув над пропастю, куди загнали мене в великій часті як раз тоті, що нині каменем кидають за слідами моїми, — тоді не було нікого, що подав би мені щиру, товариську долоню. Я горячо любив світ, вірив людям, рвався до всього, що

красне і шляхотне, всю брав і пізнавав наївним, діточим серцем, але не було у мене розуму, волі, досвіду, розваги. Тоді знайшлися люди, що (не скажу — свідомо) — використали мою інтелектуальну і психічну ситуацію. Не хотячи близче Вам всього розказувати, зазначу лише, що серед таких обставин я, не здаючи собі справи з факту, став людиною, якій годиться публична і строга догана. Строга і як найдальше ідуча. Тим більше, що покривджену є особа, для якої я маю поважання велике. Не хочу входити в подробиці, але зазначу, що не менші винні тут обставини і відносини стоячі поза мною. Хай вже цілий сей тягар висить надімною, я донесу його до гробу, спокійними можуть бути toti, що спокійними бути також не повинні. Я провинився, не перечу! Але радо остану жертвою дитячої наївності, щоб лише другим вказати, що туди іти не вільно!

Від цього часу пережив я і перетерпів дуже много. На цілу молодість якої ніколи властиво не побачив, впала чорна пляма, з заслуженим і незаслуженим п'ятном входжу в дальше життя. На жаль, за той час стратив я здоров'я, попав в страшну нервову хоробу, якої не пожелав би найбільшому ворогові мому. В тім часі почав я направду писати, в тім часі найшлися щирі люди, щира товариська долоня. (Маю на думці передовсім Кобилянську і Лепкого). Найшлася, як кажу, щира долоня — але, на жаль, запізно. Я попав в комплєтну меланхолію, в нічім не годен знайти свого давного я. В такім стані я почав студіювати стислу філософію, кинувся до неї всіма нервами і покищо потонув в містичизмі. Від Шопенгауерівського пессимізму і пантеїзму Спіноци поступив оптимістичного Емерсона а найбільше розради знайшов в творах Метерлінка, передовсім в книзі "Schatz der Armen". Там вичитав я і в глубині душі, зломаної перед часом, записав велику гадку, що нема на світі людини так злої, щоб вже в ній нічого доброго і красного бути не могло. Там вичитав я і від тоді порозумів те, що кожна людина може вимodelювати себе на найкращу, коли найдеться лише відповідний взір. Хто знає, що сталоби ся було зі мною, коли б не Метерлінк! На минувшину я примкнув очі, розпочав нове життя. Не знаю чому, але скажу Вам, що цілою душою відчуваю (се вправді відсувається від доказів і експериментів) — що весь гріх мій є великий але лише формально, совість взг-

лядом самого мене успокоюється з кождим днем. А однак, я від кари не відкажуся. Життям цілим, втратою здоров'я відпокутую провину! Маю однак велику віру і надію, що колись, по літах, душа моя стане знов чистою такою, що ангели могли би її приняти. Покищо вільно мене судити! Одно лише певне — а іменно се, що власний мій засуд є все найстрогіший. Наколи б можна було, так як колись, публично відпокутувати провину, то я перший вчинив би се напевно. Позаяк се неможливе, — проте судіть мене Ви, судіть широ, одверто, без облуди, відважно, а коли хочете то і безоглядно. Зломити таку людину як я не є тяжко. На превеликий жаль, у нас більше ломлять, а менше нагинають. У нас багато суддів — а мало лікарів. Судити легко — але зрозуміти чуже горе, відчути, подати долоню, лічити — нема кому...

Отсе "скандали прив'язані до моого імені" — "моя коротка, але (справді) різноманітна минувшина"! Не дивуюся Вам, що Ви були і є моїм суддею. Ви ж ані не жили ані не говорили зі мною. А те, що Ви помимо того написали такий щирий і одвертій хоч прикрій лист, те буде лише для мене свідоцтвом Вашої доброї волі, про яку я, щиро кажу, ніколи не сумнівався, і за яку я Вам все дуже — дуже вдячний буду. Тепер судіть мене — як хочете!

Друга квестія, якої я теж не хотів би полишити без відповіді се мое, як Ви кажете, перше накинення на Вас і то замасковане.<sup>70</sup> Щодо маски, то скажу, що на відомій брошурі не підписався я повним іменем лише тому, що не прив'язував до неї знов так великого значіння. Се була збірка моїх спостережень і понять, які можна приняти або ні і я навіть не застановлявся над тим чи таку річ треба пускати в світ з названням автора. А само накинення? Скажу Вам щиро і одверто. Я написав там те, що думав, надав карикатурально діткливий тон тим гадкам, які в іншій формі повторив відтак про Вас в моїй статті в сьогорічній *Krytyka*.<sup>71</sup> Бути

70. Натяк на "Без маски".

71. Польський журнал "*Krytyka*" присвячував багато місця українській літературі. В статті О.Л. п.н. "kulturalny stan współczesnej Rusi Galicyjskiej" (I, 1904) читаемо, що "ton publicystycznej tendencjności... u Franki przynajmniej umotywowany... i pozornie sprawiedliwy... odmawiał wszelkich zdolności innym jak np. wielce utalentowanej Kobylańskiej..." (229).

може, що я помилувся, але злої волі я не мав. На всякий спосіб я не надіявся від Вас такої відповіді — неспокійної, нервової як ся, що вичитав я в "Вістнику".<sup>72</sup> Я не зношу тенденції в краснім письменництві (радше тенденційності), не зношу натуралізму золівських "документів"<sup>73</sup> — і се було причиною нашого непорозуміння. Я, одверто кажу, не пишуся на спосіб писання деяких Ваших речей, — однак ціню Вас і розумію. Та впрочім нема над чим розводитися, — се квестія, що до якої, здається, тяжко нам порозумітися.

Остається ще справа "певних людей". Даруйте, що не буду розводитися над нею. Сі люди, в моїм розумінні не доросли до Ваших п'ят і наду живають Вашої поважної фірми. От пр. і останній факт: Зав'язують товариство прихильників укр. штуки і літератури. На мою гадку повинні там належати передовсім письменники, малярі, люди науки а відтак вже доперва — прихильники з поза артистичного світа. Даруйте мені мою смілість назвати річ по імені, — але думаю, що тут номінація або непотрібна, або, коли вже є, то повинна бути мудра, не нервова, односторонна, дітвацька. Мені здається, що перш д. Грушевської, приміром, і других — повинен був виділ товариства запросити до гуртка членів: Кобилянську, Лепкого, Маковея, і т.д. А тимчасом... Предсі навіть Єфремов<sup>74</sup> не видумав би більшого вандалізму. В моїх очах се є маломісточкова котерія, позбавлена всякої рації і серйозності, щобільше, в подібнім поступованні я бачу зло волю. Може бути, що я помиляюся, але звідки довідатися про властиві мотиви подібного поступовання? Піднести сю справу печатно, — в мить накинеться на чоловіка ціла літературна львівська громада і назве се злую волею. На мою гадку, витворився у нас невиносимий настрій, всі жеруться, кричат, роблять дурниці, виключається людей о інших поняттях з гурту, настає нетерпимість, нетolerанція, так, що часом годі знати, чи сміятися з того всього чи плакати треба.

72. Див. прим. 69.

73. Еміль Золя (1840-1902) вважався за батька літературного натуралізму.

74. Сергій Єфремов (1876-1939) в статті "В поисках новой красоты" ("Київська старина" 1902) атакував модерністів, зокрема Кобилянську.

А наконець, вірте, Пане, що ролі непризнаного генія ані непогрішного судді моральності, ані покривджені "Вістником" (чи ким другим) людини — я не відіграю. В моїх очах кривду зробили мені Ви Вашою відповідю на "Без маски". В тім разі не почувався я до вини — і тому про се забув. Думаю однак, що "Вістник" робить кривду другим. В першім ряді Лепкому (рецензія д. Грушевської поміщена без застережень!), Кобилянській і Маковейові (рецензія на останні українські альманахи — знов без застережень!). Я належу до людей, яких дуже діймає кривда роблена другим. Щодо мене — байдуже!

Отсе Вам і моя відповідь.

Я знаю, що Ви виславши до мене Ваш послідній лист, рішилися не одзиватися більше. Знаю, що се Ваше останнє слово до мене. І хотіяй як се мені прикро, що розходимося не знаючися взаємно, — то всетаки ще раз дякую Вам за Ваше останнє супокійне, одверте, ясне слово. Бажаю Вам, щоб всі Ваші вороги все боролися з Вами так одверто як я, — і щоб Ви все таких ворогів лише мали, яким був, чи є, я. Я тішитися буду, коли всі мої неприятелі будуть такі щирі в своїх ударах на мене, як Ви. Ваш лист останній заховаю на вічні часи.

Сердечно перепрошую Вас за відобрання Вам так великого часу на читання може й мало й обходячих Вас справ, — але в мені тільки лиха назбиралося, що треба було конче виговоритися хоч що дещо...

Бажаю Вам всякого добра!

Ваш Остап Луцький

П.С. Матеріяли вишли до редакції, — за вислання моїх дрібничок щиро дякую!

Лука 6.IX.1904

50

Високоповажаний Пане!

Знов повернув я з дальшої подорожі до хати та застав на майому столі Ваш ласкавий лист. Поява його незвичайно мене врадувала і то тим більше, що, признаю, було се для мене великою несподіванкою побачити Ваше письмо так скоро по моїй останній

відповіді. Бажав я Вам сейчас відповісти — вже й розпочав писати лист, але на осьмій стороні побачив, що писання мое розтяглобися ad infinitum а кінця моого говорення годі й так було б діждатися. Проте постановив я не відписувати Вам на Ваше ласкаве письмо та цілу бесіду відложить до ліпших часів. Здається мені іменно, що з кінцем цього місяця буду переїзджати через Львів вибираючися до Krakowa. Старатися вже буду нарочно задержатися у Львові та бачитися особисто з Вами. На всякий спосіб я донесу Вам коли якраз перебувати буду у Львові, — а Ви, Високоповажаний Добродію, коли ласка, напишіть мені, де Вас найлегше подибати можна і в якім менше більше часі дня. Думаю, що се найліпший вихід.

Ще раз сердечно дякуючи Вам за Ваше ласкаве письмо, — остаю для Вас з правдивим поважанням та шлю Вам мое сердечне бажання: — до побачення!

Ваш Остап Луцький

21.9.1904

## 51

Високоповажаний Пане!

Не знаю чи одержали Ви, Високоповажаний Пане, мій останній лист; непевність моя стає тим більш оправдана, що 1. висланий рівночасно з Вашим листом мій лист до д. Кобилянської не дійшов до Черновець — а 2. напріваджує мене на сей здогад Ваша довша мовчанка. Лист вислав я ще з Луки. Між іншим писав я в сьому листі, що, користаючи з нагоди переїзду через Львів до Krakowa, — бажав би я дуже особисто видітися з Вами, Високоповажаний Пане, та поговорити дещо в справах порушених Вами в Вашому останньому листі до мене. Розуміється само собою, що бажаючи побачити Вас, треба мені було зайти вперід до Наукового Товариства ім. Шевченка, що й вчинив я сейчас по приїзді до Львова. В Товаристві сказано мені, що Ви заходите там майже кожного дня коло 6-ої години по полуудни. Приноровлюючися до даних мені інформацій зайшов я до Товариства о год. 6.10 вечером. На жаль — не застав Вас. Щойно тоді сказано мені, що Ви пробуваєте в Товаристві кілька хвиль — переглянете часописи, листи, і сейчас втікаєте до

хати. Тоді вже годі мені було надіятися, що побачу Вас у Львові. Вправді п. Панкевичева піддавала мені гадку, щоб зайшов я до Вашої хати, — але на се годі мені було рішитися. Я не мав найменшої певності, ні віри, що появлення моє в Вашій хаті не буде для Вас немилою несподіванкою. Сам, особисто, дуже жалую, що ізза незалежних від мене причин, не міг я здійснити бажання моого. Жалую тимбільше, що подібна нагода не так скоро прийде.

На всякий случай вважав я відповідним повідомити Вас о моїй пригоді, нездійсненім бажанню.

Остаю з правдивим поважанням

Остап Луцький

Краків 27.X.1904

## 52

Львів, 19.VII.1906

Високоповажаний Пане Доктор!

Рецензія Ваша на мою збірку ("В такі хвилі")<sup>75</sup> спонукала мене відписати Вам отсих кілька слів фактичного спростовання. В надії, що і Ви є тої гадки, що з противником (як довго можна) треба воювати добрими средствами, звертаюся до Вас з просьбою о поміщення залученого спростовання в найближчім числі "Л.Н.Вістника". Вашому власному розумінню лишаю децизію, що зробити маєте з приватними людьми, перед якими Ви висказували дуже болючу і дуже кривдячу мене опінію. Не знаю чому нагадується мені в тій хвилі Ваш прегарний вірш із "Багаття" п.з. "Якби я зінав".

Остаю з правдивим  
поважанням,  
Остап Луцький

Пекарська, 57, I п.

75. Рецензія Франка з'явилася в ЛНВ, 1906, т. 35.

**Високоповажаний Добродію!**

Числю передовсім на Вашу одвертість, на Ваше нелицемірство, що залучена моя заява побачить світ там, де повинна побачити. Мимо того, що Ваше розуміння брошури "Без маски" хибне, — то даруйте, що зі взгляду [?].

*Славна Редакціє!*

У відповідь на характеристичний виступ д. Івана Франка в 7 книжці "Л.Н.Вістника" ("Із циклю дня — О. Люнатикові") проти моєї брошури п.з. "Без маски" "осміляюся освідчити, що так її, як загалом кождий тон великоміської, буденної лайки, — не то що звільняє мене від всякого реагування, — але противно, наказує мені зігнорувати його так, як ігнорували подібні виступи д. Івана Франка ті з наших письменників, проти яких виписував д. Франко на картках "Л.Н.Вістника" ярмарочні памфлети.

Жаль мені тільки, що до подібної маніфестації — треба було аж пера д. Франка. Сих кілька слів прошу помістити ласкаво в найближчій книжці "Л.Н.Вістника" щоби не мусів я удаватися з таким ділом до часописей, що ще дальше стоять від штуки і літератури як "Л.Н. Вістник".

Остап Луцький

*ЗАБУТИ СТОРИНКИ*

## Вступ

Різноманітний матеріал зібраний на "забутих сторінках" вимагає деякого пояснення. Есеї Луцького і Смаль-Стоцького про творчість Кобилянської дають нагоду ознайомитися з дещо іншими її інтерпретаціями. Вже сам факт, що Луцький вибрав "*Valse melancolique*", а Смаль-Стоцький "Землю" як найкращі зразки її творчости, багато говорить. Перший з них підкреслює "артізм" авторки, другий — її глибокий реалізм. Правда, обговорювані твори різняться тематикою. Але, як видно з листів Луцького, він вбачав "артізм" як головну прикмету "Землі". В аналізі "*Valse melancolique*" Луцький визнає, що це оповідання є в традиції повістей Кобилянської "Людина" і "Царівна" і що воно зосереджене на "жіночій квестії". Все таки для Луцького насвітлення цього питання в оповіданні Кобилянської цікаве тим, що воно не обмежується визнанням практичних постулатів жіночої емансипації. Героїні Кобилянської зацікавлені не так професійною кар'єрою, як тим, що вони "своїми стежками доходили до свого полудня", щоб осягнути своє самовизначення. Далі, він вбачає, що троє дівчат (Мартуха, Софія, Гануся), які живуть разом, характеризує гордість і аристократизм, ідеї, які, на думку Луцького, Кобилянська запозичила у Ніцше. Тут нема часу продискутувати вплив Ніцше на Кобилянську. Головне, що Луцький вбачав його у "*Valse melancolique*" і "Царівні", як також у його улюбленному щоденнику Зоні з "Ніобі". Поняття, якими операє Луцький в своїй критиці: артизм, аристократизм і гордість, можуть випливати з філософії Ніцше. Сучасний англійський психолог Ентоні Стор пише, що "Ніцше думав, що вищі індивідуальності, уводячи лад у власні пристрасті і сублімуючи їх, створюють свої характери таким самим способом,

як мистець визначає свій власний стиль у своїх творах".<sup>1</sup> Одним словом, досягання "свого полудня" є творчим актом, подібним до мистецтва. Саме тому Ніцше вважав, що "існування і весь світ виправдані тільки як естетичне явище".<sup>2</sup> Таке розуміння мистецтва модерністами приводило до того, що їх деколи називали "декадентами" (тих, для яких мистецтво було вище над природою і для яких смерть або розпад були найбільшими ознаками краси). Коли декадентом деколи називали Луцького то лише тому, що він був у традиції західно-европейського декадентизму кінця 19-го і початку 20-го сторіччя, а не жертвою радянської критики, для якої цей термін був образливим. При кінці есею про Кобилянську Луцький підчеркує, що вона "не йшла за Ніцшим невільничо", що вона відчувала на собі інші впливи Заходу і що, головне, вона ніколи в своїх творах "не проповідувала" і залишається "артистом — не агітатором".

Смаль-Стоцький (може, під впливом свого майбутнього зятя) розвиває думку, що Кобилянська "не має однак нічого спільногого з емансипаційним жіночим рухом" і заохочує свої жіночі постаті до осянення свого "полудня". Це речення викликало протест у Марти Богачевської-Хом'як, яка в своїй фундаментальній праці про український фемінізм каже, що він "перекручує" інтенцію Кобилянської.<sup>3</sup> Смаль-Стоцький, однак, належав до старшого покоління, для якого Кобилянська писала в реалістичній манері. Тому в його аналізі "Землі" Смаль-Стоцький звертає увагу не, як Луцький, на "артизм", а на майстерне зображення мужицького життя на землі, яка є демонічною силою. Довжелезні цитати з роману Кобилянської мають на меті продемонструвати цю залежність людей від землі. Правда, Смаль-Стоцький так само пише про "аристократизм", але він має на думці не аристократизм Софії Дорошенко, а старого Івоніки. Доповідь Смаль-Стоцького цікава теж тому, що в ній він цитує лист Кобилянської до нього, в якому письменниця говорить

1. Anthony Storr, *Music and the Mind*, New York, 1992, p. 153.

2. F. Nietzsche, "Die Geburt der Tragoedie", *Werke*, Frankfurt, Ullstein, 1972, I, 131.

3. Martha Bohachevsky-Chomiak, *Feminists despite Themselves*, Edmonton, 1988, p. 347.

про творення "власної української культури", про "здобування Європи" і про українську державність. Це повинно бути певною корективою до тверджень, які часто кидається в сторону українських модерністів. Це твердження, що вони були неповними модерністами саме тому, що любили свій край і нарід і не могли їх занехати для інших естетичних цілей. Такі аргументи вживають проти "Молодої Музи" і "Української Хати" кажучи, що патріотизм модерністів був для них перешкодою і ставив їх у конфлікт з їхніми творами. Народництво, мовляв, гальмувало модернізм. Вважаю, що такі аргументи безпідставні. Бо чи ж французькі або німецькі модерністи не були патріотами? Слабкість українського модернізму треба шукати не в цьому "конфлікті", а в тому, що загал українських читачів не сприймав модернізму (дивись історію з журналом "Світ"). Культурне життя австрійської чи російської України було провінційне і відстале. Воно не могло зрозуміти шукання нових форм (дивись розділ "Ми й вони" в друкованих тут споминах Карманського) і тільки для нього, того малокультурного середовища, "молодомузці" або "хатяне" не були патріотами. Кобилянська, як і Луцький, любила свій край, але рвалася до вишого і понад-національного. Рвалася до людського.

У своїй солідній розвідці про вплив німецької культури на Кобилянську<sup>4</sup> Анна-Галія Горбач докладно прослідила німецькі літературні впливи, зокрема великий вплив Євгенії Марліт. Як згадано в моїй передмові, цей вплив, в словах Анни-Галі Горбач "розвагового роману для жінок" (*Frauen-unterhaltungs-Roman*)<sup>5</sup> був сильний в своїй предтечі емансипантського руху, як і в самій формі. Горбач пише, що "саме стиль Марліт так захоплював Кобилянську",<sup>6</sup> але не дає суттєвої аналізи цього стилю. На нашу думку, стиль Кобилянської є гібридом між реалізмом і символізмом з дуже великою домішкою мелодрами. Цей останній елемент вартий особливої уваги. В історії драми мелодрама займає старе, почесне

4. Анна-Галія Горбач, "Ольга Кобилянська й німецька культура", Мюнхен, 1967.

5. Там же, стор. 46.

6. Там же, стор. 47.

місце.<sup>7</sup> Для того, щоб це зрозуміти, треба забути про сучасний принизливий вислів — "це мелодрама". Недавно Ірина Макарик переконливо твердила, що наше повне сприйняття Шевченкового "Назара Стодолі" можливе лише тоді, коли ми зрозуміємо, що це мелодрама.<sup>8</sup> Однак, в галузі прози мелодрама займає дещо інше і менш почесне місце. Багато прози 19-го і 20-го сторіччя пахне мелодрамою і це не конечно артистично виправдане. Елементи мелодрами в прозі: хвилювання, надмірне страждання, захоплення і непередбачене зворушення. Коли у "Valse melancolique", як пише Луцький, — "Резонатор тріс! — крикнула Гануся! Струна. І справді пукла лише струна, але Софії се не врятувало. Під першим вражінням, що пук резонатор, обезсильена і до крайності зденервована зімліла, розхорувалася і померла на удар серця". Луцький не відчув, що це мелодрама, так само як не відчував цього і Смаль-Стоцький пишучи про реакцію родини на смерть Михайла в "Землі". Сьогодні ми сприймаємо це інакше. Хоч сьогодні оповідання і повісті Кобилянської, завдяки їх мелодрамі, добре підходили б до фільмових сценарій. Мабуть, сама Кобилянська відчувала це, бо, згідно з Анною-Галею Горбач,<sup>9</sup> вона старалася зацікавити німецьку кіно-фірму УФА своїм романом "В неділю рано зілля копала".

Дискусія про літературні впливи, хоч яка цікава, не дає остаточного задоволення. Недавно з'явилася, напр. розвідка про "Кобилянську і Шопенгауера".<sup>10</sup> Кожне нове світло побажане, але рецепція твору цим не вирішується. Якою вона була у деяких сучасників Кобилянської, засвідчено в статті Луцького. При тому варто звернути увагу на захоплення Луцького щоденником Зоні з "Ніобі". Тут маємо до діла з ідентифікацією читача з героєм щоденника — "чужинцем". Зоня, наречена енергічного Олекси, відкриває для себе новий світ у зустрічах з "чужинцем", артистом,

7. Eric Bentley, *The Life of the Drama*, New York, 1967, pp. 195-219.

8. Irena Makaryk, "North by north-west: Shevchenko and Shakespeare", *Slavic Drama: The Question of Innovation*, Ottawa, 1991, pp. 244-54.

9. Горбач, цитована праця, стор. 57.

10. Oleh Zuevskyj, "Zur ukrainischen Neuromantik: O. Kobyljanska und A. Schopenhauer", *Ukrainische Romantik und Neuromantik vor dem Hintergrund der europäischen Literatur*, Heidelberg, 1985.

яких хоч "маломовний і вздергливий... говорить стільки доброго і благородного змісту для моєї істоти".<sup>11</sup> Яка його мова? "Ти моя прекрасна й чиста жрекине", каже він Зоні, подібно до висловів Луцького в листах до Кобилянської. Врешті Зоня змушеня сказати Олексі правду: "Я люблю чужинця".<sup>12</sup> Чи не так уявляв собі Луцький відповідь Кобилянської? Та життя і література несумісні. Луцький знов про те, коли в передмові до "За красою" в честь Кобилянської писав: "Знаю... Опаде листя зелене, — затрутися колись наші сліди, отвориться брама таємна, а на сім "позиченім світі" лишуться тільки колишні мрії і думи...".<sup>13</sup>

Творчість Луцького як поета слабка, як перекладача лише трохи краща. Переклади Страффа і фон Гофманстала лише деколи справді вдалі. В більшості вони були спробами ознайомити нашого читача з чужою поезією. Щойно в 1920-их роках, з перекладами Рильського та інших наступила нова ера перекладницької літератури на Україні. Як спроби переклади Луцького мають своє скромне місце в історії літератури. В альманаху "За красою" з'явився шедевр Лепкого "Над рікою" та інші цікаві поезії і оповідання. В цьому заслуга Луцького

Коли читаємо його напів-пародії "Без маски", то мусимо знати, що автор іх мав 19 літ і був "бунтарем" проти конвенцій. Англійський поет і критик Оден слушно сказав, що пародії пишуть ті, що поважають даних поетів. Радянська концепція, що пародія "розвінчує" даних авторів була фальшиві. Цікаво, що деякі старі стереотипи дальше панують у незалежній Україні. До задуманого пляну тому творів Остапа Луцького в Україні в 1992 р. не включено його пародію на Франка. Чи не тому, що Франко святий, а на святих не пишуть пародій? У пародіях Луцького є багато поваги і любові до об'єктів його пера. Він хоче лише звернути увагу на іх

11. О. Кобилянська. Ніоба, "Світ", 1906, стор. 306.

12. Там же, стор. 311. Цікаво відмітити: "Ніобу написала я просто з причини, коли полюбила одного "чужинця"... Не "наш" навчив мене, що це таке правдива, щира, свята любов — а чужий, німець. За границею пізнала я його". О. Кобилянська, "Про себе саму" (автобіографія в листах до проф. Степана Смаль-Стоцького), Когут, Ольга Кобилянська: альманах, Чернівці, 1905, стор. 63.

13. "За красою", Чернівці, 1905, стор. 4.

недомагання і слабості, але робить це в добром тоні. Інколи він вдається до сатири, навіть гострої, скерованої проти літературних недругів. Але сарказм його поміркований і легкий. Все це, як писав Лепкий, було задумане як жарт.

Але Франко не любив жартів, та ще й скерованих проти нього. Тому його відсіч була така гостра. Цікаво, що Луцький, як ми бачили в листах, старався вдергати контакт з Франком помимо публікації "Без маски" і що це йому почали вдалося. П'ятдесят років пізніше, в 1960-их роках, можна уявити собі як зареагував би напр. Улас Самчук на подібну атаку зі сторони Нью-Йоркської групи поетів. Напевно дійшло б до суперечки. Тому і Франкова суперечка з Луцьким була очевидна. Шкода лише, що більше таких суперечок між молодими і старшими письменниками не було. Українське літературне життя не грішило контроверсіями, крім дуже дрібних.

"Без маски" (1903) як і "Молода Муза" (1907) були тільки частинно спрямовані проти Франка. Луцький виступив у них як оборонець "чистого мистецтва" і заatakував тенденційність нашої літератури і літературної критики. Зробив це відважно і чітко. Його маніфест більш промовистий як все, на що спромоглися модерністи на східній Україні. Там заклик Вороного (1901) обмежувався кількома загальними фразами: "клаптик синього неба" і т.п. Там не було орієнтації на Захід, як у Луцького. Можна лише вгадувати чому на "маніфест" Франко відповів так гостро. Луцький був для нього давній "ворог", і він не цінив його другорядного поетичного таланту. Треба однак визнати, що назагал Франко відносився до модерністів толерантно. Він хвалив Стефаника, Коцюбинського і навіть деколи Кобилянську. Його поетична теорія і практика часто збігалися з постулатами модерністів. Але, в писаннях Луцького, він відчув особисті намагання висміяти його і заперечити ідею служіння народові. Крім того Франко не цінив видавництво "Молодої Музи", в якому брав участь Луцький. Про відношення Франка до "молодомузців" читаємо влучну характеристику Карманського: "[Франко] розходився у своїх поглядах з нами і не мав виправдання для наших ідеалів модернізму. Домагався від літератури життя — мізку і крові; молодечого буяння по хмарах ненавидів". І далі: "А він [Франко], носячи в собі заразки старости

й смерти, і свідомий цього, як це видно з його ліричних поезій, так любив молодість! Так жадно хапався за полі тікаючого життя”.<sup>14</sup> Колись може будуть опубліковані листи Франка до Луцького, і тоді причини тієї незгоди може краще вияснитися.

Середовище ”молодомузців” не було одноманітне. Всі вони були досить відмінні індивідуальності, які однак поважали Лепкого коли він приїздив з Krakova до Львова. Яскравою і трохи несподіваною постаттю коло ”Молодої Музи” в 1905-06 був Вячеслав Будзиновський,<sup>15</sup> який віддав їм на певний час як платформу свій журнал ”Світ”. Його так згадує Карманський:

”Хоч належав [Будзиновський] до тієї генерації письменників, яких зачислювали до школи Франка, однаке горнувся душою радніш до молодих, бо ніколи не хотів старітися... Був час, коли він патронував пізнішим ”молодомузцям” і навіть за свої гроші видавав ”Світ”, що був трибуною молодих. Чи хотів хитро використати дешевих робітників, які задовольнялися тим, що бачили свої імена надрукованими, чи наша молодечча робота була йому близчко серцю — хто його знає. Бо спосіб, в який він віднів у нас ”Світ”, велів догадуватися неодного”.<sup>16</sup>

Друга частина нашого видання кінчачеться споминами Сімовича і Карманського, які самі за себе говорять. Зокрема варт уваги барвистий образ Франка. Не включено до видання ті поетичні твори Луцького, які були надруковані в книжечці ”Остан Луцький — молодомузець”, що вийшла в Нью-Йорку в 1968 р. Вона тепер стала тут бібліотечним раритетом, хоч останнім часом її продавали в книгарнях у Львові.

Подяка за поміч в нашему виданні належиться Іванові Манастирському та Федорові Погребеннику, який надіслав статтю Луцького про Кобилянську. Може, з часом, приайде можливість здійснити видання творів Луцького в Києві чи у Львові. Незалежно від того, наше видання варто закінчити вслухавшися в оці рядки

14. П. Карманський, ”Українська богема”, Львів, 1936, стор. 14, 18.

15. Вячеслав Будзиновський (1868-1935), політик і публіцист, засновник Української Радикальної Партії. Посол до австрійського парламенту. Автор кількох історичних повістей.

16. Карманський, цитована праця, стор. 30-31.

поезії Луцького "У сумерку", яка добре віддає його життєвий настрій:

Гадки продумані стають  
Видніші, досконалі...  
Душа за звуками пливе  
Все далі, далі, далі...

В той другий, вимріяний світ  
Без сліз і без прокльонів, —  
Де лише нескінчена краса  
І музика півтонів.

В такий далекий лине край  
Душа від звуків п'яна  
І сниться їй найкраща з мрій,  
Найкращий сон — омана...

*Остап Луцький*

## Ольга Кобилянська<sup>1</sup>

Три жіночі великі таланти займають славне місце в нашім відродженім письменстві: Марко Вовчок, Леся Українка і Ольга Кобилянська. Всі три — інші, але при тім такі маркантні, характеристичні, що високо стоять понад всіма товаришками своїми, а і в цілій літературній громаді відріжняються вельми знаменно, ясно. Всі три промовляють своє слово, в їх творах пробивається ясна індивідуальність так, що навіть і не спеціальний знаток по прочитанні якоїнебудь сторінки з їх писань сейчас зор'ентується (без глядання за іменем автора), що отсе оповідання написала М. Вовчок, сей вірш Леся Українка, а сю новелю чи повість Ольга Кобилянська. В артистичній творчості значить се дуже много.

В нинішньому коротенькім начерку маємо розібрати творчість однієї з них письменниць, Ольги Кобилянської.

Писати біографію її та переходити кождіський твір її — се значить забратись до великого діла, на яке тут покищо не маємо місця. Завданням нашим буде звернути увагу читачів лиш на деякі краски у великім образі, яким є творчість авторки "Царівни", "Землі", "Ніоби". Хочемо подати в'язку загальних уваг і заміток, щоб і при тій нагоді станути між авторкою а читачами, а далі, щоб тим способом ще раз звернути увагу всіх на самі твори Кобилянської, бо криється там велике багатство перворядних психолого-гічних малюнків, глибоких думок і почувань, тих саме, яких ми даремно шукали б у других наших письменників.

1. О. Луцький, Ольга Кобилянська, "Мета" (Львів), 1908, ч. 5-10.

Першим, найбільш загальним знаменем творчості Кобилянської є те, що всюди в творах її найбільшу вагу кладе авторка на психологію своїх людей. Її і називають загально письменницею тонких, субtel'них почувань жіночого серця. Те, що для інших було додатком, епізодом, ліричною вставкою, у неї є майже всім. В порівненні з деякими іншими великими письменниками — світ її творчості малий, але в тім своїм світі визнається вона так гарно, що з глибин його віддає нам таке багатство мрій, почувань та найніжніших, сердечних мелодій, що ми дивуємося, читаючи її твори, що в тім самім світі тільки скарбів найшлося. Пригадаймо собі "Царівну" або дневник Зоні з "Ніобі". Світ перших, весняних дівочих мрій, перші втіхи і смутки молодого серця, такі оспівані всіма і всюди, такі остаточно вже нецікаві, а які ж вони і глибокі і інтересні, коли про них говорить Кобилянська. Історія трагічної музицької любові (Михайла з "Землі") тільки разів мальована в нашім письменстві, якже ж нараз оживає в душі нашій і які нові, свіжі, незабутні вражіння дає нам вона коли дочитаємо "Землю"? При тім всім в отсіх творах Кобилянської майже цілком нема тої замотаної "фабули", до якої ми у інших привикли. Найбільше ще має її "Земля", але впрочім скрізь гине вона і губиться на далекім пляні намірів авторки. Що ж за причина, що ми твори ті читаємо з таким заняттям. Весь секрет в тім, що Кобилянська так майстерно вміє розібрати всі думки і почування людські, так глибоко вміє вдуматися в сей свій так ніжно вміє перенести аналіз сього, що звичайно є для нас таємне і невловиме, що ми читаючи ті її твори стаємо як перед чимсь свіжим, новим, бачимо сотки ніжних струн там, де не могли в цілості побачити одної і якби чуємо ті пісні, які колись і у власних душах здіймались, плакали і глухли, а ми їх не вміли вловити так ясно, як їх чуємо тепер.

Найширшим в творчості Кобилянської аналізом бажань і мрій, смутків і розрад молодої дівочої душі є повість "Царівна". Найбільш майстерним, найбільш артистичним моментом її творчости в тім напрямі є однак нарис "Valse melancolique", названий вже вище "дневник Зоні", коли не вчисляти тут історії Анни з "Землі", з котрою в'яжується вже і інші квестії. Незвичайно інтересним епізодом була б тут "Природа", але про неї згадаємо на іншім місці, при іншій нагоді.

В названих творах змалювала Кобилянська тугу дівочого серця так детайльно, так бистро, що таких малюнків досі ще у нас не було. В сердечнім житті сільських дівчат і жінок найшла неодні нові джерела, а в душах дівчат із т.зв. інтелігенції вказала нам і ті нові, свіжі відгуки, яких ми в письменстві нашім не чули і формально змалювала нам той світ способом досі у нас не практикованим.

Кажуть, що таких дівчат, яких має Кобилянська у нас в той час, як з'явилася напр. "Царівна", не було. Дехто каже, що й тепер нема їх. Га — даремно. Психологічної статистики не маємо, рішуча контроля відпадає. Признати однак треба, що ані Наталка Веркович, ані всі три геройні "меланхолійного вальця", ані Зоня з "Ніоби" не були (на жаль) типами наших галицьких чи буковинських дівчат. Говорять однак, що немало із свого власного прожиття авторка вложила в ті твори або взяла се із нетипових вправді виїмкових одиниць біля себе. — Можна остаточно відповісти на се словом: так! Так воно справді було. Для історії можна і се зазначити, — для оцінки артистичної вартості тих творів отся замітка зайва.

Як жінка, звернулася Кобилянська в своїй творчості в першій мірі до жіночого (головно дівочого) світа. Згодом розширився круг її обсервації, а в повісті "Земля" огорнула вона вже широкий овид нашого мужицького життя. Осередком повісті тут вже сама чорна плодюча земля благословенне джерело мужицької любові і всеї життєвої етики мужиків, земля джерело поневолення і трагедій. Як в перших своїх жіноцьких (скажім так) творах, так очевидно і тут придержується авторка того самого методу: скоплювати і в'язати в одно відгомони людських душ. Поза сірим, буденним, зовнішнім вона бачить глибше, внутрішнє життя. Одно і друге виступає в "Землі" і ярко в'яжеться в чудесну цілість. Колись п. Лепкий в Slovanskim Prehledi, а недавно д. Гнат Хоткевич розібрав сю повість дуже докладно і дуже гарно, з великим відчуттям і зrozумінням в кількох фейлетонах "Діла". Можна сміло сказати, що "Земля" се один з найвищих і найповніших тонів між всіма повістями в нашій літературі.

Колись написала Кобилянська коротенький, фантастичний нарис про ріку, яка могла сказати о собі: я глибока, в мені відбиваються зорі. Прочитуючи твори Кобилянської такі як

"Царівна" (в своїх епізодах), "Земля", "Ніоба" (дневник Зоні), мусимо признати, що і про всі отсі твори Кобилянської можна теж сказати: вони не буденно гарні чи цікаві, вони глибокі. Не буденно цікаві, але глибокі є твори Кобилянської, бо сповідається в них ніжна душа артистки із глибоких помічувань і розваг, із задуми, якою витала вона всюо в своїм житті, в житті небагатім в т.зв. "події", але багатім у всюо, чим живе і журиться душа живої і над міру може чутливої людини. Само життя Кобилянської зложилося так, що пройшло дуже затишно і монотонно: кімнати рідного дому, маленьке село (Димка), де від часу до часу виїзджає авторка до своєї сестри і маленький кружок знакомих — до решти заслонює її і той її світ і нераз аж надто далеко відгонює її від тої атмосфери, у якій розвиватися може творча думка. Серед таких аж надто невідрадних обставин для артиста — минають нашій авторці дні, місяці, літа... Ті обставини певно в немалій мірі викликали і се, що вся творчість Кобилянської прибрала з часом рефлексійний характер і розвилася у глибину дум і розваг, а не в напрямі тої кипучої, пестрої фабули, яку дає обсерваторів зовнішнє життя. Хатні, тихі стіни відмежили Кобилянську від сього життя і вона пішла тою стежкою, яка їй єдина осталася: від зовнішнього світа звернулась до внутрішнього душевного життя людини і тут найшла джерело своєї творчості, свою глибину. Хто в повістях, чи в новелях хоче найти замотані колізії і натішитися їх розв'язками, — той повісті Кобилянської читатиме нерадо. Хто однак глядіти хоче в душі людські і читати в них те, що звичайно замкнене для світа, той найде в творах Кобилянської великі скарби.

Серед важких невідрадних для творця життєвих обставин авторка не подалася і серед них пробила собі дорогу до творчої праці. Хто на се спромігся, той очевидно робить свою роботу не для ефекту, ані для химери, але з глибокої потреби своєї душі, свого серця. І Кобилянська вкладає в totu свою працю всю свою душу. Її психологічні нариси овіяні такою сердечністю, тільки в них теплої сердечної крові, тільки любови, що скрізь майже підносяться вони до висоти прекрасної, ліричної поезії, так що сміло можна назвати Кобилянську ліричною поеткою, хоч віршів вона ніколи не писала. Поезіями звати треба дрібонькі її нариси, які появилися в збірці "До світа", поезією є численні епізоди

"Царівни" і "Землі", поезією є цілий майже дневник Зоні з "Ніоби".

І не тільки в відтворюванні людської душі любов'ю палає слово Кобилянської і вбирає малюнки її у пишні цвіти поезій. Таку саму любов має Кобилянська для землі, природи, а передовсім для гір, давних і найкращих другів своєї молодості. І "Царівна" і інші менші оповідання, а передовсім нарис "Битва" і повість "Земля" свідчать про се найкраще. Там бачимо і серце авторки і великий її талант. Малюнки природи у неї такі теплі, такі пластичні і таку велику мають роля у її творах, що на них мусить кожний звернути увагу. Там де говорить Кобилянська про природу, там виступає на верх її великий малярський інстинкт і там, як в дзеркалі можемо бачити те гаряче серце, яке не з банальною сенсацією, але з чимсь дорогим і сердечним звертається до людей, коли говорить до них у формі нарисів, повістей або новель. Сі останні можуть мати і мають неодну недостачу (про се пізніше), але треба їх все читати як сповідь тиху і сердечну, сповідь із того, що впало колись в душу авторки і непокоїло її, аж остаточно скристалізоване йде до світа, як щирий привіт.

Щоб із-за загальних уваг і спостережень ближче підійти до характеру творчості Кобилянської, — щоб краще і ясніше сконтрлювати те, що вже сказано в тім взгляді і що прийдеться нам ще розібрати — розглянем перший ліпший нарис її. Вибираємо сим разом "*Valse melancolique*". Приглянемось йому і з нього виведемо дальші замітки.

Авторка вводить нас в кімнати двох незамужніх молодих дівчат: Мартухи, що приготовляється до семинарійної матури та вчиться музики і чужих мов і Ганусі, малярки. Гануся — се справді артистична натура, чиста без фальшу, а при тім палка і розпещена. Не знала тісних, програмових законів міщанської етики, — одиноким законом в її вічнім погоні за красою була сама краса. Якась енергічна, горда сила йшла від неї. 30-літня, ясна бльондинка, з правильними рисами і живими, блискучими очима, збудована прегарно, була незвичайного доброго серця, а в справах штуки була поважна і глибока, як море. "Неспокійна, змінчива, мов те море, але ѿ гарна мов море" (ст. 30), не могла поміститися "в форматі пересічних жіночих душ" (ст. 30) — їй треба було "вижитися вповні".

Іншою була Мартуха. Вона не хоче відриватися від "ґрунту старих фрагментів", не має претенсій до титулу "вибраної істоти", радо піддається пануванню Ганусі, пливе спокійно виробленим маляркою руслом, "щоби знов як ріка глубитися, може і з іншими такими як вона, в житті як в морю..." вона любить близького як себе і хоч не розумілася так добре на "психології, барвах і нюансах артизму", за те мала всі здібності доброї господині і жінки. А при тім було в тої дівчини страшно добре серце. Гануся так характеризує її (ст. 27): "З уст [твоїх] видно, що цілувалабися з кожним хлопцем, коли б хоч трохи був гарний і судячи зі становиска старих тіток і батьків — порядний — і що ти балаклива як сорока. З веселих очей твоїх суджу що ти обнимала би цілий світ, та що з кожним була би зараз за 'пан брат' — а по руках догадуюся, що в потребі й дров нарубаєш". А далі (ст. 29) йде така характеристика її: "Ти є вже вродженою жінкою і матірю... Ти ще не ушкоджений новітнім духом тип первісної жінки, що пригадує нам Аду Каїна, або інші жінчини з біблії, повні покори і любови... покори і любови з першої руки, з природи! Ти й без науки була би та сама, що тепер. Жертвуvala би себе з напору вродженої доброти, без намислу і без претенсій до подяки! Ти — тип тих тисячок звичайних, невтомно працюючих мурашок, що гинуть без нагороди, а родяться на те, щоби любов'ю своєю удержувати лад на світі... З тебе буде прекрасна мати, Мартухо!".

Гануся зове Мартуху своєю "жінкою" і за кожним майже разом кінчить свою промову до неї словами: "А я тобі кажу, Мартухо, царство на землі належить всетаки до тебе". І шукає того царства добра Мартуха в найщирішій приязні для своїх товаришок і в любові до молодого професора, Русина, що приходив на години англійської конверсації — а тепер нагло і несподівано почав забувати за Мартуху і горнувся до молодої Німочки, дочки ректора університету. Не знає такої любові Гануся: — її душу заповняє артизм, перед яким нидіс особисте щастя. Працювала тепер над великою копією образу Корреджія "Віроломна". Тій роботі її однак товаришили всякі прикрі епізоди. Зложилося так, що саме тоді почали рватися її фінанси, а і стипендії, о яку подалася — несподівано не одержала. Озлобило се і зденерувало Ганусю до крайності. Остаточно вдалося Мартусі втихомирити малярку тим,

що постановили вишукати собі третього товариша. Тим способом, по довгім ваганням Ганусі входить в товариство знакомих нам дівчат Софія Дорошенко. Добра і незмірно ніжна Софія знаменито доповнила атмосферу, яку ми пізнали, своєю прекрасною грою на фортепіані. Душа її немов складалася з тонів, а сама она була олицетвореною музикою. Марна зі смутними очима, з профілю цілком *type antique* нервово гризла кінці рукавичок, убрана сіро і трохи навіть занедбано, подобалася відразу Марті своєю лагідністю, певністю, а навіть все своїм спокійним, мелянхолійним поглядом. Тиха і скромна, була дуже мила, ледве замітна собою, мовчалива і дуже поважна. При сукні її тягнувся в свій час кусник відірваного шнура, але вмиваючись ніколи не забувала вона насипати до води кілька крапель парфуми. Поза тим вічно шукала гармонії. В людях, в її відчуванні, в їх відносинах до себе і до природи (ст. 1) "в ній було щось, що вимагало тонкості в думках і поведенні супроти неї" (ст. 31). Любила Софію передовсім ангельська Мартуха, любила її і шанувала горда Гануся, бо могла цілуватися з нею в уста, вона, що не вчинила би сего ніколи зглядом першого ліпшого "слоня" з широкої товпи! Над всіма запанувала Софія — передовсім чаром своєї гри. І якже ж бо вона грава отсю свою власну композицію "*Valse melancolique*". Був сумерк і вона грава з пам'яті. Почала легко граціозно, немногими тонами якийсь вальс. Перша частина була весела, зрадна і елегантна. Друга змінилася. Почалося якесь глядання між звуками, неспокій, розпутивий неспокій! Спинялася раз по раз на басових тонах, то нижчих то вищих, відтак покидала їх і переходила шалено скорою болючою гамою до вищих звуків. Звідси бігла з плачем наново до басів — і знов глядання, повне розпуки і неспокою... все на ново і знов ряд звуків у глубину... Весела гармонія згубилася; остався сам шалений біль, торгаючий божевільно чуття, перериваний яснішими звуками, мов хвилевим сміхом. Грава більше як пів години, відтак урвала саме в посередині гами, що летіла в вищі звуки, акордом несамовитого смутку" (ст. 32). Таким був той *Valse Melancolique*. Як грава його Софія, — "сиділа мов статуя... не воруваючися... і лише руки її мелькали по клявіятурі мов білі листки..." (ст. 25). А грава Софія свій вальс без нот, мала його в душі. В тій музиці замкнула вона всю свою трагедію. Трагедію, що вийшла з любові. "Є рід любови

жінок (каже Софія, ст. 35) на якій мужчина ніколи не розуміється. Вона для нього за широка, щоби зрозумівся на ній. Таку широку любов, що мала мене вповні розвинути... віддала я йому... Був мені потребою, щоб я стала викінченою і щоби багато дечого, що спало ще в мені, збудилося. Мав стати сонцем для мене... До цього розцвіту моєї душі потребувала я лише кількох його слів... Ми ніколи не говорили про любов до себе... вона існувала між нами 'німою музикою'... тих слів він не вимовив... Мав іх в душі, але не вимовив. І я шукала причини тої мовчанки... шукаю її ще й тепер і не можу її віднайти... Не зрозумів мене. Одного дня розійшлися ми і не побачилися більше" (ст. 37). Більше не любила Софія нікого. Найгорячішим бажанням її було дістатися до консерваторії — до Відня. То і се не повелоя ій. Нагло померла її мати... Несказано пригнобило се Софію. Мовчки сіла до фортепіану і стала грати товаришкам свій *Valse melancolique*. Гrala як ніколи. Нараз почули всі страшний лоскіт в кімнаті, де стояв фортепіян. "Резонатор тріс!" крикнула Гануся. І справді пукла лише струна, але Софії се не врятувало. Обезсильена і до крайності зденервована вона зімліла, розхорувалася і померла на удар серця. Музика позбавила її життя. Одною однісінькою струною вбила її. Гануся по якімсь часі виїхала до Риму. По трьох роках повернула і привезла з собою дволітнього хлопчика, з своїми очима, свого сина. Батька сеї дитини покинула Гануся, бо не могла погодитися з ним в способі життя. Се їй вільно. На те має вона своє право, яке каже їй вижитися! Фортепіян Софії забрала Мартуха і тепер грає на нім її син. Тим кінчиться "*Valse melancolique*". Як кожну правдиву ліричну поезію, так сей "*Valse melancolique*" годі добре переповісти. Губиться при тім саме той чудовий чар: поезія. І в нашім розборі він теж у великій мірі мусів загинути. А всетаки здається, що навіть і в тім на борзі зладженім переказі змісту можна ще побачити неодин свіжий цвіт і любуватися чудовим запахом його. Навіть і в тім нашім відданю змісту забренить може хоч деколи те велике майстерство малювання людських тонких почувань, яким визначається талант Кобилянської, озвесь чудово відданий чар музики, а може і зарисуються перед нами всі три прегарно нарисовані сильветки дівочі: Софії, Ганусі, Мартухи.

"*Valse melancolique*" має однак для нас більше значіння. І то з

багатьох взглядів. І так: "Valse melancolique", є, як бачимо, звеном в ряді тих творів авторки, в котрих розбирала вона жіночу квестію. Належить тут з черги повість "Людина" відтак "Царівна", нариси "Природа" і "Некультурна", відтак іде наш Valse, а кінчиться в Зоні в "Ніобі". Вихіснуємо нагоду і приглянемось, як гляділа авторка на сю справу, що тут внесла і як отся квестія відбилася на всій її творчості.

Се одно. А далі: кожний обізнаний з заграницним письменством догляне і в "Valse melancolique" деякі звуки з отсих далеких сторін. Розглянемо отже і сю справу.

А наконець! "Valse melancolique" належить, як сказано, до ряду тих творів, в яких авторка виступила гарячо в обороні певних життєвих справ: правда, такі твори мають в собі свою життеву агітаційну струну, свою — скажім навіть тенденцію. Розглянемо, як в'яже Кобилянська отсю тенденцію із своїм високим розумінням артистичної творчости і сей спосіб її в'язання тенденцій з артизмом порівнямо з т.зв. тенденційними творами інших наших письменників.

Короткими словами зазначу, як освітлює Кобилянська в своїх творах квестію жіночої емансирації. Велика отся справа захопила весь модерний, культурний світ; всякі реформатори суспільного життя на різні способи розв'язували її і очевидно хвиля сего руху мусіла вдарити і в гарне письменство. Озвалась під шум сеї хвилі і українська муз. В часі, коли з'явились перші твори Кобилянської, справи жіночої боронила у нас Кобринська. І Кобринській і Кобилянській передовсім впали тут в очі наші недавні страшні, плюгаві обставини хатні, старі в'язи карикатуральної неволі, якими міцно прив'язане у нас було всю жіноцтво до порохнявих, старосвітських життєвих традицій в т.зв. добрих і т.зв. порядних буржуазійний сім'ях. Газдувати і родити діти, дійти до такої перфекції в етиkalьних конвенансах, якими пишались жінки і доньки польських двірських лісничих в Галичині та румунських в Буковині, — отже стати дурним і безрадним на світі — се було тоді фундаментом вартості і цілею життя нашого жіноцтва. Не треба о тім широко розводитись. Всі ще майже сучасні нам жінки тямлять се пекло і відпокутовують його тепер, при першій малій зміні на ліпше. Хто не тямить сего най читає "Людину" і "Царівну". В тих повістях

змалювала Кобилянська прегарно і страшну отсю новолю жіночу і перші пориви дівочі до борби з нею за кращу будучність. Отсі повісті Кобилянської були найсильнішим у нас відгуком молодих мрій дівочих в тім часі, коли писала сі твори Кобилянська. Тодішнє наше дівоцтво найшло в сих книжках тайну свого серця, найшло найсильнішу моральну поміч. Для одних були сі повісті дужим голосом їх власних думок і сердечних, горячих почувань, — а для других був се новий клич, який згодом будив в широкім гурті нашого молодого жіноцтва свідомість, що далі жити в неволі не можна, що треба стежок шукати до нових життєвих форм. І озвалися голосно кличі: хочемо правди і свободи, хочемо вчитися, іти в широкий світ, жадаємо, щоб допущено нас до праці для загалу, хочемо опертись в світі на своїх власних силах. Отсі кличі містять в собі в більшій часті практичну часть жіночих постулатів. Многі в нас вдоволились тим. Не вдоволилась Кобилянська. Вона пішла далі. Вона одна у нас зрозуміла, що жінки мають по при жадання нових прав для себе підготуватись до нових обов'язків. При нових формах жіночого життя треба інакшого жіноцтва. Якого? Тут і вся трудність розв'язки. Висока інтелектуальна і артистична культура Кобилянської не позволила її вдоволитись показанням якогось одного механічного взору нової жінки. Для неї чудесними дівчатами є і "дика" малярка з "Valse melancolique" і Софія Дороженка і Мартуха і тата дівчина з "Природи", що віддається гуцулові і ангельська (якби сестра Мартухи) Зоня з "Ніоби". Кобилянська каже: треба, щоб всі розвинулися, виживалися, доходили "до свого полуудня", щоб всі доходили до цілі своїми стежками. Се загально. А при тім в першій мірі треба йти до високої культури свого внутрішнього "я". А далі (се вже консеквенція): треба, щоб між жіноцтвом в місце множества давних "осіб" чим раз більше "особистостей" з'являлось. Тут стрінуться і розумні і добрі — і горді і покірні. Ще одного бажає собі Кобилянська: треба жінкою остатись. Воля і свобода має завести наше жіноцтво до вершин їх власного інтелектуального і скажім так морального (не в попівськім очевидно розумінні) розвою. Нові права є новим обов'язком. Емансиپація жіноча має дати нам нові прегарні типи жіночі, виховані в сонцю волі, щирості і невисипучого стремління іти все вперед, — а не (як думає може дехто) дати нам лише нецікаві лікарки або ще які там

нові телятка при жолобах державних канцелярій. По похороні давних панночок ”з порядного дому” не вільно вдоволитись лише тим, що тепер дівчата можуть мати ”ліпший хліб в руках”.

Вистарчить приглянутись отьому ”*Valse melancolique*”, що ми його ширше розібрали і пригадати собі голосні звуки західно-європейської філософії і літератури, щоб зорієнтуватись в тім, що в творчості Кобилянської відбилася неодна західно-європейська думка, відбився і спосіб творчого представлення сих думок, артистична техніка. Се впрочім загально відома річ. І Кобилянська ніколи з тим не крилась і не то, що ”кінців не ховала”, але явно показувала їх ще тим, що читали і розбирали її твори. В ”Царівні” вона прямо поіменно називає тих європейських письменників, які душі її найкраще промовляли. Отже передовсім Ніцше. Чому Ніцше? Чому саме той філософ, що до жінок радив наблизатися з батогом в руці? Тому, бо Ніцше був гордий, бо філософія його веліла безоглядно йти все вперед і на головах ”чоловіка” створити Übermensch-a (над чоловіка), — бо Ніцше був при тім великий артист. В Кобилянській гордість є вродженою прикметою. Вона ж виросла серед гордих чудових гір, серед гордого, гірського народу, а не на поневоленім, пригнобленім Поділлі! До гордих і відважних все хилилося серце Кобилянської. Моттом першої її повісті (”Людина”) є горді слова:

”Es lebt in mir die Liebe zur Freiheit, der feste Entschluss, mich nicht zu knechten lassen zu wollen, es sei von wem es sei, nimmer mein Haupt zu beugen, wo meine Seele es nicht kann, mein Leben zu leben, wie ich es verstehe, den Weg zu gehen, den ich mir vorgezeichnet und mich durch nichts von diesen Wege abbringen zu lassen! (F. Spielhagen, ’Allzeit voran’).<sup>2</sup>

Дві великі прикмети філософії Ніцшого відбились в творчості Кобилянської: гордість і аристократизм. І першу і другу видно дуже ясно в тім розборі ”*Valse melancolique*”, який ми в попередніх

2. ”У мені живе любов свободи, тверда постанова не дати себе поневолити кимнебудь, не схиляти мої голови де моя душа того не хоче, вести моє життя так як я його розумію, іти шляхом який я собі визначила і не дати себе нізащо збити з цієї дороги. Ф. Шпільгаген — ”Все вперед”.”

числах "Мети" подали. Софія Дорошенко і малярка Гануся се якраз відгуки сеї гордости і аристократизму. І одна і друга ставить себе понад товпу з її міщанською етикою і обі гордо держать голови, відчувають глибоко радість і смуток, але не знають упокорення, пониження рабського, не знають і не хочуть знати рабської неволі. Струна гордости і аристократизму червоною ниткою тягнеться в цілій творчості Кобилянської. І в тім джерело численних напастей на неї із сторони наших "демократів". А що по при се Кобилянська ще і велика аристистка, отже для наших критиків незрозуміла, тому імені її даремно ми шукали б в київськім "Віку", в антології нашого письменства із XIX ст. А тимчасом є тут велике непорозуміння. Аристократизм Кобилянської — се ж не поклін перед тими, що мають власті і гроши! У неї аристократом той, в чий душі є великі скарби, хто умом і серцем піднявся до вершин. Царівною-аристократкою Кобилянської є бідна наймичка Анна з "Землі", бідний вояк, що не годен додержати темпа в маршу, жовнір, з котрого насміваються польські панни. А товпою її є якраз ті аристократки-панни, товпою є ті, що ніколи добра не любили і краси не знали, хоч могли її знати. До лету на верхи кличе Кобилянська всіх, а побіч гордої Ганусі кладе на високім місці Мартуху і Зоню. В тім видно, що Кобилянська не пішла навіть за Ніцшем невільничо. І ніколи у неї не було думки, що верхом суспільноти є багаті і могучі. Її ідеалом є люди вільні і свободіні, діти краси, аристократи духа, а не сили.

Вплив Ніцшого чимраз більше модифікувався в творчості Кобилянської і звільна полішив місце для другого визначного філософа-артиста: Метерлінка. Його тонкість і субтельність, а далі все ангельська добрість, його ясна погода і рівновага (*Schatz der Agmen*), його містичизм досить ясно відбився пр. в "Ніобі". Раджу хоч би в польськім перекладі прочитати книгу Метерлінка (*Skarb pokornych*) і порівняти її тон з останніми творами Кобилянської.

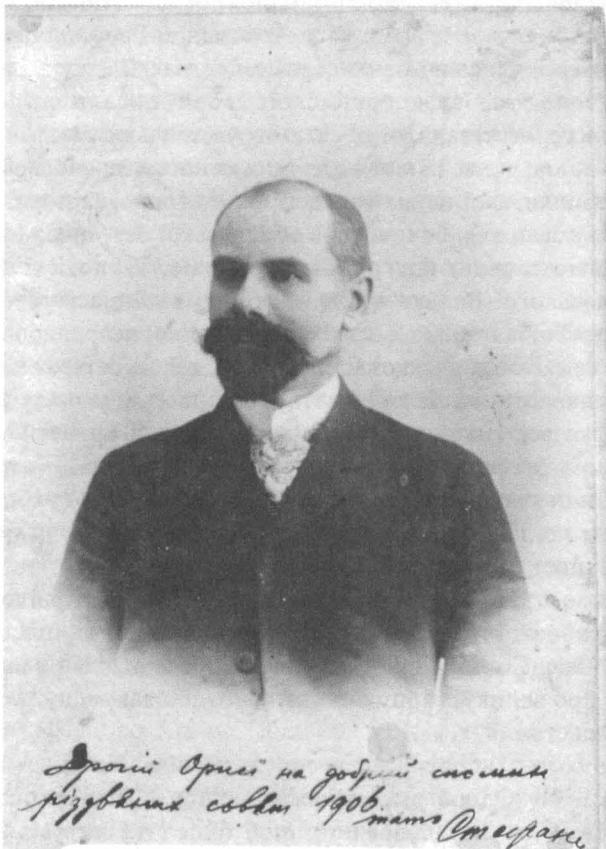
Третім письменником, що великий мав вплив на Кобилянську є Якобзен. Впливи його слідні вже в "Царівні". Пригадаю, що навіть той епізодичний спосіб писання повістей є такий сам у Якобзена як і у нашої авторки.

Так отже Кобилянська не оставала при своїм майні, а розглядалась все по широкім світі. Пробивала вікно в Європу. Франко

звертався до французького натуралізму — вона звернулася до іншої західно-европейської хвилі. І він і вона творили у нас відмінні напрямки літературній нашій громаді. Ані він ані вона в Європі не згубились. Він і вона в перекладах до Європи повернулись.

Твори Кобилянської мають свої недостачі. Передовсім авторка не знала нашої мови, перші свої твори писала по-німецьки. Обов'язок і серце казали їй писати по українськи. Вона вивчилась нашої мови, але вивчена мова для письменника не вистарчає. Далі: повісті Кобилянської не мають доброї, суцільної будови. На мою думку се не є закидом, бо повісті Кобилянської без "архітектонічної" гармонії мають свою внутрішню гармонію, як повісті Якобзена або Жеромського. Велика недуга авторки відбилася тут і там на "Ніобі", де подибати можна деякі (менше важні) неправдоподібності. Наконець світ Кобилянської малий. Життя її на се зложилося. Але попри всі наведені вище прикмети її творчости зазначу ще одне: Кобилянська все і всюди є свідоцтвом великої артистичної культури. В своїх творах вона боролася за всякі життєві (от хоч би і жіноцькі) постуляти, але творчість її ніколи не була сухою тенденцією, ані проповідлю. У неї артизм — її ціль. Всьо інше може бути тлом, але цілею ніколи. Тому вона артист — а не агітатор. І ще одно: менше вдатні її твори будуть у нас на віки свідоцтвом її великої особистої культури. Там Кобилянська — письменниця полишить місце для Кобилянської — людини. На мою думку свідоцтво про велику, гарну людину має хіба таку ціну, як і гарний твір письменства.

Вісткою, що в останніх часах викінчила Кобилянська нову повість (п.з. "В неділю рано зілля копала") — кінчимо сей огляд, якого цілею було передовсім те, щоб відіслати читачів до таких творів нашої авторки, як "Земля", "До світа", "Ніоба".



Дорогій браті! на добрий спомин  
різдвяних салют 1906 року Стефан

Стефан Смаль-Стоцький.



*Остап Луцький і Орися Смаль-Стоцька по одруженні.*

*Степан Смаль-Стоцький*

## Ювілейна доповідь<sup>3</sup>

Честь Вам, Дорогі Земляки, що спромоглися вшанувати прилюдно сороклітню щиру, невисипущу, безкористну, високоідейну працю рідної дитини Буковини, великої української письменниці Ольги Кобилянської.

Серед дуже невідрядних обставин життя, в малокультурному середовищі, незвичайно сильний поетичний талант Ольги Кобилянської умів пробити собі дорогу до всеукраїнського письменства, зайняти в нім таке поважне місце, що сьогодні Ольга Кобилянська уважається найкращою оздoboю української літератури, якій вона додала зовсім окремого, нечуваного, чудового чаru, так що її ім'я записане назавсіди як представниці її культурного напряму. Її шляхотна душа вітає безперестанно у самій височині. Від "туших, підлих душ, від нікчемної товпи" душа її поривається "залетіти далеко-далеко" в країну надземного почуття, тужить за найвищою формою духового життя, що була би в силі обновити перш усього духове життя жінки, а тим чином і життя цілої суспільності, обновити людство. Всю свою велику творчу силу віддає вона в цілості для боротьби з духововою неволею жіноцтва, веденої з завзяттям твердого, незламного характеру. З усіх її творів лунає живий, рішучий протест проти поневолення жіночої душі: чи то молодої дівчини в рідній хаті — батьком та матір'ю, чи то жінки в

3. С. Смаль-Стоцький, Дорогі земляки, Л. Когут (ред.) "Ольга Кобилянська: альманах", Чернівці, 1927, стор. 277-88. Мовознавець і політик Смаль-Стоцький, після еміграції до Праги став також літературознавцем. Він завжди мав відношення до письменників, яким часто допомагав. Його заходами вийшла "Синя книжечка" Стефаника.

подружнім ярмі, до якого дістается звичайно більш присилувана ніж по своїй власній волі, чи то жіноцтва в цілості, яке несказано терпить під утертими фальшивими поглядами на становище жінки в суспільності, так що жінка у нас ніколи не може жити своїм власним життям.

Ця завзята боротьба Ольги Кобилянської не має однак нічого спільногого з еманципаційним жіночим рухом, бо найвищим жіночим ідеалом ставить Кобилянська скрізь ідеал доброї жінки, доброї матері, але з найкраще розвиненим духом, "щоб став сяючим, зоріючим у тисячних красах", бо в жіночих руках лежить "управа характерів людських, виховання живих людей, бо жінки, а тим більше матері мають обов'язок і повинні розвивати історію народу, впливати на положення і окруження своє не полом своїм, але і прекрасними, великими, примірними характерами".

Кобилянська вимагає взагалі безнастancoї праці над перемогою людини в чоловіці, щоб кожна одиниця сама себе віднайшла і всі докупи стали таким чином свідомим своїх вищих цілей народом. Нічого її так не противне, як несвідоме животіння людини. Тому добирає вона всіх своїх творчих сил, щоби в кожній людині, в кожній одиниці викликати жадобу за аристократизмом духа. Зовсім вірно каже Євшан, що читаючи твори Кобилянської не можемо позбутися вражіння чогось високого, вражіння тої художньої атмосфери, якою дише кожна стрічка, яку бачимо навіть в стилі письменниці. Стиль її ударяє нас простотою, але разом з тим певного рода елегантцю, красою та аристократизмом — він вірно віddaє психіку самої Кобилянської, її стремління змалювати ним кожний предмет в його непорочній красі та чистоті без примішки чогось грубого, ображаючого.

Кобилянська будить душу до життя, будить змагання до самодосконалення, щоб чим скорше прийшло полудне людства. Вона вчить "в праці поринати, купатися в ній і пити з неї мов з тої золотої чаши щастя на цілковите задовolenня".

Що каже Євшан про Наталку з "Царівни", це можемо сьогодні в сороклітній ювілей письменницької праці Ольги Кобилянської з повним правом прикладти до неї самої. Величність її ідеалів, думок, величність тої будучності, до якої вона простує, робить її в наших очах такою осяйною, такою щасливою помимо терпіння, що не

лиш здається, а таки справді пливе від неї до душ наших якась сила світла, добра сила, яка і нас пориває в крашу будучність.

В останніх роках Ольга Кобилянська працювала над більшою психологічною студією, про яку сама знов таки каже в однім ласкавім письмі до мене, що "вона з жестом на будуче, де не лише сам націоналізм гримиме ролю в житті і культурному розвитку України, але де народ повинен іти дальше, здобувати Європу себто цивілізацію в своїй хаті, в своїй душі, творити свою власну українську культуру. Нам треба характерів, робітників завзятих, що беруться і за найдрібнішу цеглу, не погорджуючи нею для збудування своєї держави. Бо держава це великий механізм, що потребує крім мотора ще і тисячі дрібних і найдрібніших помічників. І всі вони мусять відповідати вимогам такого механізму, щоб він став сильний проти зовнішнього і внутрішнього ворога, як деморалізація, брехня, вузькоглядність, зрада, матеріалізм і т.п., нелад, напад ворога і т.д. І жінок нам треба — не ляльок, а героїнь, героїнь в хатнім господарстві, в вихованні дітей, героїнь, що покинуті своїми чоловіками держались би на п'єдесталі чистоти, моралі, і знали би лише одну ціль — не себе, не своє вибагливе "я", а свої діти". "Свобідний чоловік з rozумom — це мій ідеал!" — каже нам устами Наталки Ольга Кобилянська. А мистецтво і любов уважає Ольга Кобилянська тим засобом, що будить душу прагнущу краси життя, а це повинно бути ціллю людського життя. У неї скрізь невпинна туга за найвищою формою духового життя, що була би в силі обновити людство...

Як Ольга Кобилянська зрослася з рідною землею, як вона її любить, як вона усюю своєю душою сама "переживає стан землі", як та земля її свята, яка чарівна, як вона родить не тільки хліб, але і чарівне зілля, як вона вчить чоловіка праці, безнастанної праці, як вона творить йому бога, творить йому релігію, тверду свою етику, як вона родить аж дики пристрасти, яка її сила на чоловіка все-могуча, прямо демонічна, як дає вона чоловікові щастя, але приносить йому і згубу, "наносить іноді лише самого горя", як Ольга Кобилянська все ж таки з тої землі черпає нехай і не сформульовані, але "прегарні, горді надії" для терплячих і упокорених, які має сповнити дитина тої ж землі, покинувши землю для придбання науки, освіти, сповнити як "в нім прокинеться батьківська героїчна

вдача, глубокий віщий інстинкт по матері” які ”попровадять нас в інший світ...” — це все показала вона в могутній своїй повісті ”Земля”, в якій дала нам викінчений малюнок, де і найменші подробиці морального і соціального тла з незвичайною ніжністю так розмальовані, що все в ньому, усі типи і найрізніші характери зі всею своєю природністю і вірністю, з повною рельєфністю виступають і чарують око. Тут і хлібороби-мужики і заробітники, і слуги, і пан, і піп, і попадя, і учитель, і жиди, цигани і злодії, і село та місто, і військо... — все на тій землі, яка нічого не має з того, що родить і нас годує, а без якої чоловік і народ нічого не значить, від якої всі залежні. Вона мертва, доки Бог її сам не улегчить. Її миле розор’ювання. Тоді вигриває вона свої освіжені сустави в сонці, її соки відсвіжуються, тоді вона вдоволена, тоді вона гарна пишається в різних пасмах зелені, і насичена розкошшю, віддихає важкими пахощами. Вона вимагає від чоловіка працьовитості, розуму, витривалості, невтомного труду, дужих і здорових рук, а дає за те тому, що її любить, що її шанує, що дає землі, чого вона потребує, що її в пору обробляє, чиєю кров’ю й потом вона підпливає — добробут і свідомість своєї вартості. Хто звернеться назад до землі, того вона вилічить. Вона відчуває неприсутність робучих рук, неприсутність чоловіка, що її любить, якому вона свята. Вона його виглядає, жде. Над занедбаною землею, що лежить облогом, що осиротіла без доброго робітника, збираються смутні хмари. А це вже найгірше, як хтось думає, що не потребує ані крихітки землі. Вона сама вчить, що чоловік без праці нічого не варта. Тільки працею, топлячи в ній свої роки, свої дні і кровцю свою, можна доробитися землі, що з дня на день вимагає свого часу і її призначенні сили неустанно утримує в руху, перетягається з одної пори року в другу, зростає, опадає і знов піdnімається й так затурає незамітно всі події, душа чоловіка — поєдинча, ясна, гармонійна, звикла до простого виразного думання (як у Івоніки), в ній любов перемагає ненависть, до неї і в найбільшому горю Христос вступає, вона чує силу якоїсь незнаної могутності, відчуває на сліпо, не ясно існування ще якогось іншого світа, якоїсь таємничої опіки, якоїсь незнаної, невидимої влади, що все веде, розсліджує, засуджує і вливає в розбурхану душу спокій, відвертає зір від землі до себе. Простого наймита й дурня коло себе земля не хоче, тай хто над землею дуже

розшибається, того вона раніше забирає до себе: роззвить пашу й забирає. Але з гріхом на душі чоловік ніколи хісна з землі не добуде. Хоч людське око того не добаваче, то проте бачить це земля й небеса божі. Цього буде вона пекти в ноги, вона горить йому під ногами, що йому ніде місця не буде, душа його мов без ладу стане. Великий гріх в своїх наслідках заганяє всіх в безодню. Наслідком великого гріха, що впав на дім Івоніки таким чином, що Сава любиться з Рахірою, а в них одна була кров, Бог за це тяжко усіх покарав: За землю підняв Сава руку на свого брата! Це вже гріх ним так править! Земля неначе сама заридала. Крови невинного земля до себе ніколи не приймає. Земля вимагає коло себе чистої душі, чистого серця. В серці нашому найбільша пропаст.

Ця демонічна сила землі творить ще також свою поезію. Усі ті вірування, забобони, чари, зілля, сни, ворожби, передчуття, віщування, фаталізм, усе те містичне "щось", що сповиває чоловіка відданого землі на кожному його кроці — усе воно виростає немов із землі.

Це велика, незрівнана синтеза "Землі" Ольги Кобилянської. Усю теплоту й ніжність глибоких почувань свого широго серця, усе велике мистецтво свого поетичного таланту вложила вона в цей могутній свій твір, так що тим земля, наша рідна земля ще рідніша, ще дорожча стає, стає нам "царицею нашою святою", що ми, переймаючи її з рук батьків, щоб на ній далі так як батьки працювати, як святу ікону рано і ввечір цілувати її повинні.

Свою провідну думку переводить Кобилянська, як це звичайно у неї буває, якось так просто, так природно, а все таки так цікаво, що її дуже плавке оповідання чим раз більше й більше захоплює душу багацтвом всяких душевних конфліктів, розв'язка яких дає повне моральне і мистецьке вдоволення.

У господаря Івоніки і його жінки Марійки було двох синів: Михайло й Сава. Сава вбиває брата Михайла.

Здавалося, що з такої найпростішої фабули нічого не вдастся зробити. А у Кобилянської виходить з того твір, що чарує нас своєю красою, чарує мистецьким розмалюванням великого тла події, захоплює своєю глибокою ідеєю.

Життя, нехай і простого чоловіка, "те на око так незначне, дрібне" зовнішнє, а ще тим більше душевне життя, все таки уже

складна річ. Ніколи не йде воно так, як ми хочемо, як ми собі бажали б. "Між тою землею ї людьми грає мов струни сюди ї туди — доля... Усе буде так як має бути... Як має бути нещастя, то ї сто очей і рук не відверне його...". Якась "невидима, вища сила" ним кермус — це червона нитка в повісті. "Чому? Відкіля? Для чого? — вже так мало бути, аби він (Михайло) вмер? — Що його (Саву) хоронить? Що розпинає над ним свої крила? — Сила Божа так хотіла. Другої реальнішої розв'язки тоЯ найстрашнішої події в житті Івоніка не дошукував".

Тяжкою працею в голоді і холоді Івоніка з своєї Марійкою доробилися землі, вигодували двох синів і як батьки тішаться вже "що вона перейде до їх рук і вони як святу ікону рано ї ввечір ї цілуватимуть. Івоніка, який любив свого Михайла так, що "мабуть ніхто на світі не любив більше своїх дітей", "нічого іншого в світі не бажав собі як Парасинку Докії, першої газдині в селі для свого Михайла". Нічого з того не вийшло. "І ви того хотіли і я хотіла! А от прийшов такий час, що все інакше склалося, якби чужою рукою. Так відай Бог хотів" — сказала Івоніці Докія в дворі на запросяннях на весілля своєї Парасинки з заможним одинаком Тодіркою. Хоч усі бачили, що ця пара "не була дібрана і гарна", що "молода ще дитина, не почувала для свого судженого ні іскорки прив'язання", хоч і Парасинка знала, що "другого Михайла нема в селі", — та "буде, як Бог дастъ! — Жінка призначена чоловікові як смерть від Бога" — сказала її мати. Бо і вона сама, як йшла з своїм Василем до вінця, "не любила його, а шаліла саме тоді за одним пишним та мов паничем гарним удовиним сином, що став пізніше двірником". "А все таки не було зле, що вона віддалася за Василя, а не за "вдовиного сина". Василь, правда, став піяком, марнотратником, "але не крав чужого добра та не сидів по криміналах, як той". І з її Парасинкою не вийшло воно зовсім так, як Докія собі того бажала, і вона приняла в біді Анну "до себе за щастя і за здоров'я, за поману своєї доњки, що плакала за мамою майже не щодня, відколи опустила її хату ї стала під розкази свекрухи ї чоловіка". Тим більше Докія вірила, що "що твоє має бути, того не візьме тобі ніхто... Ми з Івонікою задумували звінчати Михайла з Парасинкою: поля наші споювалися разом, наче б земля сама бажала того, тай ади, що з того? Старий хотів, Марійка хотіла, молоді

були б хотіли, але Бог не хотів. Усе буде так, як має бути".

На весільних запрошеннях Парасинки в дворі Михайло промовив несміливо до панської наймички: "Ходи, Анно, погуляєм!" і подав її руку. "Вона підняла руки, щоб подати їх йому, та в тій хвилині вмовкла музика. Голосним зойком урвалася одна струна". — "Не зіткнувшись, розлучилися дві руки". Обоє любилися широко, але парою ніколи не стали. Сава перетяг перед часом струну Михайлової життя і Анна з близнятами по нім лишилася сама одна.

"Сава... сказав Івоніка протяжно й журливо — Сава вже не Михайло. І він мій син. Адіть, Докійко, тут приріс мені до серця змажку як грудка. Я люблю його, бо що — і він мій син. Але то вже інша галузь. Росте і горнеться кудись... та не до доброго і не до нас. Він роботи боїться, йому танець в голові. За стрільбою ходив би день і ніч по полі і по лісі, а про хату думає лише тоді, коли мамалига на кружок вивернеться...". Івоніка хотів, щоб усі були такі "які він або його Михайло. Чому ж би ні? Як я можу добрий бути, то чому не може бути і моя дитина така добра?" — "Як я колись замкну очі, то хочу, аби моя земля перейшла в робучі руки". Івоніка хотів, як батько навчав, а вийшло з Савою таке, що він застрілив брата. "Це вже гріх ним так править" — значить: Сава є тут тільки знаряддям гріха.

"Це було її (себто Рахіри) діло. Рахіра загнала всіх в безодню. Вона всьому винна". Рахіра, дочка Тетяни, рідної сестри Марійки і безземельного зарібника Григорія з циганського роду, "цілком в батька вдалася... і вдача його відбилася у неї немов у дзеркалі", була "лінива до розпуки, пленталася цілими днями по селу, викидалася кожному мов ласиця і підлещувалася... До неї прилип Сава і вона так ним верховодила, що він піддавався насліпо її видумкам або напів диким химерам. Була для нього богинею і держала його при собі мов магічною силою... він тонув чим раз глибше й глибше в атмосфері її духа й душі". Сава "був воском у її енергічних руках і вона відбирала йому весь розум і всю свідомість його ества... він піддавався цілковито власті її дикого, бездонного характеру". — "На злість тітці Марії, на злість Михайлової Рахіра ім покаже, хто вона. Вона буде газдинею на Іванікових ґрунтах. Вона, Рахіра! Це була її мрія... це було те велике щастя, за яким горіла її лакома душа й без якого не могла собі уявити життя. В погоні за одержан-

ням того її грубою уявою вимріяного щастя деморалізувалася несвідомо чим раз більш, не жахаючись ніяких, хоч би найпідлійших учинків для заспокоєння своїх бажань". "Вона випила з нього (Сави) душевну благородність до останньої краплі". І незвичайно тонкою сугестією вона доводить Саву до того, що він стає вбійником брата. "Я ще не знаю, що нас веде, але нас веде 'щось' і ми підемо за тим, що нас веде, бо так нам стойти у картах" — каже Саві Paxira. Отже і Paxira веде "щось". "В серці нашому найбільша пропасть". Але вимріяного щастя Paxira таки не досягнула. Батько дав Саві тільки половину хати і городець. "Землею не наділив його. Працюй, як я працював — казав Івоніка Саві при передачі хати й огородця. І не поступився ні на ступінь від свого рішення".

Або от Домніка, гарна, чорнобрива дівчина з гострим і спритним язиком, що служила в місті яких десять літ, а потім в дворі в ріднім селі, любила молодого хлопця, сироту без тата й мами, що пробував у війську. "Любилися взаємно і прирекли пібратися, як він поверне з війська". Та перед Андрієм приснився їй другий Ілля, що також служив у дворі, а дві неділі по Благовіщенню Ілля вже її сватав. І хоч "вона його відкинула", то вже дві неділі пізніше змінила Домніка свої думки, бо "воно таки виходить на таке, що він (Ілля) має бути моїм чоловіком". І хоч стрінувшись у місті з своїм давним милим, цофнула дане Іллі слово і Ілля за тридцять ринських відступного зрікся її, то все таки по пораді у ворожки "її неначе тягар спав з грудей" і вона віддалася за "дурного Іллю". "Нехай буде, як Бог скоче" — так сказали карти!

Тай старий Петро, "якому всі дівчата були те саме, що снопи", який нарешті кинув оком на Домніку і гадав взяти собі її за жінку, бо була працьовита мов бджола, запопадлива, жениться з Анною, нещасливою судженою Михайла, що поховані близнятами аж збожеволіла, але вилічивши стала у Докії за робітницю. "Таке вже мало його бути".

Ця глибока віра в долю, що отак червоновою ниткою пронизує цілу повість, вповні відповідає світоглядовій чоловіка зв'язаного, зрослого тісно з землею, з природою, так що земля являється неначе творцем і того світогляду.

І розв'язку дає так би сказати сама земля. Побралися найкращі робітники на цій землі, Петро і Анна. "В них коло хати рівновага й

лад, той лад, що його витворює невтомима праця й твердий, ясний ум. Добре жити". Яким повним дуровим акордом гомонить тут неначе сама земля! — Івоніка записав у нотаря хлопчині Петра і Анни, якого придумали віддати до школи, найкращий ланець Михайла. "Нехай колись і вчений згадає добрим словом його нещасного покійного сина... Невісткою своєю Анну називає, хлопчину її як внука голубить". "З нього будуть люди, як покине землю. Якісь інші люди, як всі ті, що окружають її (так думає Анна), як ті, через яких натерпілася стільки у своїм молодім житті. Він має сповнити "прегарні, горді надії самих терплячих і упокорених".

Тим, що Кобилянська зводить якраз Петра і Анну докупи, які духово і морально стояли вище від своїх сільських ровесників, і на їх сина покладає такі надії, дає вона знов вираз своїй ідеї аристократизму духа, представниками якого крім них є тут ще і Докія і такоже Івоніка. Тому і добрий вплив двора підчеркнений, коли тимчасом піп, попадя, учитель — типи негативні. Тому навіть з війська з його брутальністю, грубістю звірською уміє Кобилянська витягнути все таки деякі позитивні риски, як чистоту, порядок, які переносять і в село, де назагал була нехарність.

І технічна будова повісті, знаменита в нарисі, розкладі, в архітектонічнім викінченні, з усякими багатими прикрасами — неначе сама виростає з примітивного, наївного світогляду, забобонного середовища, із цеї рідної землі і споює усе в одну стрійну цілість.

Під могутнім вражінням цього мистецького твору лину думками до Вас, Дорогі Земляки, до рідної землі, до землі Ольги Кобилянської, щоб бодай духом з'єдинитися з Вами в щирій, глибокій пошані для нашої великої письменниці, для тої буковинської зорі, що своїм чудовим світлом засіяла на всю Україну, на увесь світ, і враз з Вами побажати їй зі всеї душі, щоб в повнім здоров'ю діждала того щасливого дня, коли могла б спокійно бачити сповнення своїх великих ідеалів!

## Товаришко!<sup>4</sup>

Минає великий час від хвилі, у якій задумав я видати отсю збірну книгу. Нині — здійстніється ся мрія, — поважна громада письменників наших витає Вас сердечним привітом. Не покликала його до життя ніяка формальна конечність, — ніяка буденна конвенціональність. Не попередили його ніякі шумні, публичні відозви, — вистарчило Ваше поважане Ім'я. На скромний листовний зазив, достроїли ся голоси сучасної літературної громади в пісню, що відповідає гідності правдивої, поважної Штуки а в слід за тим і достойності Вашої так незвичайно цінної, великих заслуг повної — праці.

Невтомимо, хоч майже самітно стояли Ви довгі часи на сторожі великої і бессмертної ідеї Краси і глубокої Поваги; помимо всіх неприхильних відносин часу, відважно і безоглядно, сильно і високо держали Ви хоругов вічної і незглубимої Тайни; — в хвилях, коли так богато голов поважаних гуртків наших шукало спасення в тісних границях холодного експерименту та дрібної, змислової обсервациї, — Ви вказували на забутий шлях, що провадить далеко поза toti буденні межі; — в прекрасних симфоніях слова, повних таємного чару лучили те, що дасть ся поняти змислом з тим, що можна тільки відчути — і тому, здається мені, — за всю се складають Вам нині сердечну, товариську подяку.

\*

Незамітнопадають золоті зерна, ніхто їх не збирає, — аж з часом приходять інші люди і находять забуте, непізнане добро.

4. Передмова до альманаха "За красою", Чернівці, 1905. Факсіміле.

Відхиляєть ся звільна широка заслона, з незнаних далий долітає  
якась дивна пісня, — в задуманих душах людських родить ся віра,  
що там далеко, "за девятою горою, за девятым морем синим" —  
кінчить ся не жите і съвіт, — лише межа; за нею інший, красший  
съвіт...

Там, за тою межею розцвив ся Ваш чарівний цъвіт, там родили  
ся і там повертали наші думи, наша туга і наше мовчаннє...

Ховається, хмара поза сірі гори, — але завтра... може новий  
приайде день...

Тому і зійшли ся товарищи Ваші і перед новим сонця небесного  
сходом складають Вам щирій привіт!

\*

Мені не остас вже нич іншого, як передати сю книгу в Ваші  
добрі руки.

Жаль мені тілько, що ізза незалежних від мене причин не  
могли війти ту всі надіслані мені ласково твори.

Сам і бачу і знаю дуже добре, що не одна може найдеться в  
ділі мому недостача, — але Ви, Товаришко Ласкова, прийміть  
альманах сей так щиро, як щиро складались на нього щирі думи  
щирих другів Ваших. Памяткою днів минувших, жерелом розради  
у житя негодах, — зорею надії на будучність далеку нехай буде  
отся Ваша книга.

Знаю... Опаде листє зелене, — затрутися колись наші сліди,  
отворить ся брама таємна, а на сім "позиченім" съвіті лишуться  
тілько колишні мрії і думи...

З ними, най лишається ся і сей альманах!

---

А там...

Лука, в вересни 1904.

*O. L.*

## За красу ю<sup>5</sup>

*Альманах в честь Ольги Кобилянської. Зібрав і видав Остап Луцький. Чернівці, накладом Миколи Грабчука, 1905. 164 с. Портр. Ольги Кобилянської.*

Зміст: **О. Л. [Луцький О.]**. Товаришко! [Звернення до Ольги Кобилянської], с. 3-4. — **Українка Леся**. Дочка Ієфая. ("Пусти мене, мій батеньку, на гори..."), с. 5-6. — **Лепкий Б.** Над рікою. ("Одинокий сиджу над рікою..."), с. 7-12. — **Яцків М.** Похила вежа. (Оповідання), с. 13-19. — **Франко І.** Із книги Кааф: "У сні знайшов я дивну долину...", с. 20-21; "Поете, там, на шляху життевому...", с. 22-23; **Ф. Р.** ("Дівчино, каменю дорогоцінний..."), с. 24-25. — **Маковей О.** До панни Евеліни. ("Панно Евеліно! О, панно Евеліно!.."), с. 26-27; "Надлєтіла тиха мрія...", с. 28. — **Чернявський М.** "В степу цвітуть маки червоні...", с. 29. — **Гриневичева К.** Легенда: Мак; Як божа мати просила о хліб, с. 30-32. — **Карманський П.** До... ("Не знаю, чого ти припала..."), с. 33-35; Віють вітри. ("Віють вітри, віють буйні...") с. 36; Підуть літа. ("Підуть літа і плуг терпіння..."), с. 37. — **Луцький О.** На самоті. ("Пишні цвіти у лузі зацвіли..."), с. 38-41. — **Чернявський М.** Марш Сагайдачного. (З імпровізацій), с. 42-45. — **Вороний М.** З весняних мелодій: Хмари. ("Сунутися, сунутися хмари..."), с. 46; Соловейко. ("Розцвісся пишно мій садок..."), с. 47-48; "Sphärenmusik". ("Тиха гармонія ночі..."), с. 49-50. — **Чарнецький Ст.** "В розмріянь болісній годині...", с. 51; Vogue la galere! ("Я піду... Чорна ніч вслонить тінню мене..."), с. 52; Минувшості. ("Ти була для мене цвітом рідних піль..."), с. 53. — **Липа І.** Він умирав. (Оповідання), с. 54-59. — **Гаврилюк І.** "Як

5. Зміст альманаха.

приайде ніч до моого дому...”, с. 60; ”Летіть, летіть понурі хвилі...”, с. 61; ”Серце рветься в вічній тузі...”, с. 62. — **Маковей О.** Замок. (“Десь-то я замок колись...”), с. 63; Образок. (“Маленька хата, як коробка...”), с. 64; ”Ой брате, ми вже втомлені...”, с. 65; ”Ти маєш прегарні прикмети...”, с. 66; ”Нащо мені, братчику, пущі шукати...”, с. 67; ”Залетіла пісня в пушу...”, с. 68; ”Чудовий край, весна розмай...”, с. 69. — **Гриневичева К.** Листи. (Оповідання), с. 70-72. — **Хоткевич Г.** Похорон. (Оповідання), с. 73-84. — **Пачовський В.** Жайворонок. (“Я молодий, веселий птах...”), с. 85-86; Вістка про бунт мужицький. (“Полтаво, Полтаво...”), с. 87; ”Дзвонять дзвони вечір, сумно дзвонять нині...”, с. 88. — **Кибальчич Н.** Жаль. (Фрагменти з поеми). (“Пить — умерти... не пить — теж умерти!...”), с. 89; Жарт. (“Бач, яке хороше? Смужечки рожеві...”), с. 90. — **Коцюбинський М.** У грішний світ. (Новела), с. 91-103. — **Лепкий Б.** Прочитавши ”Битву” Кобилянської. (“В ваші зелені гаї і в тихі тінисті діброви...”), с. 104-105. — **Яричевський С.** Сестра милосердя. (“Смутку чорний, ненажерний смутку...”), с. 106; ”Прийшли до мене тихі мрії...”, с. 107. — **Кибальчич Н.** Хвилини. (Оповідання), с. 108-114. — **Кравченко У.** Люблю. (“Люблю конвалії дрібні...”), с. 115; Моління. (“Дрібною цвіткою цвіту, мій отче...”), с. 116-117; Моє кохання. (“Святі та тихі в серці звуки чую...”), с. 118. — **Діброва І.** Зорі падуть. (“Зорі падуть і в просторі зникають...”), с. 119; Часами. (“Часами так тяжко на серденьку стане...”), с. 120. — **Веселовський Я.** Танець. [Оповідання], с. 121-122. — **Луцький О.** ”Приайде, вірю, днина, — хвиля...”, с. 123; Ананке. (Т. Міцінські). (“Звізді на мене видали в суд...”), с. 124. — **Лозинський М.** ”І снилось їй...”, с. 125-126; ”Через стерністе поле...”, с. 127. — **Яричевський С.** Загадка. [Оповідання], с. 128-129. — **Масляк В.** В літній вечір. (“За селом луги, левада...”), с. 130-131; Смута. (“Минає вік мій непостижно...”), с. 132. — **Хоткевич Г.** Дівчині українці. (Спів), с. 133-136. — **Шурат В.** ”Капличка заховалась в ліс...”, с. 137; ”Серед грубих, сірих зимніх мурів...”, с. 138; ”Вечірній час — чудовий час...”, с. 139; ”Тихий раю, молодості краю...”, с. 140. — **Вільшанський С.** З окружків: ”Осіння зоря в полі догорає...”, с. 141; ”О, серденько — не любиш вже мене...”, с. 142-143; ”Як тиха ніч... Ось під тобою...”, с. 144. — **Лепкий Б.** Перша зірка. (Оповідання), с. 145-152. — **Пачовський В.** Мевина пісня. (“Ой ніс я смуток свій на чужину...”), с. 153-158. — **Весоловський Я.** Вечір суму. (“Вже сонце конало за

ліса верхами...”), с. 159; На народний мотив. (“Ой весело сонце сходить...”), с. 160. — Гриневичева К. Шитно. (“О студена осіння завіє...”), с. 161-163.



O. Луцький в гуцульському одязі.



*Ostan Lutzkyi.*

*Oстап Луцький*

II<sup>6</sup>

(*О. Кобилянській — посвята*)

Темна ніч над бором ходить  
жаль глибокий, смуток родить,  
за промінним сонцем плаче  
і заводить.

Всьо, що цвіло, сонцем сяло,  
вже відцвіло, вже зів'яло  
і мов любий сон дитинний,  
всьо пропало.

Верне сонечко, загріє,  
леготом весни повіє,  
але наші всі турботи  
чи розвіє?

За весною літо прийде,  
в золотисті ниви вийде,  
але наше, наше щастя  
з ним чи прийде?

6. Вірш зі збірки "В такі хвилі", 1906, стор. 8.

*ПЕРЕКЛАДИ*

*Леопольд Страфф*

## Веймута<sup>7</sup>

Ніч крилом чорним у вікно мое б'ється,  
стукає тихо у двері мої...

З нею тривога в хату темну входить,  
влітають тихі, сіropері птахи,  
булючі сни —  
над головою хорою злітають,  
мов нетлі велики, сліпі,  
мов лилики ті шелестячі глухо...  
На причолі ліжка моого присіла  
безсонна змора.

А там — на світі — вихор виє... Сосна,  
вікон відвічна вартівниця, плаче,  
скаржиться глухо.

Не спиш ще тужна сестро-сосно,  
сосно Веймута?  
Вколишу тугу твою незбагнути  
твій вислухаю плач.  
Спокій ітиша землю вже приспали,  
весь світ вечерні тіні вколисали,  
а ти ридаєш жалістю, тugoю,  
скаржишся, сестро...

Чому ж ридаєш так розбільно, сестро-сосно  
сестро Веймута?

7. Переклад: зі збірки "З моїх днів", 1905, стор. 43-60. Це є перший український переклад якоїнебудь поезії Страффа.

Чом сумовитою тugoю  
всю ніч говориш, сестро, зі собою?  
Чому летять в пусті, далекі далі  
у хмарну ніч твої великі жалі?  
Чому ридаєш так розбільно, сестро-сосно  
і чом душі мої так жалуєшся, темна сосно,  
о чім думаєш?

Скажи, я слухаю слова твоїого!

Скажи, скажи твоїм таємним, тихим шумом,  
шепотом темного гилля твоїого  
який твій жаль?

Скажи, скажи! Глухим, бездонним  
стоном розпуки заводить твій плач!  
Тихо — тихо — вискажи жаль, —  
втиши твоє серце...

Чорна ніч блудить по твоїх галуззях  
і страшить тебе!  
Чорна ніч в твоїх тайтесь галуззях.  
привиди сіли на твоїх галуззях,  
гнетуть тебе...

Притлумлені шуми злітають від тебе,  
шум неспокійний, немов бідна птиця,  
що в бурі тривожно крильцями тріпоче.  
Шум глухне, мотається, рветься,  
заплутаний в сіти галуззя твоїого  
росте, сильщає, змагається  
з якоюсь силою шаленою, грізною!  
Відтак збунтований, гнівний і дикий  
підноситься, зривається під небо,  
валить об груди вихру своїм летом  
і грізно вие!

Стрівожений вихор  
паде на трави, віддихає лячно  
і від землі не сміє вже злетіти...  
Гей сосно, як плачеш ти в хвилю totу!

Вікон моїх відвічна вартівнице,  
як гірко ти ридаєш!

О, вірю нині — дерева, як люди,  
мають теж душу!

...Як люди...

О, вірю нині — дерева, як люди,  
і серце мають!

...Як люди...

О, вірю нині — дерева, як люди,  
в душі невиплаканих сліз безмежний носять біль!

О, знаю, знаю, що з сердечь дібров  
біль точить кров,  
сердечну кров.

Топір ворожий зранив тебе певно,  
зранив твій гордій і високий пень.  
По твоїм тілі, сестро моя, сосно,  
спливає кров, як смуток безграницій —  
я чую воню ї...

Твоєї крові вона се живична.  
По кладкім тілі твоїм звільна кане  
кров зі страшної, одвертої рани  
кров серця твого, — кров,  
що в галузях під корою криється,...  
Ся вона — се твоя живична кров, —  
сердечна кров!

Сосно, сосно, чому так нагло легкий шепіт твій  
тихне і гине?

Сосно, сосно, чому сердечну сповідь ти прорвала,  
терпіння сповідь болючу?  
Бойшся, сестро, висказати жаль?  
Бойшся власних слів?

Скаменіла від крайного болю  
стоїш овіяна тьмою  
рамена темні простягаєш в даль...  
стоїш без руху, горда, мовчалива,

грізна, сувора —  
і нагло, мовчки, знов гилля хитаєш  
знов віти колищеш і гнєшся  
і переляканіа і оніміла  
риттом страшної, безмовної муки,  
рухом повільним, правильним і рівним  
твоєї, сестро, постаті стрункої  
заводиш мовчки скаргу — без слів, —  
жаль безнадійний — без слів, —  
сумно, протяжно...  
Чому ж заводиш тим таємним рухом  
зчорнілого гилля твоєого  
скаргу свою мовчаливу  
так сумовито, — жалісно, — так глухо?

Сосно, сосно!  
Страх в сумерку свої вилуплює очі  
зимні очі!  
Тривога вгортас мене і дрожу,  
що божевільна — галузей руками  
скрань твою хору обіймеш  
і що ти власне, чорне рвати меш волосся  
і мовчки станеш гнутися і колисати  
і риттом страшної безмовної муки,  
рухом повільним, рівним і лінивим,  
статі стрункої мовою німою  
меш заводити пісню богохульну,  
шалений плач  
над власним, пекольним терпінням!

Стойш в сю хвилю, непорушна, темна, галуззя тільки легенько  
дрожать, — як божевільної жінки долоні, — рамен долоні звільна  
простягнуті,  
що порушаються легко  
і сон відганяють болючий  
або розпуки томячої гадку,  
неначе б кого вспокоїти бажали,  
і наче б душу втишити бажали:

що не пече слюза, як в серце кане,  
і що розпуха душ не розриває —  
неначе б заперечити бажали,  
що біль єсть серце, що болить терпіння...  
Галузя твої легко дрожать,  
немов долоні звільна простягнуті,  
що заперечити хотять і вспокоїти,  
хотяй самі словам своїм не вірять,  
не можуть вірити!  
Не можуть!

Сосно-сестро, — сосно-сестро,  
промов! — кінчи жалісну сповідь свою!

Веймуто! Страшний є у вихрі твій плач!  
Вікон моїх відвічна вартівниця,  
як гірко ти ридаєш!  
Біль тяжкі, чорні, гнівлivi долоні  
кладе на душу  
по кождім шепоті тихім, твоїм .  
Тверді, великі, острі, дики скали  
летять на серце  
по твоїм кождім шепоті темнім...  
Гей, сосно, тисяч раз серце конає в муках безмірних  
по твоїм кождім шепоті страшнім

О, вірю нині — дерева, як люди,  
мають теж душу!

...Як люди...

О, вірю нині — дерева, як люди  
і серце мають!

...як люди...

О, вірю нині — дерева, як люди,  
в душі невиплаканих сліз безмежний носять біль!

Сосно — сосно!  
Гордість є, гордість в глухім, твоїм шумі,  
гордість є в твоїй розбільній задумі,  
гордість неволених душ!

Так, ти півночі дочка, горда сосно,  
твоєї сестриці — і я!  
Дикість гір темних є в шумі твойому,  
дикість гущавин лісних і відвічних,  
зрубаних давно...

Може батьків твоїх згадка,  
сосно самітна,  
може батьків твоїх згадка  
тебе вражає?

О, щось з бездонних і глубоких тайн,  
далеких і незнаних,  
глухих і безміром славних  
є в твоїм шумі!

Пливуть до мене часом о півночі  
вісті глубоких безмірів, круч —  
вісті із нетрий далеких,  
глухих і безміром славних...

Пливуть до мене часом о півночі  
марі німі,  
з глубокими, бездонними очима,  
як глибінь моєї темної душі...

Не смію глянути на їх таємні лиця,  
бо божевіллям займаються від них зіниці  
божевіллям страху, наче в того,  
що гляне нагло з берегу стрункого  
в пропасть безмірну!

Сосно, сосно!  
Мари страшні, мовчаливі  
родяться з шуму твойого  
і йдуть до мене...

О, горе!  
Сестро, закриймо очі!

Як плаче шум твій, скаржиться, пливе,  
вічна і вірна дружко дому мого!  
Ти бачила певно колись о півночі

пропасти темні й страшні під собою,  
ти чула певно їх підземні шуми  
отсих прогалин страшних під собою,  
і тому плачеш так гірко!

Перед життям твоїм ще, сестро-сосно,  
ти бачила певно дику душу мою,  
глянула певно тоді в душу мою —  
й тому о півночі, коли бідні діти  
тужать за серцем матерей коханих,  
ти у тривозі тонеш безконечній,  
самітна плачеш на сам спомин певно  
душі моєї.

Прорви, прорви твої таємні шепти,  
шуми твоїого чорного галуззя!  
Змовчи, спини глухі, бездонні стони  
твоїх божевільних плачів!  
Спини, спини! Надмірний є твій біль  
Надмірний — невтишний!

Сестро-сосно, сестро-сосно!  
На віки мусищ, — на віки, —  
без краю, без краю  
тужити і тужити... В твоїй тузі  
жевріти ме біль безконечний!  
Не судила тобі, сестро, доля  
як мені, сосно самітна,  
спокоєм сірим серце огорнути,  
спокоєм небесної тиші.

І шуміти меш, сосно плакуча,  
сумовита така і самітна  
по вік вічний, — без краю, без краю...

В ритм твоїого плачу і терпіння  
в ритм твоїого шуму — шумить моя кров,  
неначе в тілі твойому...  
І чую — чую, чую знов і знов

як шум в моє серце твою точить кров,  
живичну кров...

У моє серце точить біль твій тугу  
і моє серце плаче і шумить  
мов вихор хмарним вечером осінним  
між гиллями дібров...  
О, як шаліє ся живична кров  
в моїй груді!

Сестро сосно — сосно самітна,  
сосно Веймута!

Глянь! — Я, що втишити бажав твою тугу  
і вколисати твій смуток і жаль —  
я нині — плачу з тобою...

*Переклад О. Луцького*

*Гуго фон Гофмансталь*

## Смерть Тіціяна<sup>8</sup>

*Драматична поема*

### Особи:

Пролог, паж;

Філіппо Помпоніо Вечеліо,  
званий Тіціянем, син Тіціяна;

Джокондо;

Дезідеріо;

Джяніно, шістнадцятилітній прегарний хлопець;

Багіста;

Антоніо;

Парис;

Лявінія, дочка Тіціяна;

Касандра;

Ліза.

Час події: рік 1576-ий, в котрім помер дев'ятдесятъ-дев'ятилітній Тіціян.

Місце події: тераса віллі Тіціяна коло Венеції.

### Пролог

*Пролог, паж (в рожевих панчохах і блідоожовтих черевиках) виходить перед завісу, кланяється чесно, сідає на сцені і спускає ноги в низ, де звичайно грає музика.*

Сей твір, достойники, пані хороші,  
що вам сьогодні мають виставляти,  
я прочитав.

8. Переклад: Гуго фон Гофмансталь, "Смерть Тіціяна", Львів, 1918.

Мій друг, поет, сам дав мені його.  
Я раз зійшов по сходах в нашім замку,  
де висять в тиші образи старі  
із гербами та гаслами палкими,  
де я так мучуся усе думками  
зворушеній до сліз і наче п'яний  
красою цих чужих, чудових див...  
Я станув перед образом Інфanta.  
Він молодий помер так вчасно, нагло...  
Говорять, що подібний я до нього, —  
тому все радо перед ним стаю,  
дивлюсь на мій кинжал і сумно  
всміхаюся, — бо й він на образі  
з кинжалом — легко, сумно усміхнений...  
Вечірні тіні стеляться довкола  
і мариться мені, що я Інфант,  
давно вже мертвий і смутний Інфант...

Аж в тім я чую тихі, легкі кроки,  
дивлюсь — до мене йде мій друг, поет.  
Всміхнувся приязно, в чоло цілує,  
поважним майже голосом говорить:  
”Ти сонні мрії твориш сам і граєш.  
Я знаю, друже, для людей ти блазень,  
Глузують з тебе і не розуміють, —  
та ми, як близняки, — я — розумію”...  
І усміхнувсь — і тихо відійшов.  
А потім дарував мені свій твір.  
Се гарний твір, — хоч не такий чудовий,  
як ті пісні, що нарід іх співає,  
ні як дівчина гарна, усмішка дитини  
та білий ясмин у дельфінській вазі...  
Мені подобавсь він, бо він, як я:  
Мигтить красками молодечих мрій  
і ясним сяйвом небувалих речей.  
Вагання молоді і давня мудрість  
сплелися в нім з безмірною тugoю.

Як часом ми, минаючи дівчину,  
побачимо лиш голову з профіля,  
що в лектику ховається звабливо,  
не знаємо її, не бачили, —  
(хто знає, може покохали б палко,  
або кохаємо й не знаючи її) —  
однак малюємо собі у мріях  
напричуд гарну, білу лектику,  
а там, у ній, в рожевих, легких шовках  
голівоньку русяву, що мигла нам  
інакша може, — але що ж, мій Боже:  
Мабуть так само тут поет малює  
життя — красками чистого бажання  
і спрагою, що пориває — в мріях...

*Підосіннє полуднє. На сходах, що йдуть довкола тераси сидять на подушках і килимах Дезідеріо, Антоніо, Батіста і Парис. Всі мовчать, вітер хитає легко заслоною в дверях. ТіціяNELLO і Джяніно виходять по хвилі з правих дверей. Дезідеріо, Антоніо, Батіста і Парис подаються до них заклопотані і розпитують один навперед другого. По короткій паузі:*

*Парис*

Не добре?

*Джяніно*

*(вельми схильований)*

Дуже зло.

*(До ТіціяNELLY, що голосно почав плакати)*

Мій бідний Піпо.

*Батіста*

Він спить?

*Джяніно*

Ні, він не спить, а весь у мріях і ось сталюги забажав.

*Антоніо*

Однак її ви не дали йому. Не так?

*Джяніно*

Ні, — лікар заказав його томити  
і радив дати все, чого захоче.

*ТіціяNELLO*

*(жіво)*

І так ось-ось загаснуть вже ті очі!

*Джяніно*

*(про лікаря)*

Він, каже, мусів це нам заявити...

*Парис*

Ах — ні, ні! Смерть його не упокорить!

Сей лікар сам не знає, що говорить.

*Дезідеріо*

Що? Тіціян — творець життя — в могилу?

Хто ж до життя ще мав би право й силу?

*Батіста*

Свою таємну долю прочуває?

*Тіціянеро*

Малює він в горячці твір новий, —  
захоплений — весь потонув у нім;  
дівчата мусять все при нім стояти,  
а нам велів він вийти із кімнати.

*Антоніо*

Він ще малює? Має стільки сил?

*Тіціянеро*

Як би йому додав хто нині крил.

Він ще ніколи так не малював.

Як би його болючий примус гнав...

*(З правих дверей виходить паж, за ним слуги; всі зжажнулись)*

*Тіціянеро, Джяніно, Парис*

Що там?

*Паж*

Нічого Нам Мистець велів,  
щоб принесли що з давніх образів.

*Тіціянеро*

По що?

*Паж*

Він конче бачити їх хоче...

"Бліде колишнє, досі розпочате,  
з новим своїм малюнком порівняти...  
тепер йому на все втворився плай..."

тепер, гадає він, побачить очі,  
що досі він партач був, негодяй”...  
Послухати? Зробити це?

*ТіціяNELЬО*

В сю мить! Він жде на Вас і мучиться, терпить.

(Слуги тимчасом опустили вже сцену, на сходах дігнав їх паж.  
ТіціяNELЬО відхилив легко заслону і тихенько ввійшов туди. Інші  
ходять схвильовані.)

*Антоніо*

*(півголосно)*

Яке страшне і грізне це без краю!

Коханий наш Мистець немов в одчаю...

*Джяніно*

Він вже нераз і перше мовив так, —  
Я слухав, чув, не розумів ніяк...  
Аж раз, як би щось бачив без оман,  
скричав він голосно: ”Живе великий Пан!”  
І далі так. Гадав я — він бажає  
зловити на все останні творчі сили,  
щоб у трівких, чудових формах жили, —  
що словом голосним себе він розважає,  
хоч голос вже дрожить і завмірає...

*ТіціяNELЬО*

*(входячи)*

Тепер у нього знов святий спокій.  
Блідий, малює тихо образ свій...  
В очах ласкаве полум'я палає, —  
з дівчатами весело розмовляє.

*Антоніо*

Положимось і ми хіба на сходи.  
І маймо всі надію — до негоди...

(Укладаються на сходах. ТіціяNELЬО гладить волосся Джяніна, на-  
пів примкнувши очі.)

*Батіста*

*(як би тільки до себе)*

А потім муки... муки... Ах життя!  
А там це горе — дике і страшне...

Німий і вічний сон... без вороття...  
Сьогодні ще надія нам мигне,  
а завтра доконалось...

(павза)

*Джяніно*

Я — трудний —

*Парис*

Не диво, брате, — день такий парний...

*Тіціяnelъ*

(усміхаючись)

Та він, бідняга, цілу ніч не спав!

*Джяніно*

(спершился на руку)

Ах, ні! Се ж перша ніч. А то куняв.

Та відки ти це знаєш?

*Тіціяnelъ*

Я це чув.

Ти зразу, брате, коло мене був,  
а потім встав і сів собі на сходах...

*Джяніно*

Я шептіт нічі ясної зачув,  
якісь кличі в таємних хороводах —  
здавалося ніщо в цю ніч не спить.

Я наче чув, як диші вся природа  
вогкими губами — вслухається в цю ніч  
і скрізь таємні гомони слідить.

Мигтіла на леваді кожда річ  
у сяйві зір, що вкрили всю блакить.

Плив срібний місяць над садами —

вкрив овочі чудовими красками...

Куди пливе, — криниці сріблом сяють.

А в далині — немов музики грають.

Як хмари сунулись, я чути міг

іх шум, як тихі кроки босих ніг...

(Встає і звертається до Тіціяnelъ)

Я відійшов на мить від тебе — в тім довкола  
вся ніч солодко звуками озвалась,

неначе любо, тихо і спроквола  
в лавровім гаю серед ночі хору  
тепер як раз сопілка розігралась,  
що Фавн її держав в руці з мармуру.  
Стояв на п'єдесталі Фавн — і сяяв.  
Круг нього в срібно-синій мраці зграя  
злотавих бджіл кружляла без упину.  
Я бачив, як вони в отсю хвилину  
злітали на червоній гранати,  
їх зрілі соки й запах випивати.  
Як ніч легеньким подувом з оград  
всі запахи, що в них купався сад,  
мені післала, — я гадав, що чую  
круг мене тихий і м'ягенький звук  
і теплий дотик любих, добрих рук.  
Всю ясну тиху нічку чарівную  
гуляли комарі малений свій танок,  
а там раз-по-раз колихавсь ставок  
в шовковім сяйві місяця блідого.  
Чи були се лебеді, чи Наяди  
купались там, — тепер не знаю того...  
Мов з запахом жіночого волосся  
змішались надр, альое, всі принади,  
все, що тут цвіло й пахло для розради,  
аж зливсь тут кождий запах, згук — в одну  
красу святу, живу і чарівну.

*Антоніо*

Блаженний, хто так ніжно відчуває —  
так в чари-дива нічку ubирає!

*Джяніно*

В пісні пішов я далі, де в долині  
вже видно, як Венеція дрімає,  
і як її у смуги блідо-сині  
вода і ясен місяць огортає...  
Легенький шепіт міста, — подув ночі  
аж тут злітають часом дружно,  
так приманчиво, дивно так — і тужно...

Нераз його я слухав до півночі.  
Та так його ніколи не збагнув.  
Сьогодні в тихім шепоті любови,  
У синім сяйві ночі — я зачува  
немов вакхантські, люті танці крові.  
І дивнєє на кришах полум'я,  
як знак подій таємних бачив я.  
І ось нараз я наче зрозумів:  
заснуло місто, — але радість, гнів,  
і біль і дух і кров — вони чуйні...  
Чуйне ціле життя живе, всевладне, —  
його і мати можна і забути...

(*по хвилі*)

Змогли мене ті дива чарівні:  
В цю ніч за многою марилось мені.

*Дезідеріо*

*(підходить трохи далі на терасу відки видно місто — і звертається до Джяніна.)*

Бачиш, як місто в запахах і маю  
тепер під захід сонця спочиває?  
Чи бачиш, друже, ген в долині  
жовтаві блиски, тіні темно-сині,  
що так приманють, мигтять в імлі?  
та в сім пахущім ярім маю, всюди  
живе гидота, простаки дурні  
і біснуваті, навіжені люди.  
Що далеч там собою мудро вкрила,  
є лише брудна, погана, дика сила,  
яка краси не хоче і не знає,  
свій світ лише нашим словом називає.  
Бо нашу радість, глибінь творчих мук  
із їхніми лише слово в'яже, звук.  
І певно навіть, як нас сон огорне,  
глубокий сон наш — їхнім сном не є.  
Тут спить злотавий вуж моторний,  
гора, в якій кують Титани крицю,  
і огнецвіт, — вони ж сплять сном устриці.

*Антоніо*  
*(вже сидячи)*

Тому такі високі огорожі  
Мистець поклав собі довкола хати!  
Тому людей і світ крізь кущі й рожі  
є ліпше вгадуватъ, ніж дійсно знати!

*Парис*  
*(так само)*

Так научають нас шляхи ті крути.

*Батіста*  
*(так само)*

Се є мистецтво — і вся тайна тла.  
Закутані в імлу блудні світла...

*ТіціяNELЬО*  
*(примкнувши очі)*

Лиш тим чарують співи призабуті,  
днедавніх геніїв святі слова —  
і все, що ми покинули за нами.

*Парис*

Тому любуємося так часами  
минулими давно. І загибаєм,  
як лиш до наших буднів привикаєм.

*(Всі мовкнуть. Павза. Знову чути тихий плач ТіціяNELЯ)*

*Джяніно*  
*(приязно — до ТіціяNELЯ)*

Ти без потреби, наш коханий друже,  
Все в те саме так вдумуєшся дуже.

*ТіціяNELЬО*  
*(сумно усміхаючись)*

А що ж таке є біль, як ним не є  
сей дивний примус: думати, зважати,  
аж всю красу це думання уб'є...  
Оставте вже мене, брати, з думками,  
бо я давно вже всі таємні шати  
здер з радости життя і хуртовини.  
Вже в собі я убив чуття дитини,  
не чую вже, лиш мучусь до нестяями.

*(навза)*

*Джяніно*

*Де дівсь Джокондо?*

*ТіціяNELЬО*

Він ще до світання — ви спали ще — відсіль подавсь до брами

і тихо зник; в очах мав жар кохання,  
уста ж палали зрадними словами...

*Паж і слуги вертаються, несуть два образи через сцену — Венера з цвітами і Вакхантський пир; — ученики встають і стоять цілий час поки видно образи, із склоненими головами, з беретами в руках. По хвилі всі встають:*

*Дезідеріо*

Хто так, як він — Мистець і чародій,  
що цілий світ здіймав до своїх мрій,  
а в грудях щире серце мав дитини?

*Антоніо*

По нім хто радо стане на сю путь?

*Батіста*

Де ті, що все знання його збагнуть?

*Парис*

Чи може з нами дух його полине?

*Джяніно*

Він оживити ліс німий умів:  
на темний жовтий став і дикий кущ  
і де на буках сумно в'ються плющи,  
приманював він радісних богів:  
Вже грає Сатир, скрізь лунає спів,  
весь ліс живе у радощах, бажає, —  
вже пастушок з пастушкою гуляє...

*Батіста*

Бездушній хмарки на небесах  
пишаються життям в його красках:  
бліді, що розлились геть-геть серпанком,  
неначе тужать за веселим ранком, —  
— а чорні, золоті в краях, грізні,  
і сірі та кругляві, радісні,

й рожевії, що вечером пливуть, —  
його душою всі вони живуть.  
У всім, що наш Мистець творив, у всім:  
в гаях німих і нагих сірих скелях,  
в потрухлих дубах, що роздер іх грім,  
у всім щось людське бачать наші очі.  
Він відчувати вчив нас душу ночі.

*Парис*

Нас як би під опівніч він збудив  
і сяйвом чарів душу осінив.  
Він научив нас тішитись, як діти,  
усім, що день новий несе, радіти,  
красу у формах всіх відчути —  
і в тім усім своє життя злагнути.  
Жінки і квіти і блакитні хвили  
і шовки, золото, іх блиски осяйні,  
високі мости, балка на весні,  
при джерелах веселі Німфи милі,  
і все, про що лише кождий мріє,  
і що тут коло нас живе, ясніє:  
все мусіло в його душі бути,  
щоб потім чарами всіма засяти!

*Антоніо*

Чим для стрункої дівчини танок,  
чим сяйву фактів є вінок масок,  
і чим є для душі, що сном сповита,  
музика в рівні ритми перелита, —  
чим для жінок свічадо дзеркала,  
і чим для цвітів сонце та імла:  
як око, як живло буття й розвою,  
в якім краса щойно стає красою —  
найшла собі в його душі природа.  
”Хай буде в нас найвища насолода!  
Збуди нас!” — все до нього говорило,  
що досі сіро та бездушно жило.

*Коли ще промовляє Антоніо, входять тихо з кімнати Тіціяна  
три дівчини і стоячи слухають; завважує їх мабуть тільки*

*ТіціяNELьо, що безпритомний байдужно стоїть остронь, право-  
руч. Ляєнія має русяве волосся, вкрите золотою сіткою і одяг  
венецької патріціянки. Касандра і Ліза — одна 19, друга 17-літня  
— одягнені скромно в майже нічим не прибраний пепльос із білої,  
хвильастої бавовни, біссос; на обнажених руках мають золоті  
вужі як нараменниці; — сандали, пояси зі золотого сукна. Касандра  
— граціозна, має попеласте, ясне волосся. У Лізи жовтий пуп'янок  
рожі в чорнім волоссю. Щось нагадує в ній хлопця, як в Джяніно  
дівчину. За ними входить паж, несучи срібний пугар і чарки на  
вино.*

*Антоніо*

*Що дерева далекі на півночі,  
задумані, — чарують наші очі...*

*Парис*

*Що нам красою хуртовини сила,  
як кличе в затишний лиман вітрила...*

*ТіціяNELьо*

*(здоровлячи легким поклоном дівчата, до яких всі звертаються)*

*I що волосся є у вас пахуче,  
що пояси, як стан ваш огортають,  
і ваше тіло чуєм так могучо,  
немов для щастя десь музики грають —  
значить: це він навчив нас такглядіти.*

*(вказуючи на місто в долині, говорить гірко далі)*

*Ось там не годні сього зрозуміти!*

*Джяніно*

*(до дівчат)*

*Він сам? Самого лишимо до ночі?*

*Ляєнія*

*Тепер нікого бачити не хоче.*

*Дезідеріо*

*Він малював, ще вся душа дрожить!*

*Тепер її ще кождий звук дразнить*

*ТіціяNELьо*

*Блаженний час... В таку святу годину  
по нього тиха смерть нехай прилине...*

*Парис*

А образ? Образ свій Мистець скінчить?

*Антоніо*

Що представляє він?

*Батіста*

Чи ж можна знати?

*Лявінія*

Розкажемо, як нам велів стояти.

Я є Венера, — вірте, не чванюсь,  
така прекрасна, що аж не ялося.

*Касандра*

А я — я нишком радісно сміюсь  
і від цілунків ще вогке волосся.

*Ліза*

Я лялечку в руках своїх тримаю;  
вона ціла закутана, сповита,  
і ж я погляд чую без оман:  
бо лялечка отся великий Пан,  
таємний бог...

Він тайна й джерело всього життя.  
Його в руках держу я, як дитя,  
однак довкола чую, як мороочить  
мене студений вітер із півночі...

*Лявінія*

Упала стать моя, як в дзеркало, на став.

*Касандра*

Мені цілує ноги зелень трав.

*Ліза*

Над нами повний сонця блиск чудовий, —  
сей образ завтра буде вже готовий.

*Лявінія*

Як все Мистець вже оживив у-щерьтъ,  
спокійно говорив до нас про смерть.  
Казав, край моря, у зеленім гаю  
Нехай його на віки поховають:  
де цвіти маєм вкрили землю всю,  
німі і тихі в смерті і в життю —  
і де усе в глубокім забуттю, —

де хвилями лиш море миготить  
і тихо, тужно плеще і шумить...

*Парис*

Він у нестямі хоче спочивати,  
його ж душа нас має напувати;  
де вир житейських буйних перемін  
красою блисне нам: там буде він!

*Дезідеріо*

Та скрізь йому краса цвіла ласкова,  
йому красою сяла кожна мить;  
а нам дає її лише проява  
і дійсно ми не вміємо творить...  
Усе для нас хмурне, пусте, бліде,  
як нам з гори надхнення не прийде.  
Як сей не мав би свого закохання,  
що днину тче на чорно і рожево, —  
а сей, як би не надіявсь що-рання,  
що завтра злинуть з щастям білі меви, —  
як би з нас кождий нишком не страдав  
і не тужив, що-небудь не бажав,  
і як би запал, або страх не встиг  
в нас запалити блискавиць сяйних, —  
і як би не отсі святі, палкії  
та незбагнуті фантастичні мрії, —  
як би не рвала доля в диких герцах  
усе, що в нас палало кров'ю серця:  
нам не було б ніякого пуття,  
для нас пропав би всякий змисл життя...  
Вони ж, як наш Мистець, де йдуть, де глянуть, —  
скрізь душу, скрізь красу доглянуть.

*Переклад О. Луцького*

*O. Люнатик (О. Луцький)*

## Без маски<sup>9</sup>

### ВСТУПНЕ СЛОВО

*(Виїмок з "Набожної містерії")*

Христос воскрес! Збідованих покроВ  
Рабів. Тонучих божеське суднО  
Іньшим знов кане, наче із небеС  
Сріблистим плаєм в даль роса. Крізь СмерК  
Тінь ясна злотая пливе в простіР...  
Осъ, бач, від радикалів в рай ведЕ  
Святий, благий... Чи справді Він воскреC?

Хор:

Во істину, во істину воскрес!

*B. Шурат*

### ІВАН ХРАМКО

*(Зi збiрки: Iз днiв журби)*

Вниз котиться мiй вiз. Пройшли момента,  
коли для всiх був всiм. Скiнчилась мука...  
Немов стрiла з розломаного лука, —  
щез капiтал, розвiялись процента.

Квилить поезiя нiма, безрука:  
"Не генiй ти, а взiр лиш продуцента!"

9. О. Люнатик, "Без маски", Коломия, 1903.

Глум і безсилля — труду мого рента!  
Всьо рветься, гасне. Ох, важка розлука!

Де сонце гріло — хмари сунуть сірі  
і зорі гаснуть, меркнуть світла барви...  
Лечу все вниз, де гниль, погані лярви,  
зневіра й глум. Лишаю труд і діри...  
А доля каже: "Падаючи з трону, —  
не маєш навіть доброго розгону..."

**П. ЛЯРВАНСЬКИЙ**  
*(Із циклю: На жаль часом)*

Валиться світ. Б'ють громи, виуть  
протяжні бурі, мов чортівські злюки.  
В тумані мряк танцюють сонні мари,  
на небі місяць ломить висхлі руки, —  
блідий, німий, — а злобний від розпуки.

Ревить медвідь... стає на спухлі ноги  
із барлога і йде, мов всі падлюки,  
що то сичать і виуть о півночі...  
А в серцю моїм жаль і біль і скучи, —  
знімаюся, паду, — страшенні муки!

О, так, немов вампіру сик, скрижаль,  
мене по серці тне розлука...  
Мов по землі заржавілий рискаль,  
гризе мене отся печаль, —  
зі всіх страшних — найбільш страшна гадюка!

**В. ТЕРНИЦЬКИЙ**

**КОХАННЯ**

Кохання — ти є смерть!  
Ні круть, ні верть

О. ЛЮНАТИК.

# Без маски.

Істория новійшої літератури.

Причинки-проблеми-дезідерати.

ТОМ I.



Коломия 1903.  
НАКЛАДОМ АВТОРА.

складаються сонети, ямби,  
класичні стопи, дитірамби,  
кров буриться, в сю ж мить —  
хребет і в горлі щось тріщить...  
Часами навіть без потреби  
дехто пісні склада' для тебе...  
Між ними й я, — якось не теє...  
Однак, — додам слівце однеє:  
Кохання, коли смішить себе не хоч, —  
то йди від мене проч!

### З ПОЕЗІЙ ГОРПИНСЬКОГО

Гадаєте, що я вже залюбився,  
коли любовні віршки складаю?  
Ні! Милився я, — та не помилився,  
у голові усі клепки ще маю.

Оттак собі співаю для відміни,  
любую власну тільки мрію.  
І не таюся з тим. В словах такий, як з міни —  
живу, комедії не граю, не дурію.

### З ПОЕЗІЙ КАТЕРИНИ ВІКНОСТРІЧЕВОЇ<sup>10</sup>

(Стих сей буде у "Вістнику" за місяць липень 1903)

Безмежний сумнів... Опалеві хмари  
мріють в зефірі шкарлатових візій...  
Такі чудові... Конвульсійні чари  
із фіолетів канв на попелища, мари,  
падуть в простір неконсеквенцій  
логічних душ колізій...

10. Катря Гриневичева.

Дарма! — Коли найдесь крихітка хоч інвенції,  
то в шумі звізд, що шепчуть двічі,  
найдесь вже поза... В сонця декаденції,  
при світлі муз, епілептичної інтенції  
виходить "візія стрічі"...

I блисне жар з перлових уст,  
трохеї, ронда, триби,  
поезія в прозі... як де густ...  
А люди корчаться, глядять на дивний бюст,  
питаються: "Чи вікна се чи шиби?"  
Та я лечу! Над гори, дебри, яри,,  
волочиться мій геній понад глоби.  
Над книг картки, в країну чарів...  
Ах, люди тут марні... Глядять крізь окуляри,  
як я маячу — римської рефлекс Ніоби.  
Мій геній мчить до хмар, над глоби!  
Пливу... Глянь, Христе, в мої очі!  
І так летіла я три дні й три ночі...

### ОСТАП ВЛУЦЬКИЙ

Життя і світ все чорно ти малюєш,  
Найкращі мрії — в тебе леду скапи...  
Та скаменись! — Нам крові тим не псуєш...  
Даром лиш хмаришся, Остапе...

### З ПОЕЗІЙ ЕВГ. ВАНДИЧЕВСЬКОГО

(З сліпого, кривого і глупородженого)

Хоча мене поезією наділить  
боги лихі якось забули, —  
я не даюсь, — ані на мить!  
Та ж крім пегазів, — (розум вчити!)  
є ще на світі — мули...

І так, хоч крил у них нема,  
лепета не здорована...  
сідаю все на них. Дарма,  
що щирости у сім Біг — ма'...  
Шах-мах, щось ляпну, й поезія готова!

## II

(“Вістник” 1901 — “До бою”)

Гей, сміло браття! В ряд один!  
Хапаймо жваво зброю!  
Не гаймося. Гонім, женім —  
До бою, гей, до бою!  
У бій брати! З ножами від  
обідів і від снідань!  
”Берім назад своє, собі” —  
і здобуваймо... Відень!

## ВАСИЛЬ ПЛАЩОВСЬКИЙ

(Стих, який через помилку не ввійшов до “Розсипаних перел”)

І знов був я на забаві!  
Пташат любих, не лукавих:  
рій дівчат близь мене сів...  
Я здурів! Куди не гляну,  
всюди зіроньку догляну,  
мов цвіток з сільських лугів.  
  
Їх красою в мить я впився,  
а що в кождій залюбився,  
слово Вам на те даю!  
Чи на Маню любу гляну,  
чи на Зонечку рум’яну,  
чи на Дзюню, — всіх люблю!

Та найбільше те Ганусю,  
не Ганусю а Марусю  
красну наче маків цвіт!  
В кут йде Вандзя перед нею,  
серце мое рвесь за нею,  
сю любить буду — п'ять літ!

(два дні пізніше)

Ой не круки зверещали,  
ой не дуби затріщали,  
та не повалилися...  
Се ми тільки, Маню, любко,  
на шляхи свої голубко,  
розходилися...

## НАШІ РЕЦЕНЗЕНТИ

### ВІН

(Черемшина: Карби, "Вістник" 1902)

Коли ти хочеш, любчику мій знати,  
в чому вся тайна письменської штуки,  
заки в світ пустиш першу свою книгу,  
послухай мосей науки:

Передовсім ти тямити повинен,  
що всі модерні світа літерати,  
всі Метерлінки, Ніцші та Ібзени —  
не люди є, — а aberати.

Пиши як хоч, як сам бажаєш, —  
і глупо навіть і банально, —  
та перша річ зі всіх обставин:  
писати треба нам — реально!

5% ідей тенденційних  
45 дека реалізму, —  
і річ готова. А на десер  
пів фунта сентименталізму.

Не вадить також дещо вплести  
із соціальної ще точки  
або політики. Бо інша повість —  
се курята, — але без — квочки.

А наконець — морал, наука!  
Та не вар'ятські софізмати!  
А що до мови... га, — дарма, —  
читай "Історію" мою, свате...

Коли те все, що кажу, зробиш, —  
тоді покірно вдарся в груди  
Для "Вістника" віддай рукопис —  
а ручу, хлопче, — добре буде!

### ВОНА

(Б. Лепкий: Осінь, "Вістник" 1903)

Ви, панцю, в храм сей — може й тес...  
Колись будете мати доступ...  
Талант щось ніби є, — а навіть  
Ви робите вже в дечім — поступ...

Ся приміром "мужицька кістка",  
що голод ю в руках тримає,  
цікава в дечім, — і, — се правда, —  
з електрики щось в собі має...

"Острів" не знаю. Хто не бачив...  
(В мої тітки є він в нижі...) —  
Пригадую собі, — а впрочім,  
як з мужем будемо в Парижі —  
  
зобачу вдруге. "Сповідь" — млява,  
за мало сили, гуку, стуку —  
і соціальної програми. З нею  
лучити треба конче ...штуку!

Ще й польонізми... Та, кінцево, —  
у Вас є певна свіжа краска...  
Пишіть! Старайтесь! Може є тес...

Я радила б!...  
Ах, — що за ласка!

### ДЕХТО

Не можу знести тих людей,  
що мають сю дурну прикмету:  
Бажають бути тим, чим я, —  
— моїм гордять авторитетом!

Галіп — Шурат — уже мерці, —  
іх забив я у лютій злости.  
Але чи ж іншим з них не мож  
сторощить руки, ребра, кости?

Всі мають так писатъ, як я!  
Талант жеж в мене дужий, крепкий.  
А коли так, проте чому ж —  
не розуміє сего Лепкий?  
Тенденція в штуці — мій девіз!  
Клену фантазію гордопанську,  
Кобринську в небо піднесу, —  
а знищу, знищу Кобилянську!

ХАМЧИКЕВИЧ  
(Леся Українка: *Відгуки, Діло 1902*)

Що такого? Бий в лепету, —  
я тих слів не зрозумію!  
Чому серце те з "кришталю" —  
не пійму. Скоріш — здурію!

Що тут "вал дев'ятий" — хоче,  
"карнавали" — "епілоги" —  
нич не знаю. Сподіваюсь, —  
що і інші педагоги...

Якісь хмари непонятні,  
чари спіритуалізму  
сприсяглися... Ах, вже знаю! —  
Вицвіт є се модернізму...

То ж нехай Лозинський скаже  
стораз: "ясно!" — скажу: "темно!" —  
Чому серце те з "кришталю" —  
не вгадаю. Га, даремно...

СЕРГІЙ ЄРФЕМОВ

(*Кіївська старина*)

Коли поезія мовчить про банк,  
в новелі нич про пасовисько, —  
то вже самі, свати, скажіть, —  
якого виглядатъ тут зиску?

Яка ідея і який хосен  
з огня, що світить, та не гріє?  
"Царівна" варт що? Ні! Та ж в ній  
не правда є, а бабські мрії.

Степанік, Кримський, — а за ним  
Хоткевич, Яцків, — десперати!  
Я не жартую! Жарт марний, —  
ми виметім сміття се з хати!

Бо вже ж самі, свати, скажіть,  
якого виглядатъ нам зиску,  
коли поезія про банк мовчить,  
в новелі нич про пасовиська?

## ”Молода муз”<sup>11</sup>

Знаменем останніх десятків літ є те, що на всіх полях людської думки ломляться давні правила і поняття. Незвичайно (як на філософа) спопуляризований Ніцше вислав в широкі круги сучасного світового суспільства свого ”Заратустру” і той мабуть ще більше, як всі попередні віщуни, звернув увагу всіх, що з ним зустрічались, на те, що наблизився час аналітичної контролі для багатьох наших понять про найбільш інтересні для нас життєві справи. З появою ”Заратустри” і інших знаменних для сучасної хвилі висланців названого вище поета-філософа в'яжеться, як відомо, цілий ряд аналогічних дальших появ в світовім письменстві. Почалась нова горячкова контроля, догма за догмою падали в провал забуття, або в кут більш чи менш живих споминів, а під всім тим билось головне джерело сучасної кризи і недолі: боляк всього сучасного суспільного ладу. В сучасній людській громаді чимраз частіше почав з'являтися тип людини, щотратила всяку віру і надію і сей пролом в душі сучасного людства найкраще здається заобсерував і розібрав славний А. Франс в своїй невеликій, але дуже цінній студії п. н. ”Чому ми сумні?” Коли вже відкінено наразі все царство сучасних сумнівів і перехресних клічів в напрямі нашого пізнання, а ограничимось лише на обсяг людського чуття в сфері письменства і філософії то вистане назвати лише Ніцше, Ібсенна та Метерлінка і давнішого Бодлера, щоб всім ярко пригадалось те живе биття сучасного, над міру може вразливого людського серця і щоб пригадались нам всі його приюти там, де — хоч би в облаках

11. ”Діло”, 18 листопада 1907.

нового містичного неба — могло воно найти своє тепло і спокій серед бурхливих днів.

Отся нова хвиля, що деінде давніше вже зашуміла понад греблями старих, певних правд, а яка несла на собі цілі сплави пекучих сумнівів і зірваніх старих мостів, прийшла до нас щойно недавно. Першою маркантною ластівкою сеї зміни було для нас те, що почала нам говорити Ольга Кобилянська. Її шляхом пішли другі, а рівночасно психе сучасного покоління вперше почала переживати ті всі внутрішні гіркі непокої під яких бременем страждали взагалі великі круги сучасної світової суспільності. Нова хвиля зайшла до буденних кімнат і з'явились нові люди, з новими загадками, тривогами, терпіннями і з новими потребами для успокоення своїх думок і мрій.

Прийшла до нас ця хвиля тоді коли в найкращім дзеркалі внутрішнього життя, себ-то в штуці\* (у нас в літературі) правив у нас загально признаний реалізм. Велику санкцію давали йому такі поважні і поважані імена як: Нечуй-Левицький, Мирний, Франко, Карпенко-Карий. За ними йшли другі, ішли члено, добре втоптаним шляхом. Побороли давній солодково-наївний або сумовито-недотепний вже на той час сентименталізм і всі вони сквално дбали про те, щоб для битих горем братів своїх казати слово життєвої правди і щоб подавати всю правду так, щоби з сего вийшла користь для недалеких хоч би днів. Малювали погань і красу життя, вбирави їх в чорні та білі характери і в той спосіб ясними і яркими образами ставили своїм людям життєві проблеми і потрібні розв'язки. Вдивились в чорну землю, з терплячими терпіли, кривдників ненавиділи і все держались тих границь, в яких кожну описану нами подію можна було сконтрлювати метрою і кожну іх тенденцію звичайним розумуванням. Їх правда мала бути розумна, об'єктивна, загалові потрібна. І в тім напрямі розуміння літературної творчості виросли й доспіли неодні велими цінні твори нашого письменства. Поза всяким розумінням творчості остается щирий, свіжий талант і тепле серце творця. Де вони є там все найдеться місце для великих творів.

\* в мистецтві

А однак... прийшла пора, коли почала не вистачати отся розумна правда. Тим більше, що і вона з часом втратила свою краску і мертвіла в менш дотепних умах своїх глухих на все інше жреців. Чимраз більше можна було в ній відчути тісноту і задуху, а розуміння загальної користі, яка мала йти від неї, повисло тяжким каменем над чимраз більшою громадою тих, що не могли призвати ні тої користі ні що більше не могли погодитись із тим, щоб тенденційний утілітаризм мусів йти в парі з творчим людським чуттям. І справді найбільш сухі обсервації, які поза тим в нічім не займали вже нашої душі ані навіть звичайної цікавості почали йти в літературу, бо бачено в них "документів часу", суспільніцькі та патріотичні тиради звались поезією, бо були в згоді з старим розумінням правди і загальної потреби. Муз, яка водила колись по світі чудові індійські та грецькі епопеї, розсіяла міліони найсердечніших народних пісень і співів, отсих найніжніших відгуків серця та захватів безкорисною красою природи, — Муз, що полишила по собі класичні (хоч і непрактичні в будень) грецькі різьби і рвалась під небо до зір і до хмар, — тепер, нераз у нас ідеїнде, мала йти в парі із всіма незвичайно впрочім заслуженими д.д. Грінченками, мала проповідувати в "артистичних" творах як то наприклад гарно є бути українським патріотом і яка се мудра справа отсей демократизму! І дійшло до того, що з сеї тісної задухи, яка із зміною всієї внутрішньої атмосфери стала вже дусити всіх, малі люди зробили зasadу. Проголосили, що не вільно виходити авторам поза межі, до яких сягає звичайне людське око, не вільно руководитися творцям давньою методою шукання славної "об'єктивності" і практичної правди, не вільно розбирати смутків, докорів і надій душі, бо се пусте і дурне. Болотом сміху обкинув д. Єфремов всіх, що поза страйком бачили інше ще небо і пекло в душі людини чи в безмежнім царстві природи. Офіціяльно проскрибовано і висміяно творчість таких талантів як пр. Кобилянської, а на престолі посаджено багатьох, у яких всім майному був вже лише дерев'яний, сухий шаблон. Кілько поганої і смішної злоби зужито тоді не треба тут наводити.

Звільна почала змагатись реакція проти сего напряму і проти сеї системи в нашім письменстві. Нове покоління творців і читаців зрозуміло і відчуло, що штуку не вільно замикати в тісній

матеріалістично-позитивістичній клітці, що треба відділити матеріал газетярських менторств від поезії і всього артизму, що не вільно замикати уст творцеві коли він заговорить про те, що сердечною кров'ю або безкрайною тugoю в душі його засніло. Воля і свобода в змісті і формі, але все щирість і тепло сердечне і зрозуміння всіх ніжностей в почуваннях людських і в найсубтельніших тонах природи — ось і вся девіза молодого літературного тону. Артистична творчість не має бути бонаю ані нянькою ані пропагатором, бо одинокою її санкцією є лише внутрішня, душевна, сердечна потреба творця, яка в ніяку розумовану шухляду не дається замкнути. Не вдоволяє кого круг позитивного світу — так в творчості артистичній як в мрії, вільний йому стелиться шлях навіть у метафізичні, містичні краї. А все се мусить мати артистичну форму. Не утілітаризм в гарнім, але скоріше вже красне в кориснім повинно бути. Добра річ холодний розум і проповідництво, але і їх огріти треба огнем свого серця і суспільніцько-патріотична поезія мусить бути передовсім поезією. Реалізм і натуралізм в штуці не міне безслідно, але хто по старому схоче протиставити розум чуттю, хто поза ідеєю не завважить сердечного почування, поза ясними станами свідомості не побачить неясних, тих, що не плавають по плесі душі, але належать до її глибокого життя і є джерелом творчих видінь і інтуїцій — той в тім місці все заплутається і до мети не дійде.

Отся нова атмосфера дала нам Кобилянську, Стефаника, Коцюбинського, Лесю Українку (пр. "Одержима"), Лепкого, Шурата і багатьох других, найбільш визначних письменників останньої доби. В тій атмосфері, коли по виступах великих і маленьких дд. Єфремових стало вже на нашій творчій ниві надто гірко і прикро зродилась і "Молода муз", перша свого рода організація наших письменників і творців, які не могли погодитися із старим звичаєм і забажали іти своїм шляхом далеко від всієї чужої напасті.

А формальне основання "Молodoї музи" треба завдячити припадкові. Найблищи други поміж молодими письменниками (Б. Лепкий, Василь Пачовський, Петро Карманський, Михайло Яцків, С. Чарнецький, Остап Луцький, С. Твердохліб і В. Бірчак) зібралися в один гурт і для зазначення своєї солідарності в розумінні

артистичної творчості почали видавати свої твори під спільним кличком: Молода муз.

Отся товариська постанова може нині почванитися тим, що до сеї хвилі з'явилось вже вісім томиків із творів сего гуртка вже під знаменем "Молодої музи". По "Жертові штуки" (оповідання) В. Пачовського з'явилися: нові поезії П. Карманського ("Блудні огні"), оповідання М. Яцкова п. н. "Казка про перстень", нова збірка віршів В. Пачовського ("На стоці гір"), оповідання В. Бірчака ("Під сонцем півдня"), спільна одноднівка Молодої музи п. н. "Привезено зілля з трьох гір на весілля", а вкінці дві перші збірки молодих поетів С. Чарнецького ("В годині сумерку") і С. Твердохліба ("В свічаді плеси"). Годі вдаватись тут в якунебудь оцінку отсих випусків "Молодої музи". Загально однак кажучи треба зазначити, що імена Б. Лепкого, Петра Карманського, В. Пачовського або М. Яцкова дають хіба певну основу надії, що в тім гурті повинен доспіти неодин цінний цвіт нашого письменства. Збірка нових поезій Б. Лепкого з'явиться уже небавом під фірмою "Молодої музи", а "Блудні огні" П. Карманського, "Казка про перстень" М. Яцкова і "На стоці гір" В. Пачовського певно містять в собі неодну річ якої даремно шукали би ми деінде в нашій літературі. Очевидно се і те може не припасти до вподоби, але поза тим все остается те стремління, щоб вирватись від офіційльних шаблонів і шукати приюту для свого "я" свободно де лише серце рветься. Під крилами "Молодої музи" виростають також нові літературні сили, та при тім не треба забувати, що се перші спроби даних авторів а не сповідь "Молодої музи".

Мрією "Молодої музи" є, щоб приєднати до свого гуртка всіх наших творців близьких сему розумінню штуки, якому вона клониться і се їй мабуть вдасться. Зачеркуючи чимраз ширші круги в своїм розвою "Молода муз" вже увійшла в порозуміння з деякими письменниками з закордонної України і в недалекій будучності появляться вже під її фірмою твори тамошніх наших літератів.

Щоб при тім взагалі дати у нас почин до (...)\*) витворення

\* нечітке слово.

конечної артистичної культури і щоб літературний свій відділ злучити з представниками наших творчих царин "Молода муз" старається пригорнути до себе і артистів-нелітератів. Покищо як други "Молодої музи" заявили себе відомий наш різьбар Михайло Парашук (якого твори якраз тепер оглядати ще можна в львівськім салоні штук красних) і мальяр Модест Сосенко.

Ще одна маленька, але характеристична замітка. Під прaporом "Молодої музи" з'явилася недавно збірка С. Твердохліба. Член "Молодої музи" д. С. Чарнецький помістив оноді в "Руслані" дуже неласкаву рецензію на сю книжечку. Отже вже є непорозуміння. — Hi. Правдиві други говорять собі правду, очевидно свою, індивідуальну правду.

***СПОМИНИ***

*Василь Сімович*

## Ольга Кобилянська і Леся Українка<sup>12</sup>

Навідалася Леся Українка до Чернівців уперше з кінцем квітня 1901 р. і спинилася в домі Ольги Кобилянської, що жила тоді з батьками та з братом Володимиром у роговому домі: вулиця Піцелі й Новий Світ (здається ч. 61). Обидві письменниці познайомилися листовно через Павлика влітку 1899 р. Перша почала листування Леся Українка в червні т.р. з Берліна, де вона була на лікуванні. Тоді вона від О. Кобилянської "взяла обітницю, що прибуде в гості в серпні" до неї. Саме в ту пору відвідався в Києві археологічний з'їзд. На нього вибрався з Чернівців проф. Смаль-Стоцький і взяв із собою О. Кобилянську. Буковинську письменницю запросили до себе Косачі, і тут вона дуже сприятелювалася з Лесею.

До Кобилянської в Косачів відносилися з великою пошаною. Її твори ставили високо, й саме Олена Пчілка переклада була декілька нарисів Кобилянської на російську мову та помістила їх у важному петербурзькому журналі "Жизнь". Через Кобилянську Косачі зацікавилися були й Буковиною й її письменством, і чи не підо впливом побуту буковинської новелістки в Києві зародилася була в Лесі Українки думка поінформувати київську письменницьку громаду про буковинських письменників на засіданні "Літературно-артистичного Товариства" 9 грудня 1899 р.

Виїжджаючи навесну 1901 р. на лікування в наші Карпати, Леся вмисне вибрала дорогу на Чернівці, хоч і була вона передтим у Львові. Її на власні очі хотілося побачити і столицю Буковини, і

12. Василь Сімович, "Листування Лесі Українки з Й. Маковесм", Львів, 1938, стор. 43-44.

сам край, і буковинські Карпати, які так майстерно описувала у своїх новелях Кобилянська. Тільки ж вона тоді собі бажала, щоб про її приїзд широко не розповідати: стан здоров'я, головно ж важкий, прибитий настрій не дозволяли їй бачитися з багатьома людьми. Про той тяжкий настрій нагадувало її вбрання. Воно було чорне. Леся ходила в "сумовинні", як кажуть наші гуцули. В 1900 вона втратила дуже близьку її серцю людину, й рана не загоювалася. Хто вона, та людина, досі в біографії не вияснено. А втім я Лесю Українку ніколи в іншій сукні не бачив, і в іншім, не в чорнім, поетки я собі не уявляю. Так як і Ольги Кобилянської не можу собі подумати в нечорнім одягу. Сумовитий настрій відбиває і спільна фотографія її з О. Кобилянською в Чернівцях...

І коли було міркувати про настрій письменниці тільки з тону розмов, усе майже жартівливо-веселого, а то й саркастичного — то ніколи не можна б було подумати, що душу тієї людини в чорному розриває такий важкий біль. А розмов було багато. І на всякі теми. Тут важко зберегти якийсь лад у тому, що говорилося 1901 р. в довгі весняні вечорі, і що 1903 р. Але говорилося дуже багато: від літературної української мови, як нею пишуть поодинокі письменники, української літератури, справ політичних і громадських, — до всяких дрібничок, що ніякого громадського значіння не мають...

Ще й досі стоїть перед очима довгий стіл посередині салі, й багато столів довкола нього. За довгим столом Леся Українка, вся в чорному, коло неї Ольга Кобилянська, теж у чорній сукні, далі зправа й ліворуч "старі" заступники різних товариств, і десь ізбоку при окремому столику, ми, студенти "молодоукраїнці" гуртом. Сходини відкриває проф. Степан Смаль-Стоцький. Він витає теплими словами дорогу землячку на цьому клаптику великої української землі, де вільно може розвиватися наш народ, і підносить заслуги дому Косачів, одного з тих нечисленних, на жаль, у Києві домів, де в великій пошані рідне слово. Очі всіх звернені на скромну постать поетки. Вона так довго відмовлялася, щоб дали їй спокій із сходинами, її же, мовляв, тепер важко з людьми сходитися, але... таки дала перемовитися (здається перевівши О. Маковей). У нас, молодих, було таке вражіння, що з зібраних мало хто знає, кого саме бачить перед собою, що мало кому доводилося читати що з творів тої "слабосильної дівчини",

яку Франко ще в 1898 р. назвав "чи не одиноким мужчиною на всю новочасну соборну Україну" (ЛНВ, т. III, ст. 24). Знаючи те, що в нас люди мало читають, ми, молодь, заздалегідь підготувалися, щоб зазнайомити нашу громаду з творчістю поетки (ми думали первісно самі влаштувати сходини, але "Боян" нас "перехопив", і воно було добре, бо сходини набрали характеру загального свята).

Я мав виклад про поетичну діяльність Лесі Українки. Укладав я його вмисне так, щоб він мав більш інформативний характер. Тимто повибираю із обидвох знаних тоді збірничків поезій ("На крилах пісень", 1893, "Думи і мрії", 1899) багато цитат і відповідно їх відчитував. Але передусім я звертав увагу у викладі на громадській національні мотиви в поезії Лесі Українки, на вірші з бунтарським змістом ("Невільничі пісні" 1895-96), вірші, які захоплювали (і все ще захоплюють) і мене, і моїх тодішніх товарищів. Тимто і для декламації ми вибрали були удвох із тов. Платоном Лушпинським: "Товарищі на спомин", чудовий вірш, такий глибокий змістом, розумінням нашої незавидної рабської натури, а такий повний віри в нашу перемогу, і такий близький думками до того, що пізніше (1903) висловив був Франко у своїй незрівняній, кров'ю серця написаній поезії: "На ріках вавилонських". Вірш цей віддав він сам, Лушпинський, найкращий наш декламатор, незвичайно гарно.

Після відчиту й декламації промовляла Леся Українка. Коротко, кількома словами. Щиро подякувала дорогим землякам за милу гостину, за теплі слова привітання, за все, "що за неї сказали", за декламацію й, нарешті, доторкнулася українського руху в Наддніпрянщині. Пригадую собі докладно такі слова: в нас іде до кращого, ніяких підстав до пессимізму немає; уряд починає попускати із своєго протиукраїнського курсу; відколи в нас виразніше зарисувалися радикальні настрої й зародився соціально-демократичний рух, утиски уряду звернулися в той бік, і українським культурним діячам стало легше. В салі панував дуже поважний настрій, почувалося мите захоплення, й навіть такі слова поетки наша громада настроєна, здебільша, проти соціалізму, зустріла оплесками...

З початком червня 1901 р. Леся Українка покинула Чернівці й подалася, за порадою О. Кобилянської, до Кімполюнгу, щоб у горах підcekати приїзду майбутнього свого дружини, Клима Квітки,

який теж для порятунку свого здоров'я, збирався іхати у високі Карпати. В Кімполюнгу, наскільки мені відомо, поселилася вона була в тому самому домі, звідкіля був чудовий вигляд на Рунг та Магуру, гарні верхи, такі добре нам відомі з новель Кобилянської. Та чогось того року пустилися були в червні дощі, й Леся, повернувшись після 20 червня до Чернівців, дуже відказувала на "хляпавку", яка не дозволила їй використати буковинські гори як-слід.

*Петро Карманський*

## Українська Богема<sup>13</sup>

### ЛЮНАТИК (ОСТАП ЛУЦЬКИЙ)

Ти мой, Остапе! Ти вмієш свій крам продати! Ти хоч би перечитав слухачам анонс з "Діла" то захопиш їх і зворушиш, немов би читав геніяльну поему.

Так говорив М. Яцків завжди, коли Луцький виголошував перед пубlicoю власні, або чужі вірші.

І хто з тих, що сьогодні знають О. Луцького, як голову "Ревізийного Союзу", спеця від фінансових і купецьких справ, посла до сойму, а врешті сенатора, догадався б, що він був поетом-ліриком, мрійником і богемістом, не гіршим якого Пачовського чи Чарнецького?

Вийшов зі школи Лепкого, ввесь пересякнув світоглядом Лепкого, мав для нього великий "сентимент" і по сьогоднішній день залишився йому вірний, та нарівні з ним згадує епізод свого короткого перебування в Krakovі, під опікою і впливом "Бодя", як найясніший період свого життя. І під кожним оглядом віддзеркалює свого хресного батька.

Його екстеріє, поведінка, спосіб говорення і здібність гарного говорення і деклямацій — все те ставить їх обидвох поруч себе, як близнюків.

Мені й досі незрозуміле, що з першого дня приїзду Луцького з Krakova до Львова зв'язало нас обидвох зі собою до того, що ми

13. П. Карманський, "Українська богема", Львів, 1936, стор. 44-46, 106-116, 13-19.

ні на годину не розлучалися і що навіть каварняна прислуга називала нас Кастором і Полюксом. Ми ж під кожним оглядом творили разячий контраст один до одного!

Був може найбільше з усіх "молодомузців" — "шенгайстом". Цінів перед усіма Кобилянську і культ для неї поширював, як міг; їй присвятив альманах "За красою", який мав бути маніфестом і символом віри укладчика і тих, що взяли в ньому участь. Його ж гаслом була догма "мистецтво для мистецтва". В ім'я цього гасла зважився зірвати один листок з лаврового вінка Франка, защо прийшлося йому важко відпокутувати.

Чи якраз цей інцидент був вирішним в тому, що він "зломив перо", — це його секрет. На всякий випадок зле на цьому не вийшов, бо чи сяк, чи так, нові потентати пера були би його віддали до гамазею, як зробили з усіма його давніми товаришами.

Так, так: богиня краси у нас дуже химерна і зрадлива. Її культ рідко кому виходить на здоров'я. Найважніше те, щоб вичути, коли слід узяти сепарацію від неї. Бо ми нація ефемерид.

Остап Луцький це вичув. І сталося так, що він сьогодні в нас найліпший поет між економістами і найліпший економіст між поетами.

Такі парадокси у нас трапляються рідко. Економістів поетів було й є в нас доволі; зате поет економіст, це "avis gaga".

## У КАВАРНІ

Каварня це винахід XIX століття, винахід тих часів, коли міське життя стало терпіти від розстрою нервів, і коли люди збідніли, тобто втратили змогу сходитися в дорогих пивних і винарнях, на що можуть дозволити собі хіба потентати біржі і деякі гарно-ситувані емерити.

Для нашого брата, бідного поета, чи публіциста, якому, як рибі вода, потрібне широке та й мудре товариство, де він находить джерело творчих спонук і концепцій, залишається хіба модерна, недорога, не гомінка, дискретна каварня. Це найбільш економна установа, на яку спромоглася сьогодніша міська цивілізація. Тут бідний український мистець, що звичайно мешкає в найпідлішій норі — без світла, без повітря і без тепла зимою, — находитив в довоєнних часах комфорт: вигідне сидження, тепло, чимало світла, багато часописів і журналів у кількох мовах, лексикони й інші лексиконові публікації, а врешті цікаве товариство, розумну конверзацію і розвагу та хвилеве забуття невеселої дійсності — все за ціну кільканадцятьох сотиків, які він платив за чай чи каву. За ціну тих кільканадцятьох сотиків він впродовж цілих годин міг грati ролю справжньої людини і мав змогу працювати інтелектуально.

Сьогодні каварня дорожча та й на біду змінила вона свою фізіономію. Сьогодні вкупі з радієвим приладом і з джез-бендом до каварні вломилася юрба, яка перемінила давній тихий захист у гомінку коршму; та ще й ця коршма зробилася дорогою й недоступною для нашого брата.

Інакше було в довоєнних роках.

Таких люксусових і так багато каварень, як сьогодні, Львів не мав, бо вони не були потрібні. Тоді були дві старі каварні — "Віденка" й "Театралка", — де концентрувалося життя чорної біржі,

"Американка", що була предтечею сьогодніших каварень-барів, а врешті дві спокійні каварні: "Монополка" на першому поверсі кам'яниці, що на її могилі стоїть сьогоднішній веліт Шпрехера, проти колюмни Міцкевича, і "Централка" на Бернардинській площині, яка дожила недавніх днів. Пізніше на площі св. Духа відкрито для мистецтв каварню "Штука", в якій українські мистецтві чогось не заакліматизувалися, хоча вона своїм уладженням була призначена виключно для жреців мистецтва. Каварня "Кришталова" в пасажі Міколая теж не заслуговує на увагу, бо в ній находили захист політики, і то лівого крила.

З тих усіх каварень в житті української богеми в першій декаді нашого століття грали передову ролью "Монополка", а в десятиліті великій війни "Централка". Побічна роля припала "Нар. Гостинниці", що була надто "своя" і гомінка, а тим самим письменникам менше симпатична. Публіцисти й політики давали перевагу таким льокалям, як льокаль Кучика, або "Нар. Гостинниця", бо їхні кишені були солідніші.

Не можу навіть уявити життя "Молодої Музи" без каварні. На всякий випадок воно було би дуже сіре й безперечно менше продуктивне. Бо не слід забувати, що тогочасний мистець, головно поет і маляр, був справжнім голяком і жив в умовинах, що нічим не заспокоювали аспірацій, не кажу, культурної людини, а навіть звичайного зарібника. Каварня веліла нашему братові забувати про дійсність, давала йому фікцію добробуту й стала його енергією до боротьби з дійсністю, а що найважніше: вона творила з нас своєрідне братство людей одної думки і однакових змагань.

В каварні, де нам було тепло й привітно, ми справді жили. Ми вели розмови про суть і завдання мистецтва; спорили і виконували певні критерії; тут ми обділяли один одного нашими відомостями, зазнайомлювали один одного; читали спільно й обговорювали твори інших письменників, головно чужинних — вчилися на писаннях наших доморослих віршоробів, як не слід писати. Ми не знали гріха заздрості чи суперництва, і кожне досягнення одного з нас було нашим спільним досягненням і радістю — не дивлячися на те, що в нашему гурті не було навіть двох таких, що мали б однакове духове обличчя. Хоч у теорії ми визнавали ніби одно гасло й однакові критерії, на практиці кожний з нас був собою.

Реальною користю наших, більш ніж товариських, взаємин було головно те, що ми зануздували наш творчий темперамент і здержували один одного від загрозливих у молодечому віці комічності й абсурдності, чого певно не був би обминув неодин з нас, якщо він був би йшов одинцем.

Ті, що заздрили нашим інтимним взаєминам, називали нас "товариством взаїмної адорації", та вони були далекими від зрозуміння і правдивої оцінки наших взаємовідносин. Вони не знали, як усі ми безпardonно гострили зуби кожен на кожному, і як неодному з нас бувало розтоплювалися крила Ікара в огні гострої критики товариша, а може навіть щирого друга. Це знали тільки ми самі, члени першого мистецького братства на галицькому ґрунті. А щоб це зрозуміти, доволі перечитати хоч би такі вислови в моїх тогочасних віршах, як: "Піду від вас; піду світами", або "Я був між вами, та не з вами; ціла безодня нас ділила".

А всетаки я ні на момент не переставав духом перебувати в колі всіх "молодомузців", і — думаю — те саме можна сказати про всіх інших членів.

Що ця зворушлива дружба витворилася в нашему гурткові, це треба записати на рахунок — каварні. Та не сьогоднішній, зжидоватілій, спотвореній джез-бендом каварні, а каварні, в якій міг почувати себе гарно навіть такий ортодокс-демократ, яким був I. Франко.



## МИ Й ВОНИ

"Нами бавляться ситі патріоти, — мовляв бувало М. Яцків, озлоблений, — та наш театр більший".

І справді: загал бавився нами, та ми, ще може краще, бавилися ним.

"Сьогодні — говорив уже давненько Ж. Гонкур — мало є написати книжку; треба бути секретарем цієї книжки, треба носитися зі своїм новим томом, зробитися льокаем своєго успіху".

Те, що писав Гонкур про Францію сто років тому, можна повторити дослівно про наші культурні відносини ще тепер.

В часах, які маю на думці, відношення нашого загалу до мистецтва було вповні негативне. Музична наша творчість мала єдиного серіозного представника, Людкевича; мальарство репрезентував трохи не один Труш, якого експлоатував Тепфер-Нафтула, а поезія, яка тоді могла похвалитися навіть значною кількістю жреців, находилася у нас на вигнанні, бо нашим патріотам було доволі кількох крилатих фраз із Шевченка, про які вони нагадували собі в часі всяких святкових імпрез, і якими рекламиували свою культурну вартість і свій патріотизм, що в тих часах втішався високою квотацією на громадській біржі.

Та й не слід забувати, що це була доба, якої найвищим ідеалом були державні посади і титули. Франкові до його смерті не простили загал того, що йому не поталанило сісти на якій державній посаді, хоча самі наші патріоти не мали в цій справі вповні чистих рук. Що ж дивного, що загал із згіршенням та й острахом дивився на нову епідемію в нашему громадському житті — на появу більшого гуртка молодих інтелігентів, що з легковаженням дивилися на урядницьку карієру, що особисту свободу і службу мистецтву ставили вище фахових іспитів і теплих посад. Тимбільше, що ці

одиниці мали всі дані до того, щоб визначитися і скорою ходою полісти по щаблях драбини карієри вгору. Наша громадська совість мала вже доволі клопоту з одним Франком; а тут тобі з'явилася нараз ціла громада непоправних ідеалістів, яких доля Франка не хотіла навчити життєвої практики!

І тут починається зав'язок нашої колізії з "батьками народу". Наша громадська економія могла ще з бідою помиритися з існуванням Щурата, Маковея, Б. Лепкого, В. Бірчака, які передусім подбали про солідні основи особистого життя; та вже справжнім мозілем для громади була поява таких птахів, як Яцків, Д. Лук'янович,<sup>14</sup> Стефаник, Пачовський, Чарнецький, Луцький, Твердохліб і ін., які заповідалися як затяжна кріза в нашій інтелігентській економічній політиці. Це ж були вчителі розтратності, на яку наша інтелігентська, квантитативно вбога, дійсність не могла собі позволити!

І почався нерівний бій. Гаслом до нього була поява "Світу", якого єретичність прибільшувало ще й те, що він порушував гармонію, до якої ми були звикли; він ламав дисципліну тим, що виступив з бойового ряду авторитетного органу Т-ва ім. Шевченка, яким був "Л.Н.Вістник". Це ж була двірська революція!

А до того гурток молодих бунтарів повів агресивну тактику за здобуття читаючої публіки. Ми пішли за порадою Гонкура і поробилися "секретарями" нашої книжки і "льокаями" нашого успіху, ми почали носитися з нашим "товаром" поміж Богу душу винними патріотами, які не розуміли, пощо люди творять літературу, і дивувалися, що находяться між нами розтратні одиниці, які

14. Денис Лук'янович, письменник старшої генерації ровесників В. Щурата, не належав до "Молодої Музи", та був членом "Української Богеми". Крім повістей з життя народу "За кадильну", "Від кривди" змалював образ передвоєнного життя галицької інтелігенції в повісті "Філістер". Там на тлі передвоєнних подій виступають обидва поети "діоскури": Пачовський, що грав роль у університетській сецесії, та Карманський, який брав участь у голодівці 101 студентів на вул. Баторія. Але всіх членів "Молодої Музи" змалював ще яскравіше в з'єдливій сатирі "Весільна ніч", де висміяв тодішні літературні і публіцистичні прогріхи визначних діячів. Є це єдиний у своїм роді гумористичний образ передвоєнного літературного життя, зараз же викуплений заінтересованими колами, що є доказом зв'язку тодішньої літератури з життям народу. (Примітка автора).

марнують гроші на видавання непотрібного краму. Адже ж наша "еліта" не знала навіть назвиськ наших письменників, а навіть Франком вона цікавилася тільки як громадським діячем, критиком усвяченого ладу суспільного!

Не забуду ніколи одної сцени, яка характеризує тодішню нашу інтелігенцію.

В салі "Нар. Дому", де відбувалася традиційна академія в честь Шевченка, що, як звичайно, мала утасну ціль дати змогу нашій "еліті" винести на виставу свою гардеробу і свої привілеї касти, вештався студент з кількома книжками, які отримав в колпоражу. Вже добре спітнів, перебиваючися крізь щільно заповнені ряди сиджень без ніякого успіху, аж врешті добився до одного з "найгрубших риб", адвоката, парляментарного посла і обкадженого бойовика на культурному фронті.

— Купіть, пане после, "Semper tiro" Франка! — заговорив, певний успіху.

- Не читаю поезій! — відрубав патріот.
- Так може твори Коцюбинського?...
- Він також вірші пише?
- Ні, пане после, він найбільший майстер сучасної прози.
- Гм... Що маєте ще?
- Оповідання Яцкова.
- А цей по якому пише: віршем чи прозою?
- А вже ж, що прозою.

І так далі йшла лекція сучасного письменства, аж поки меценас не втратив терпцю і не нагнав влізливого колпортера словами: "Йдіть до чорта! Я на дурниці не маю часу, ні грошей".

Ще гарячішу купіль переходив сам автор, який, щоб заспокоїти голод, рішався брати примірник своєї книжки ійти до твердині нашого громадського життя, тобто до "Нар. Гостинниці", де бренькали на мармornих столиках корони, яких патріоти не жалували для жидка, що забавляв їх фокусами жонглювання перстенем і картами до гри, — в надії, що хтось змилосердиться і при гарному розположенні духа купить книжку. Тут нервозність ворогів книжки виладувалася ще в гострішій формі.

І тому, коли випадково зійшовся письменницький гурток із "святочною громадою" наших "народних діячів" в одному льокалі,

якстій зарисовувалася ворожа лінія між двома обозами, яка виявлялася в тому, що одні заїдали смачні вечери і попивали пивом, чи вином, ціляючи кулями гризьких дотепів у бік других, що обмежувалися до гарячного чаю й доброго апетиту, та зате виявляли більше темпераменту і самопевної ноншалянції. Нерідко вив'язувалася перестрілка гострішого характеру.

І тому навіть такий культурний і симпатичний наш однодумець, як Ярослав Весоловський, стоячи на службі офіційного обозу в "Просвіті", не насмілювався явно єднатися з нами, а навпаки, в приявності своїх панів гострив на нас вістря своєго дотепу. Так само Щурат і Маковей, хоч і хилилися серцем до нас, зберігали тактичну резерву.

А всетаки ми не були такі ізольовані. З нами утримували зв'язки навіть і старші, яких уже раніше змонополізувала офіційна наша громада, як: В. Стефаник, М. Коцюбинський, Г. Хоткевич, О. Кобилянська, К. Гриневичева, — не загадуючи Олеся, Філянського, Христі Алчевської, Срібллянського (М. Шаповала) і інших.

І в чому містився "казус беллі"?

Ми, "молодомузці", — може навіть тільки інстинктом — відчували, що Європа женеться вперед, тоді як ми, галичани, сидимо скам'янілі на гранітних основах традиційної побутовщини, "неньковатості", примітивізму й сентименталізму. Нас уже не захоплювали стривіялізовані щоденним уживанням канонічні крилаті фрази: "Праця єдина з неволі нас вирве" (при одночасному неробстві загалу) і "учітесься, брати мої, думайте, читайте!" (при цілковитій неграмотності і імунізуванні загалу від думання). Ми хотіли направду працювати, учитися й думати, та й домагалися від загалу того самого. — Ми бачили, що загал не переварив у собі навіть Шевченка і Франка, пережовуючи вперто хіба поетичну публіцистику першого і патос "Каменярів" другого; ми хотіли навчити загал читати справжню поезію, не пофальшовану манірністю і ідеологією Квітки аж до Бордуляка включно, поезію, вільну від трафаретних, барвінкових і вербових пейсажів. Ми ж добачали, що реміснича й шабльонова література витрутила загалові з рук книжку, та що з домів нашої інтелігенції мистецтво прогано. І ми шукали нової форми, нового вислову, намагалися витончити наші творчі засоби, у формі і змісті. Одні з нас задивлялися на близччий захід, на

"Молоду Польщу", інші сягали поглядом куди далі. І тому критика, а вкup з нею і загал називав нас "птицями не домашнього хову" і підозрівав нас у національному індеферентизмі. І одні й другі не помічували, що — абстрагуючи навіть від Лепкого, який вперто скоботав піднебіння патріотів традиційною кутею і великомідніми колачами та заколисував їхні розмріяні душі патріотичним патосом — всі ми по самі вуха стриміли в нашому рідному світі, і тільки сильніше загалу відчували нашу хоробу і боліли з цього приводу. І були озлоблені. Кожний з нас був на свій лад сатириком.

Що ж дивного, що ми тужно звертали погляд на захід, і що дехто з нас, мов потапаючий, витягав руки до обновленої і очищеної з фальшивого патріотичного романтизму поезії "Молодої Польщі"? Через лучність і приязнь Стефаника, Лепкого, Луцького й Новаківського з Виспянським, Пшибищевським, Орканом, Тетмаєром і іншими корифеями нової польської поезії ми находили духовий контакт з ними, а на львівському ґрунті в'язали нас особисті зв'язки з Ф. Гвіджом, Ос. Єдлічом і з деякими молодшими малярами. І ця плятонічна лучність не була безплідна. Бо попри Твердохлібову антологію нової української поезії в польській мові появилися в тому часі повні томи перекладів на польську мову творів Яцкова, Стефаника, Коцюбинського, Шевченка, а надто в перекладах польських поетів появлялися спорадично поезії, головно "молодомузіїв".

Це ще більше відштовхувало від нас загал, що хорував гіпертрофією загумінкового патріотизму, і в якому ще й тоді покутував дух доби Кониського і Танячкевича, дух культу "святих" вишиваних сорочок і нещирого патосу, який плекав у громаді патріотизм "на печі", відсталість від культурного світу і спекуляцію на патріотичному базарі.

Ми — в протилежності до загалу — відчували, що нашему народові небавком прийдеться скласти іспит національної зрілості, і що при цьому іспиті ми провалимося.

Ми відчували це і безрадно кидалися в сітях традиції, забобону, загумінковости й примітивізму.

І вже те саме наше кидання тривожило наш інертний загал, і загал реагував на те, як міг.

Чи сьогодні змінилося в нас на краще? Може... Та всетаки не

пошкодило б якби наш загал, ця частина загалу, з якою приходиться рахуватися, записала в своїй пам'яті те, що написав Берtrand Расель в одній із своїх цікавих книжок: "Мистець потребує не так признання для своєї особи, як признання для своєї творчості. Йому важко жити в середовищі, що кожну річ оцінює радше з огляду на її ужиточність, ніж її суттєвих гарних прикмет".

## УКРАЇНСЬКИЙ МОЙСЕЙ

Таким він тоді, як я знов його, не був і ніхто його так не називав. На те, щоб дослужитися у нас ранги пророка, треба вмерти. І то вмерти так, як умер Шевченко, як умер Франко, і як умирають трохи не всі наші велиki, тобто "після довгих і важких терпінь". Живий Франко нічим не скидався на Мойсея.

Був присадкуватим дядьком, з похиленою під вагою праці спиною, з перемученими, почервонілими очима, з подертими долом штанами й без ковнірця та краватки, а бувало і з бохонцем хліба під пахою.

Так само і своїми поведінками (читай: гострим язиком) він нітрохи не був "салюнфегіг" та й не старався таким бути. Був таким, яким вродила його музичка хата в Нагуевичах. Завзятим, рботящим, розумним тверезодумаючим, ворогом фрази й брехні, а тому й гризьким, дотепним, саркастичним. Пострахом паничів, патріотів з печі, недоуків-фразесовичів, нещиріх, карієристів, фарисеїв. А понадусе був скромний.

Приходив кожного дня під вечір до нашої скромної каварні "Монополь" незамітно, без шуму, немов би соромився, що важиться у своєму одязі засісти при одному столі з оглядно одягнутими, многонадійними паничами, якими ми намагалися ("молоде — дурне") бути. Випивав свою склянку чаю, виймав з кишені в камізолі срібну корону й бавився нею. І ждав на нагоду побавитися нами — молодими. Та приходилося звичайно ждати без успіху. Нам зашивалися роти в його товаристві, бо ми добре знали гостроту його язика та й велиki відомости, з якими ні один з нас не міг суперничати.

— Говоріть що! — врешті відзвивався Франко, якому хотілося поговорити й забути про те, що після цілоденної мозольної праці в Тов. ім. Т. Шевченка дождає його не менше важка робота дома.

Він же не дурно таскав під пахою цілий оберемок всіляких рукописів і коректи!

І хтось із сміливіших важився заговорити.

Він слухав і ждав. Та коли приловив співрозмовника на якій фразі, що йому не подобалася, не втерпів, щоб не пришпилити його звичайним: "дурниці говорите". І аж тоді розв'язувалася його губа. Ми довідувалися чимало такого, чого були б не вичитали ні в одній книжці, ані не чули від нікого із сучасних.

Був невмолимим суддею в мистецьких справах і прямо дивував нас своєю глибокою аналізою творчості нашої і чужої, хоча розходився у своїх поглядах з нами і не мав виправдання для наших ідеалів модернізму. Домагався від літератури життя — мізку і крові; молодечого буйня по хмарах ненавидів. Грався нами, як грається старенький дідусь із внучатами — для розваги. Хоча не можна сказати, що легковажив нас. Тішився, якщо вдалося йому найти в наших писаннях щось, що підпадало під вимоги його естетичних канонів, і хоча гнівала його наша сміливість не тюпати сліпо його слідами, спорив з нами серіозно і признавав нам те, на що дозволило йому погодитися його звання критика. З незвичайним теплом привітав мою збірку віршів: "Ой люлі смутку" і в його особі я трохи не завжди находив щирого старшого друга...

Так було, доки Франко був здоровий.

Тоді наші сходини в історичній "Монополці" не були позбавлені мілих і теплих епізодів. Ми "молодомузці" були молоді і сповнені надій, дарма, що усі, за винятком О. Луцького і спорадичного гостя з Krakova, Б. Лепкого, а врешті В. Бірчака, який уже був гімназійним суплентом, були голяками.

Як не було теми до розмови, або розмова поважна переїлася, тоді Франко запитував: А не має там котрий з вас гумористики? І гумористика находилася в кишені когось з поміж нас. Нею були звичайно вірші В. Левицького, або куріозгазета з титулом "Поезія", яку заповняв видавець, нікий Залеський, своєю безконечною іділічною поемою з інтимного власного подружнього життя. Тут Франко близькав своїм ідким дотепом сатирика і ми вкупі з ним засмівалися до сліз, дякуючи лектурі віршомазів.

Тоді поет почував себе молодим і сильним; в тому часі він писав своє "Semper tiro" і "Мойсєя", дорікаючи мені, чому я не

беруся до більших поем, переочуючи цей момент, що я був тільки ліриком.

В тому часі, мабуть перечуваючи свою недалеку трагедію, він залюбки шукав товариства молодих, ба, навіть не погорджував товариством панночок.

І нераз доводилося мені зустрічати його в домі тодішньої студентки й моєї товаришки з університету, молоденької і симпатичної панни Аci Шеховичівної, для якої він мав свою "слабість" тому, що вона уміла справжню молодечу вдачу поєднати з милою серіозністю.

А він, носячи в собі заразки старости й смерти, і свідомий цього, як це видно з його ліричних поезій, так любив молодість! Так жадно хапався за полі тікаючого життя!

І надійшли його справжні "дні журби"; вбивча недуга стала підточувати цього дуба, що так сильно вrostався в землю, в її життя!

І поет робився таким, яким зобразив він свого Мойсея, — жорстоким і їдким "мов кропива-жеруха". Щораз рідше появлявся він у нашому товаристві, а як і появлявся, так вносив поміж нас важку атмосферу. Тоді треба було роздягнути його, а то й напоїти чаєм, як немовля.

Тоді він нераз тікав ночами з власного дому й шукав захисту перед примарами, що гонили за ним, як язі-ерінії, до мешкання давнього свого товариша, директора Коцковського, або симпатичного, культурного подружжя Василя й Марії Білецьких.

Тоді то він нераз виливав накипілій за ціле життя біль серця, плачуши; і тоді приходилося поводитися з ним, як з перечуленою дитиною.

Щораз рідше доводилося бачити нещасного велетня, орла, якому фатум підтяло крила. А навіть як і зустрічав я хворого, то він не пізнавав мене.

І як було юму пізнавати кого, як він волікся вулицями, як привид людини, — вимарнілій, з погаслими очима, волочучи позаду себе спараліковані руки, якими вимахував, як вимахує птах поломаними крилами?

І я, тремтячи перед масстатором терпінь, не зважувався підійти до нього, переходив повз нього зі стиснутим серцем, здавалося, приймав частину вини нещастя на свою совість.



## ПОКАЖЧИК ІМЕН І НАЗВ

- Алчевська Христя 26, 27, 76, 81, 196  
"Ананке" 136  
"Артистка" 39  
  
"Багаття" 97  
"Без маски" 14, 15, 16, 27, 28, 95, 98,  
105, 165-174  
"Битва" 24  
Білецькі Василь і Марія 201  
Бірчак Володимир 19, 178, 179, 194,  
200  
"Блудні огні" 179  
Богачевська-Хом'як Марта 13, 102  
Бодлер Шарль 175  
Бойчук Михайло 23, 47  
Бордуляк Тимотей 196  
Будзиновський Вячеслав 16, 107  
Будурович Богдан 30  
"Буковина" 17, 18, 53, 61, 65, 70, 73,  
79.  
  
Василько Микола 56, 69  
"В годині сумерку" 179  
"Веймута" 143-150  
Верхарн Еміль 17  
Веселовський Ярослав 136, 196  
"Вечірній час" 136  
Винниченко Володимир 73  
Виспянський Станіслав 17, 197  
"Вишенський" 36  
"Він умирав" 135  
"Віють вітри" 135  
"В неділю рано зілля копала" 104  
Вовчок Марко 109  
  
Вороний Микола 16, 17, 106, 135  
"В свічаді плеси" 179  
"В степу цвітуть маки" 135  
"В такі хвилі" 16, 29.  
  
Гаврилюк Ілько 135  
Гальченко Сергій 13  
Гнатюк Володимир 27, 43, 51, 52, 54  
Горбач Анна-Галя 103, 104  
Гофмансталь Гуго фон 17, 105, 151  
Грабович Григорій 21, 29  
Гриневичева Катря 14, 16, 135, 168,  
196  
Гринюк 49  
Грінченко Борис 18, 177  
Грушевський Михайло 43  
Гундорова Тамара 30  
  
Гвіждж Фелікс 73, 197  
Гонкур Жюль 193, 194  
Грігорович 63  
  
"Діло" 14, 18, 27, 81, 89, 111, 187  
"Дісгармонія" 73  
Дітріх Марлена 26  
"До панни Евеліни" 135  
"До світа" 53, 54, 80, 112, 121  
"Дочка Ієфая" 135  
"Думи старика" 53  
  
Емерсон Ралф 92  
  
Єдліч, О. 197  
Єфремов Сергій 14, 15, 18, 94, 174,  
177, 178

- "Жайворонок" 136  
 "Жаль" 136  
 Жеромський Стефан 121  
 "Жертва штуки" 179  
 "Жизнь" 32, 183  
  
 "Загадка" 136  
 "За красою" 16, 25, 49, 85, 90, 105, 135  
 "Заратустра" 175  
 "З весняних мелодій" 135  
 "З глибини" 14  
 "Земля" 24, 35, 36, 37, 38, 101, 104,  
     109, 110, 111, 113, 120, 121  
 "З журбою радість обнялась" 17, 73  
 "Зів'яле листя" 29, 36  
 "З моїх днів" 16  
  
 Ібсен Генріх 14, 18, 175  
 Іваничук Роман 29  
 "Із книги Каїф" 135  
  
 Казка про перстень" 17, 179  
 Карманський Петро 16, 19, 20, 23, 42,  
     78, 103, 106, 107, 135, 178, 179, 187  
 Карпенко Карий Іван 176  
 Катренко Олександер 90  
 Квітка Григорій 196  
 Квітка Клім 185  
 Кибальчич Надія 90, 136  
 Клім А. 72  
 Клімт Густав 14  
 Кобилянська Ольга 13, 14, 15, 16, 17,  
     18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27,  
     28, 29, 31, 41, 58, 85, 86, 87, 92, 94,  
     95, 96, 101, 102, 103, 104, 105, 106,  
     109, 110, 111, 112, 113, 117, 118,  
     119, 120, 121, 124, 125, 126, 132,  
     139, 176, 177, 178, 183, 184, 185,  
     186, 188, 196  
 Кобринська Наталія 23, 32, 117  
 Кониський Олександер 197  
 Конопніцка Марія 25, 51, 86  
 Коцюбинський Михайло 13, 14, 16,  
     19, 67, 68, 69, 106, 136, 178, 195,  
     196, 197  
 Кравець Ярема 17,  
  
 Кравченко Уляна 16, 136  
 "Краса і сила" 73  
 Крушельницький Антін 39  
  
 Левицький В. 200  
 "Легенда" 135  
 Лепкий Богдан 14, 15, 16, 19, 29, 31,  
     39, 41, 42, 44, 50, 51, 53, 56, 73, 92,  
     94, 95, 107, 111, 135, 178, 179, 187,  
     194, 197, 200  
 Липа Іван 16, 135  
 "Листи" 136  
 "Літературно-Науковий Вістник" 14,  
     18, 27, 28, 29, 39, 50, 84, 86, 87, 88,  
     89, 90, 94, 97, 98, 185, 194  
 Лукашевич Антін 72  
 Лукянович Денис 194  
 Луцький Остап 13, 14, 15, 16, 17, 18,  
     19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28,  
     29, 32, 35, 36, 38, 39, 41, 45, 47, 49,  
     83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 95, 96, 97,  
     101, 102, 103, 104, 105, 106, 107,  
     108, 109, 135, 139, 165, 169, 178,  
     187, 188, 194, 197, 200  
 Лучук Володимир 17  
 Лушпинський Платон 185  
 "Люблю" 136  
 "Людина" 101, 117, 119  
 Людкевич Станіслав 193  
 Люнатик О. 165, 187  
  
 Макарик Ірина 104  
 Маковей Осип 16, 21, 27, 44, 50, 94,  
     95, 135, 184, 194, 196  
 Манастирський Іван 30, 107  
 Мандичевський Євген 14, 169  
 Марліт Євгенія 24, 103  
 "Марш Сагайдачного" 135  
 Махар Ян 17, 34, 76, 84  
 "Мевина пісня" 136  
 Мельник Ярослава 15  
 "Мета" 14, 81, 120  
 Метерлінк Моріс 14, 18, 22, 25, 43, 45,  
     46, 92, 120, 175  
 Мирний Панас 18, 176  
 Міцінські Тадеуш 17, 86

- "Мовчання" 76  
 "Мойсей" 200  
 "Молода Муза" 13, 14, 15, 18, 19, 20,  
     29, 78, 103, 106, 107, 175, 178, 179,  
     180, 190  
 "Молода Польща" 19, 197  
 Мухина Галина 13  
  
 "На Голготі" 34, 83, 84  
 "Над рікою" 50, 105, 135  
 "Назар Стодоля" 104  
 "На крилах пісень" 185  
 "Наполеон" 84  
 "На самоті" 135  
 "На стоці гір" 179  
 "Невільничі пісні" 185  
 "Некультурна" 24, 117  
 Нечуй-Левицький Іван 18, 176  
 "Ніоба" 17, 25, 26, 51, 52, 54, 56, 76,  
     101, 104, 109, 110, 111, 112, 118,  
     120, 121  
 Ніцше Фрідріх 14, 18, 19, 22, 25, 45,  
     101, 102, 119, 120, 175  
 "Нова громада" 18  
 Новаківський Олекса 197  
  
 Оден Вистан Гю 105  
 "Одержання" 178  
 "Ой люлі смутку" 200  
 Олесь Олександер 17, 18, 73, 196  
 Оркан Владислав 86, 197  
  
 Парашук Михайло 23, 180  
 Пачовський Василь 14, 16, 19, 136, 170,  
     178, 179, 187, 194  
 "Перша зірка" 136  
 Петрицький М. 50  
 Пігуляк Еротей 72  
 "Під сонцем півдня" 179  
 Плотін 22  
 Погребенник Федір 107  
 "Покора" 32  
 "Похила вежа" 50, 135  
 "Похорон" 76, 136  
 "Привезено зілля" 179  
 "Природа" 24, 110, 117, 118  
  
 Пчілка Олена 183  
 Пшибишевський Станіслав 19, 197  
  
 Расель Берtrand 198  
 Ржегорж Франтішек 35  
 Рильський Максим 105  
 "Розвага" 78, 79  
 Романчук Юліян 35, 83  
 Рубчак Богдан 20  
 Рудницький Михайло 13, 14, 20  
 "Руслан" 13, 38, 180  
 Руссо Жан Жак 44  
 "Руська рада" 61, 65  
  
 Самчук Улас 106  
 "Світ" 16, 25, 103, 194  
 "Сестра милосердя" 136  
 Сімович Василь 183  
 Січинський Денис 48  
 Січинський Мирослав 80  
 "Скарб убогих" 77, 92, 120  
 "Слова зворушеного серця" 21  
 Смаль-Стоцька Емілія 58  
 Смаль-Стоцька Орися 20, 27  
 Смаль-Стоцький Степан 17, 18, 20, 23,  
     64, 72, 101, 102, 104, 124, 183, 184  
 "Смерть Каїна" 36  
 "Смерть Офелії" 17  
 "Смерть Тіціана" 17, 151-64  
 Сосенко Модест 23, 180  
 Спіноца Барух 92  
 Срібллянський Микола 196  
 Старицький Михайло 41  
 Страфф Леопольд 17, 86, 105, 143  
 Стефаник Василь 18, 31, 36, 106, 178,  
     194, 196, 197  
 Стор Ентоні 101  
 Стріндберг Август 73  
  
 Танячкевич Данило 197  
 Твердохліб Сидір 19, 178, 180, 194,  
     197  
 "Терновий вінок" 79  
 Тетмаєр Казимир 197  
 Тодоров Петро 34, 35  
 "Товаришко" 133, 135

- "Товарищі на спомин" 185  
 Труш Іван 54, 193
- Уайлд Оскар 17  
 "У грішний світ" 50, 136  
 Українка Леся 13, 16, 17, 19, 27, 42,  
     56, 109, 135, 183, 184, 185  
 "Українська богема" 20  
 "Українська хата" 103  
 Урицький 69
- Філянський Микола 196  
 Франко Іван 13, 14, 15, 17, 18, 19, 20,  
     27, 28, 29, 36, 51, 52, 54, 78, 83, 98,  
     105, 106, 107, 135, 165, 176, 185,  
     193, 195, 196, 199, 200  
 Франс Анатоль 18, 175
- "Хвилини" 136  
 Хоткевич Гнат 16, 64, 71, 90, 111, 136,  
     196
- "Царівна" 101, 109, 110, 111, 112, 113,  
     117, 125  
 Цеглинський Микола 31
- Чарнецький Степан 19, 42, 135, 178,  
     179, 180, 187, 194  
 "Червона рожа" 18, 76  
 Чернявський Микола 135  
 "Чому ми сумні?" 175
- Шевченко Тарас 31, 67, 104, 195, 196,  
     197, 199  
 Шехович Ася 201  
 "Шитно" 137
- Шопенгауер Артур 19, 22, 24, 25, 45,  
     104  
 "Шрами на скалі" 29
- Шурат Василь 16, 19, 44, 136, 165, 178,  
     194, 196
- Ягіч Ватрослав 52  
 Якобзен Єнс 25, 47, 49, 120, 121  
 Яричевський Сільвестр 136  
 Ярошинська Євгенія 49  
 Яцків Михайло 16, 17, 19, 42, 135,  
     178, 179, 187, 194, 195
- "Confiteor" 19, 84  
 "Die Ruthenen" 35, 83  
 "Dzień duszy" 86  
 "Fale" 73  
 "Frau Fönn" 49  
 "Kleinrussische Novellen" 24, 32, 34, 35  
 "Krytyka" 41, 86, 93  
 "Niels Lyhne" 47  
 "Politik" 68  
 "Ruthenische Revue" 48  
 "Semper tiro" 195, 200  
 "Slovansky prehled" 31, 35, 111  
 "Sphaerenmusik" 135  
 Spielhagen Friedrich von 119  
 "Valse melancolique" 24, 32, 49, 77, 101,  
     104, 110, 113, 115, 116, 117, 118,  
     119  
 "Vogue la galere" 135  
 "W mroku gwiazd" 86  
 "Zensky obzor" 32, 34  
 "Z teki podróżej" 86



